د موضوعاتو فهرست

سرلیکونه .... مخونه

د عقایدو برخه ۱
د اعمالو تلل (وزن کول) ۱
حوض ۴
د صراط پل ۷
جنت ۹
جهنم (دوزخ) ۱۲
د ایمان نواقض (۱) ۱۵
اصغر شرک ۱۹
د ایمان نواقض (۲) ۲۱
اصغر کفر ۲۵
بدعت ۲۷
د صحابه کرامو مقام ۳۰
د حدیثو برخه ۳۴
د صحیح او حسن حدیثونو پېژندل ۳۵
ضعیف حدیث ۳۹
موضوع حدیث ۴۱
د احادیثو مشهور کتابونه ۴۴
مسؤولیت ۴۸
اووه هلاکوونکي گناهونه (۱) ۵۲
اووه هلاکوونکي گناهونه (۲) ۵۶
امر بالمعروف او نهی عن المنکر ۵۸
په لگښت کې اقتصاد ٦۲
د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت ٦٦
په جهاد کې د ښځو ونډه ۷۰

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتينولي ۷۵
د مجلس آداب ۷۹
د فقهې د اصولو برخه ۸۳
د فقهې د اصولو پېژندنه ۸۴
د فقهې د اصولو د علم پيدايښت او پراختيا... ۸۸
د فقهې د اصولو مدارس... ۹۴
د اسلامي شريعت مصادر (مأخذ) ۹۶
د قرآن کريم حکمونه... ۱۰۱
نبوي سنت ۱۰۵
اجماع... ۱۱۰
قياس ۱۱۴
اختلافي دلايل (۱) ۱۱۹
اختلافي دلايل (۲) ۱۲۲
له نصوصو څخه د استدلال طريقې... ۱۲۵
شرعي حکم (۱) ۱۳۰
شرعي حکم (۲) ۱۳۳
فتوا... ۱۳۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقايدو برخه

د اعمالو تلل (وزن کول)

انسان په نړۍ کې بې هدفه نه دی پيدا شوی ، بلکې د ده کړه وړه ټول ليکل کېږي، دقيامت په ورځ به حساب ورسره کېږي، نيکي او بدي به يې تلل کېږي. د چا چې د نيکۍ تله درنده شوه، کامياب دی او د چا چې د نيکۍ تله سپکه شوه، ناکام دی.

د اعمالو وزن څه ته وايي؟ دليل يې څه دی؟ څنګه به ترسره کېږي؟ په دې لوست کې به د دې پوښتنو ځواب بيان شي.

د اعمالو د وزن څرنګوالی

د قيامت په ورځ، وروسته له دې چې انسانان ژوندي کړای شي، د حضرت محمدﷺ په شفاعت به د الله تعالی غضب سوړ شي. عملنامې به نيکانو ته په ښي لاس او بدانو ته د شا له خوا په کيڼ لاس ورکړل شي. حساب به پيل شي خلک به په خپلو اعمالو اعتراف وکړي او د مؤمنانو د اعمالو تلل به پيل شي. د چا چې د نيکۍ تله درنه شوه، هغه به جنت ته ځي او د چا چې د بدۍ تله درنه شوه، هغه به د الله تعالی مشيئت ته سپارل کېږي، که خوښه يې شي، نو جنت ته به يې ولېږي او که خوښه يې شي د څه وخت لپاره به يې په دوزخ کې واچوي. د عمل د جزا له ليدلو وروسته به يې جنت ته داخل کړي.

د اعمالو د حساب او تللو د اثبات دلايل:

د اعمالو تلل په قرآن کريم او سنتو ثابت دي.

د عملنامو او د حساب په هکله الله تعالی فرمايي: ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۞فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞وَيَنْقَلِبُ إِلَى اهلهِ مَسْرُورًا ۞ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۞ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا۞ وَيَصْلَى سَعِيرًا﴾ [الإنشقاق: ۷ - ۱۲]

ژباړه: نو هغه څوک چې عملنامه يې په ښي لاس ورکړل شي، په اسانه توګه به حساب ورسره وشي او کورنۍ ته به خوښ ور وګرځي او هغه څوک چې عملنامه يې دشا له لوري ورکړل شي ، هلاکت به ځان ته وغواړي او اور ته به ور دننه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل آيت کې الله تعالى د اعمالو د وزن په هکله فرمايي: ﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ [الأعراف: ٨] **ژباړه:** او په هغه ورځ به ريښتيني تلل وي، د چا، چې د (نيکۍ) پله درنه وي، هغوی به خلاصون ومومي.

له کافر سره د ده د اعمالو محاسبه شته، خو تلل يې نشته، ځکه چې د بلې پلې لپاره نيکي نه لري. الله تعالى په دې اړه فرمايي:﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ [الكهف: ١٠٥] **ژباړه:** دا هغه کسان دي چې د خپل ښښتن د آيتونو له منلو نه يې انکار کړی نو د دوی عملونه ضائع شول او د قيامت په ورځ به تله نه ورته ږدو.

له عملنامې څخه د بديو د محوې لارې چارې

که له يو چا څخه بد عمل صادر شي، نو په عملنامه کې يې ليکل کېږي. آيا له توبې پرته چې د بديو د محو کېدو اصلي چاره ده، داسې څه نورې چارې شته چې دا بدي له عملنامې څخه محوه کړي؟

هو: نيکي بدي له منځه وړي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ (هود ١١٤)

ژباړه: بې شکه نيکي بدي له منځه وړي. ځينې هغه نيکي چې د بديو په محوه کولو کې مرسته کوي دا دي:

١ـ له بدو څخه وروسته نيکي کول: رسول الله ﷺ ابوذر رضي الله عنه ته وفرمايل: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتْبِعْ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقْ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»(١)

ژباړه: هر چېرته چې يې، له الله تعالى څخه وېرېږه. له بدۍ نه وروسته نيکي کوه چې له منځه يې يوسي او د خلکو سره تعامل په ښو اخلاقو کوه.

٢ـ له ګناه نه ورسته اودس کول، بيا دوه رکعته لمونځ او له خدای څخه ښښنه غوښتل

رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا مِنْ رَجُلٍ يُذْنِبُ ذَنْبًا فَيَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ فَيَسْتَغْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا غَفَرَ لَهُ»(٢)

ژباړه: څوک چې يوه ګناه وکړي بيا په ښه توګه اودس وکړي وروسته دوه رکعته لمونځ وکړي او له خدای ﷻ څخه ښښنه وغواړي الله ﷻ به ورته هرو مرو ښښنه وکړي.

٣ـ پر کړاونو، ناروغيو او مصيبتونو باندې صبر کول: رسول الله ﷺ فرمايي: «مَا يُصِيبُ الْمُسْلِمَ مِنْ نَصَبٍ وَلَا وَصَبٍ وَلَا هَمٍّ وَلَا حُزْنٍ وَلَا أَذًى وَلَا غَمٍّ حَتَّى الشَّوْكَةِ يُشَاكُهَا إِلَّا كَفَّرَ اللَّهُ بِهَا مِنْ خَطَايَاهُ»(٣)

١ـ مسند أحمد

٢ ـ مسند احمد

٣ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: مسلمان ته هيڅ ستوماني، ناروغي، تکليف، پريشاني، ضرر او غم نـه رسـېږي او آن ازغی يې په پښو کې نه ننوزي، مگر د ده گناهونه پرې ببنل کيږي.

په تله کې د پام وړ درانه عملونه

ټول نيک عملونه د پام وړ دي او بايـد دکـوچني گڼلـو لـه کبلـه تـرک نـه شـي، خـو د نبـوي سـنتو د هداياتو په رڼا کې ځينې اعمال د عمل په تله کې ډېر درونـد والی راولي، چې په لاندې توگه دي:

۱ـ **ښه اخلاق:** رسول اللهﷺ فرمايي: «مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ الْبَذِيءَ»(۱) **ژباړه:** د قيامت په ورځ د مؤمن د نيکـی پـه پلـه کـې لـه نيکو اخلاقو ښخه درونـد څيز نشته او الله ﷻ بد ويونکي ته د قهر په سترگه گوري.

همدا راز نيک اخـلاق د کامـل مـؤمن نـښه ده. رسـول اللهﷺ فرمـايي: «أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا».۲ **ژباړه:** تر ټولو مؤمنانو د کامل ايمان خاوند هغه مـؤمن دی چـې تـر ټولـو يې اخلاق غوره وي.

۲ـ **ذکر:** د مسنونو اذکـارو سـرته رسـول، لکـه د (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ) پـه کلماتو ذکر، ډېر وزن لري، رسول اللهﷺ پـه دې اړه فرمـايي: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»(۳) **ژباړه:** دوه کلمې دي چې په ژبه سپکې خو په تله کې درنـدې او الله ﷻ تـه محبـوبې دي دا د «سـبحان الله وبحمده او سبحان الله العظيم» کلمې دي.

همدا راز د (الْحَمْدُ لِلَّهِ) په کلمې ذکر: رسول اللهﷺ فرمايي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلأُ الْمِيزَانَ»(٤) **ژبـاړه:** الحمد لله تله ډکوي.

پوښتنې

۱ـ د انسانانو عملونه څه وخت تلل کېږي؟

۲ـ د انسانانو د عملونو د تللو د اثبات دلايل ذکر کړئ.

۳ـ د گناهونو د محوه کولو اسباب ذکر کړئ.

۴ـ کوم عملونه د تلې په دروندوالي کې ډېر رول لري؟

---

١ – مسند الصحابة في الكتب الستة – (٣٨ / ١٢٥)

٢ – سنن أبى داود– ن – (٤ / ٣٥٤)

٣ – متفق عليه

٤ – صحيح مسلم – (١ / ١٤٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

حوض

انسانانو ته د عملنامو له سپارلو، حساب کولو او د مسلمانانو د عملونو له تول څخه وروسته مسلمانان د رسول اللهﷺ له حوض څخه اوبه څښي، چې تنده يې ورباندې ماتېږي. حوض هم د هغو مغيباتو له جملې څخه دی چې ځان پوهول او ايمان راوړل ورباندې لازم دي.

د حوض تعريف

حوض د اوبو د غونډېدلو ځای ته ويل کېږي او دلته له حوض څخه مراد هغه حوض دی چې الله تعالی يې خپل نبي‌محمدﷺ ته د حشر په ميدان کې د ده د تکريم او عزت لپاره ورکوي، څو د ده امتيان ورڅخه اوبه وڅښي او خپله تنده ورباندې ماته کړي.

د حوض د اثبات دلايل

هغه حوض چې الله تعالی يې خپل رسول، محمدﷺ ته په آخرت کې ورکوي په قرآن کريم او په صحيحو احاديثو ثابت دی:

الله تعالی په قرآن کريم کې فرمايلي:﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ **ژباړه**: بې شکه مونږ تاته «کوثر» درکړی.

ډېرو علماوو له «کوثر» څخه په دې ځای کې د حوض معنا اخيستې.

د حوض اثبات په احاديثو کې هم شوی او په دې هکله روايت شوي احاديث متواتر دي. د هغو راويانو شمېر چې په دې باب يې احاديث روايت کړي دي له پنځوسو تنو څخه هم زياتېږي، نبي کريمﷺ په يو حديث شريف کې فرمايلي دي: عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ قَالَ « وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لآنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبِهَا أَلاَ فِي اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصْحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأْ آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فِيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ عَرْضُهُ مِثْلُ طُولِهِ مَا بَيْنَ عَمَّانَ إِلَى أَيْلَةَ مَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ وَأَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ »[1] **ژباړه**: ابوذرؓ فرمايي: ما له رسول اللهﷺ څخه پوښتنه وکړه چې د حوض **لوښي** څومره دي؟ نبي کريمﷺ وفرمايل: د لوښو شمار يې د آسمان له ستورو څخه زيات دی، له هغو ستورو څخه چې په تپه تياره شپه کې وي. هر څوک چې له دې

---

١ - رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي. له جنت څخه يکې دوې ناوې اوبه توييږي. هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي، پلنوالی او اوږدوالی يې سره برابر دي، او دومره فاصله لري لکه له عمان څخه تر ايلې پورې (عمان او ايله دوه ښارونه دي) اوبه يې له شيدو څخه زياتې سپينې او تر شاتو ډېرې خوږې دي.

په يو بل حديث شريف کې رسول کريمﷺ فرمايلي دي: «حَوْضِي مَسِيرَةُ شَهْرٍ وَزَوَايَاهُ سَوَاءٌ وَمَاؤُهُ أَبْيَضُ مِنَ الْوَرِقِ وَرِيحُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَكِيزَانُهُ كَنُجُومِ السَّمَاءِ فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلاَ يَظْمَأُ بَعْدَهُ أَبَدًا »[۱] **ژباړه:** زما حوض د يوې مياشتې په اندازه فاصله لري. زاويې يې ټولې سره برابرې دي. اوبه يې له سپينو زرو څخه ډېرې سپينې دي. بوی يې له مشکو زيات خوږ دی. لوښي يې دومره زيات او داسې ځلېدونکي دي لکه د آسمان ستوري، هر څوک چې لدې حوض څخه اوبه وڅښي هېڅکله به تږی نه شي.

په حوض باندې د ايمان حکم

په حوض باندې ايمان او يقين لازم دی. هغه څوک چې حوض مني، د ثواب مستحق ګرځي او هغه څوک چې له حوض څخه منکر شي، بدعتي او فاسق دی.

څوک له حوض څخه محروميږي؟

امام بخاري (رح) له حضرت انسؓ څخه روايت کوي چې نبي کريمﷺ وفرمايل: «لَيَرِدَنَّ عَلَيَّ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِي الْحَوْضَ حَتَّى عَرَفْتُهُمْ اخْتُلِجُوا دُونِي فَأَقُولُ أَصْحَابِي فَيَقُولُ لَا تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ»[۲] **ژباړه:** خامخا به زما ځينې اصحاب زما خواته د حوض (غاړې ته) راشي، چې زه به يې پېژنم. بيا به له ما څخه وګرځول شي، نو زه به وايم دا زما ملګري دي، نو و به وايي: ته نه پوهېږې چې دوی له تا وروسته څه چارې (په دين کې) راپيدا کړې وې.

همدارنګه په يو بل حديث شريف کې چې اسماء بنت أبي بکر صديق رضي الله تعالی عنهما روايت کړی، رسول اللهﷺ فرمايلي دي: «إِنِّي عَلَى الْحَوْضِ حَتَّى أَنْظُرَ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ مِنْكُمْ وَسَيُؤْخَذُ أُنَاسٌ دُونِي فَأَقُولُ يَا رَبِّ مِنِّي وَمِنْ أُمَّتِي. فَيُقَالُ أَمَا شَعَرْتَ مَا عَمِلُوا بَعْدَكَ وَاللَّهِ مَا بَرِحُوا بَعْدَكَ يَرْجِعُونَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ»[۳] **ژباړه:** زه به په حوض باندې يم او ګورم به چې له تاسو

---

۱ – رواه مسلم.

۲ – رواه البخاري.

۳ ـ رواه مسلم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څوک ماته راځي؟ او ز ما له مخې به ځيني خلك وګرځول شي، نو زه به وايم، اې الله ﷻ! دا زما او زما له امت څخه دي، نو وبه ويل شي، آيا ته خبر نه يې په هغه څه چې دوی له تا څخه وروسته كول؟ زما دې په الله تعالی قسم وي چې دوی له تا څخه وروسته تل په خپلو پوندو باندې بېرته ګرځېدل.
نو هر هغه څوك چې د الله تعالی له دين څخه واوړي او يا په دين كې نوی شی پيدا كړي هغه به د نبي كريمﷺ له حوض څخه وشړل شي او هېڅكله به له دې حوض څخه اوبه ونه څښي.

پوښتني:

۱. حوض تعريف كړئ.
۲. د حوض د اثبات دلايل ذكر كړئ.
۳. په حوض باندې د ايمان حكم بيان كړئ.
٤. څوك حوض ته نه پرېښودل كېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صراط پل

کله چې د حشر په ميدان کې له انسانانو سره حساب او کتاب وشي، ملائکې به د الله‌تعالی په امر سره د دوی د تېرېدلو لپاره د دوزخ په ملا باندې پل کېږدي او دوی به پرې تېرېږي.

د صراط تعريف

صراط د ژبې له مخې لويې لارې ته وايي او په اصطلاح کې: د هغه پُل څخه عبارت دی چې د ټولو خلکو لپاره به د قيامت په ورځ پر جهنم باندې اېښودل کېږي. نيکان به پرې تېرېږي او بدان به ورڅخه په جهنم کې لوېږي.

کله چې له انسانانو سره د محشر په ميدان کې محاسبه وشي، نو وروسته به الله ﷻ ملايکو ته امر وکړي چې د جهنم په ملا باندې پُل کيږدئ. بندګانو ته به حکم وشي چې د پل څخه تېر شي، پر پل تېرېدل د بنده په عمل پورې اړه لري،که د چا عمل ښه (نېک) وي هغه به ورڅخه په ډېره اسانۍ تېرېږي او که د چا عمل بد وي هغه به ورڅخه په ډېره سختۍ تېرېږي او يا به په جهنم کې لوېږي.

د صراط د پُل د اثبات دليل

د صراط پُل او ورباندې تېرېدل په قرآنکريم، نبوي احاديثو او د امت په اجماع سره ثابت دي.

أ- **قرآن کريم:** الله ﷻ فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا﴾ [مريم: ۷۱]

ب-ژباړه: نشته هيڅوک له تاسي څخه مګر دا چې جهنم ته به وارديږي.

ځينو مفسرينو د ورود ترجمه په عبور کړې او ويلي يې دي چې ټول خلک به يو ځل د قيامت په ورځ د صراط په پُل تېرېږي.

ت- **حديث شريف:** په ګڼو احاديثو کې د صراط د پل يادونه شوې ده، لکه چې پيغمبر ﷺ فرمايي: ﴿وَيُضْرَبُ جِسْرُ جَهَنَّمَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُجِيزُ وَدُعَاءُ الرُّسُلِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ﴾[1]

۱_ صحيح البخاري ت – (۱٦ / ٤۱۹). صحيح مسلم – (۱ / ۱۱۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: او بیا به پر جهنم پل وتړل شي. پیغمبرﷺ وفرمایل: نو زه به اول هغه څوك یم چې په پُل به تېر شم او ټول پیغمبران به په دغه وخت کې دا دعاء لولي: ای الله سلامتي غواړو، ای الله سلامتي غواړو.

ج ـ د اهل سنت او جماعت ټولو علماوو په دې اجماع کړې چې د صراط پل حق دی.

د صراط د پل صفت

په قران کریم کې د صراط د پل ذکر په اجمالي توګه شوی دی خو په احادیثوکې د صراط د پُل په اړه پوره او کره معلومات ذکر شوي دي.

لنډیز یې دا دی چې هېڅوك هم په پله باندې د هغه د پلن والي او پوخوالي له کبله نه شي تېرېدای، بلکه څوك چې ورباندې تېرېږي هغه به د خپل نېك عمل او د الله تعالی دتوفیق له امله ورباندې تېرېږي.

د صراط په پُل د تېرېدونکوحال

د صراط په پل تېرېدونکي انسانان به د خپلو ښو او بدو عملونو په اعتبار سره په یو شان نه وي. څوك به پرې ډېر تیز د برېښنا په شان تېرېږي. څوك به پرې دتیز باد په شان تېرېږي. څوك به د ښه ځغلنده آس په شان پرې تېرېږي. څوك به پرې په منډه تېرېږي. څوك به پرې لږ ژر تېرېږي. څوك به د عادي حالت په شان پرې تېرېږي. خو ځینې نور بد عمله انسانان به د صراط په پله په چنګکونو کې نښلي او سر کښته به په جهنم کې ورغورځېږي.

د صراط په پُل ایمان درلودل

موږ په دې کلك ایمان لرو چې د قیامت په ورځ به الله ﷻ د دوزخ په منځ باندې د صراط پُل ږدي او انسانان به پرې تېرېږي او دا یوحقیقي پل دی چې الله ﷻ ته یې پوره کیفیت معلوم دی.

پوښتنې:

١. د صراط لغوي او اصطلاحي معنا ذکر کړئ.
٢. په قیامت کې به تر ټولو لومړی څوك د صراط پر پُل تېرېږي؟
٣. د صراط پُل به په کوم ځای کې ایښودل کیږي؟
٤. د صراط پُل به حقیقي وي او که مجازي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنت

لکه چې ومو لوستل اللهﷻ به انسانان ژوندي را پاڅوي اوهر یو انسان ته به خپله عملنامه په لاس کې ورکړل شي. عملونه به يې وتلل شي. د چا د عملونو تله چې درنده شوه هغه به سرلوړی جنت ته ځي.

د جنت تعریف

جنت په عربي ژبه کې هغه پراخه باغ ته ويل کيږي چې ځمکه يې په ډول ډول ونو پوښل شوې وي. په شرع کې د هغه کور څخه عبارت دی چې اللهﷻ د مؤمنانو لپاره تيار کړی، په ډول ډول نعمتونو ښکلی شوی دی او د تل لپاره به هلته اوسيږي.

د تعریف شرح

د جنت لفظ په عربي ژبه کې په مختلفو معناګانو استعمال شوی دی، لکه هغه څيز چې له سترګو څخه پټ وي. هغه باغ او باغچه چې په کې رنګا رنګ بوټي او ميوه لرونکې ونې وي او په سيورو يې د ځمکې مخ پوښلی وي، خو د عقايدو په علم کې جنت په آخرت کې له هغه کور څخه عبارت دی چې ډول ډول نعمتونه به په کې وي او اللهﷻ د هغو خلکو لپاره تيار کړی دی چې په اللهﷻ او د هغه په ملايکو، رسولانو، کتابونو او د آخرت په ورځ کلک ايمان لري، په دنيا کې يې خپلې نفسي غوښتنې نه دي منلې د الله او د هغه د پيغمبرﷺ په لارښوونه ژوند تېروي. جنت ډير نومونه لري، لکه د سلامتيا کور، د دايمي استوګنې ځای، د ورتللو ځای، فردوس، د نعمتونو کور او داسې نور.

د جنت د اثبات دلايل

قرآن کريم

اللهﷻ د جنت د پيدايښت په اړه فرمايلي دي: ﴿أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [آل عمران: ١٣٣]

ژباړه: (هغه جنت) چې تيارکړای شوی دی د پرهيزګارانو لپاره.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ [الحديد: ٢١]

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د خپل ښښتن له لوري ښښني ته (هڅه وکړئ)یو له بل څخه مخکښې شئ او د هغه جنت خوا ته چې، د هغه پراختیا د ځمکې او آسمانونو په څېر ده او د هغه چا لپاره تیار کړای شوی دی چې په الله ﷻ او د هغه پر پیغمبرانو یې ایمان راوړی وي.

حدیث

په بې شمیره احادیثو سره د جنت وجود ثابت دی.

نبي کریمﷺ په یو حدیث شریف کې فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّﷺ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ».[۱]

ژباړه: ابوهریره رضي الله عنه له رسول اللهﷺ څخه روایت کوي چې الله ﷻ فرمایلي دي: ما د خپلو نېکو بنده ګانو لپاره داسې نعمتونه تیارکړي دي چې نه سترګو لیدلي، نه یې غوږونو صفت اوریدلی او نه یې کوم انسان په زړه کې تصورکړی دی.

له پورتني حدیث څخه په ډاګه معلومیږي چې جنت اوس هم موجود دي.

جنتیان

جنت د پرهیزګارانو، نیک عملو، رېښتینو، دالله تعالی او د هغه د رسولﷺ د تابعدارانو، په ایمان د استقامت د خاوندانو، الله ﷻ ته د نیژدې کسانو او د هغو خلکو ځای دی، چې د الله تعالی حکمونو ته غاړه ږدي، او له نواهیو څخه یې ځان ساتي.

جنت ته د جنتیانو تلل

جنتیان به جنت ته خوشحاله او سپاره ډلې ډلې روان وي.الله ﷻ فرمایلي دي: ﴿يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا﴾ [مریم: ۸۵] **ژباړه**: او یاده کړه [ای محمده] هغه ورځ چې را جمع به کړو موږ پرهیزګاران د الله ﷻ حضور ته په داسې حال کې چې ډلې ډلې به (په سپرلیو سپاره) وي.

حضرت علي رضي الله عنه فرمایي: چې دوی به پیاده نه بول کیږي، بلکې دوی به په داسې سپرلیو سپاره وي چې مخلوقاتو به هغه سپرلۍ نه وي لیدلې.[۲]

---

۱ – صحیح مسلم

۲ـ تفسیر الطبري – (۱۸ / ۲۵٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنت ایمان لرل

پدې باندې عقیده درلودل لازم دي چې جنت د نورو مخلوقاتو څخه مخکې الله ﷻ پیداکړی دی، او اوس هم موجود دی، تل به وي، او هیڅ فنا نه لري.[١]

پوښتني:

١. جنت تعریف کړئ.
٢. د جنت د اثبات دلائل بیان کړئ.
٣. جنت د کومو خلکو ځای دی؟
٤. جنت ته به جنتیان څرنګه بیول کیږي؟
٥. په جنت باندې د ایمان حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د جنت د توصیف او هغو عملونو چې جنت ته د تللو لامل ګرځي یوه مقاله ولیکي.

١ــ الفقه الأکبر – (١ / ٦٣)، العقیدة الطحاویه – (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنم (دوزخ)

کله چې الله ﷻ ټول انسانان له قبرونوڅخه را پورته کړي، هر انسان ته به خپله عملنامه ورکړل شي او د مسلمانانو عملونه به وتلل شي، نو نه منونکي او بد عمله خلک به دوزخ ته ځي.

د جهنم تعریف: جهنم دکندې معنا لري او په شرع کې جهنم د هغه اور نوم دی چې الله ﷻ دکافرانو اوګناهکارو مسلمانانو د عذابولو لپاره پیدا کړی دی.[1]

د تعریف شرح

جهنم له هغه اور څخه عبارت دی چې الله تعالی دکافرانو، مشرکانو، د پېغمبرﷺ د رسالت د منکرینو، او د ګناهکارانو مؤمنانو لپاره پیداکړی دی. جهنم دکافرانو لپاره ابدي ځای دی، او ګناهکار مؤمنان به په کې د خپلو ګناهونو او جرمونو په اندازه پراته وي او بیا به ورڅخه راوېستل کیږي. جهنم ډېر نومونه لري لکه: لظی، حطمه، سعیر، سقر، جحیم، هاویه او هم زیاتې طبقې او درجې لري چې یوه له بلې څخه سخته او هلاکوونکې دی.

د دوزخ د اثبات دلایل

الله تعالی په قرآن کریم کې د دوزخ په اړه فرمایلي دي: ﴿فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [البقرة: ٢٤]

ژباړه: له هغه اور څخه ووېرېږئ چې د هغه خس(د سون توکي) به انسانان اوکاڼي وي چې د حق د منکرانو لپاره تیارکړای شوی دی.

په بل آیت کې الله تعالی فرمایي﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ١٣١] **ژباړه:** (ځانونه له هغه اور څخه وساتئ چې د کافرانو لپاره تیار شوی دی)

همدا راز په بې شمېره احادیثو کې د دوزخ یادونه شوې او ټول امت یې په شتون اجماع کړې.

١ـ مفردات الفاظ القرآن للراغیب الاصفهاني (١ / ٢٠١)، القاموس الفقهي – (١ / ٧٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهنميان (دوزخيان)

جهنم د کافرانو، منافقانو، مجرمانو، سرکښانو، ظالمانو، گمراهانو، د آخرت په مقابل کې د دنيا خوښوونکو، بد عملو او د هغه چا ځای دی چې د الله ﷻ او د هغه له رسول ﷺ سره دښمني لري او يا يې له اوامرو څخه سرغړونه کوي او د حق لارې ته نه راگرځي.

جهنم ته د دوزخيانو وړل

ځيني خلك به جهنم ته پړمخې مخونو وړل کېږي. له رسول الله ﷺ څخه يوه صحابي پوښتنه وکړه چې څرنگه به دوی په مخونو وړل کيږي؟ پيغمبر ﷺ ورته وفرمايل: هغه ذات چې دوی په پښو ببولای شي په دې هم قادر دی چې په مخونو يې يوسي.[1]

جهنميان به د ځارويو په شان رمې رمې شړل کېږي او له هر لوري څخه به ملايکې ورباندې آوازونه کوي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا﴾ [الزمر: ٧١] **ژباړه:** شړل کېږي هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايي: ﴿يَوْمَ يُدَعُّونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا﴾ [الطور: ١٣]

ژباړه: په کومه ورځ چې دوی به په ټېلو ټېلو د جهنم د اور خواته بوتلل شي.

او مخکې له دې چې جهنم ته داخل شي د جهنم داسې آواز به واوري چې د دوی د غوږونو پردې به څيرې کړي، اوزړونه به يې په سخته ويره او هيبت کې پرېوزي. الله ﷻ فرمايي: ﴿إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا﴾ [الفرقان: ١٢]

ژباړه: هغه اور چې کله له ليرې نه دوی ويني، نو دوی به د هغه د غضب او تاو آوازونه واوري.

او هم به ډير زيات تبري وي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وِرْدًا﴾ [مريم: ٨٦]

ژباړه: او مجرمان به د تږو ځارويو په شان د دوزخ لورې ته وشړو.

همدارنگه کله چې دوزخيان جهنم ته بوول کيږي دوی به ړانده شي هيڅ به نه ويني، هم به گونگيان شي ژبې به يې نه چليږي، او هم به کاڼه شي هيڅ به نه اوري. الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا﴾ [الإسراء: ٩٧]

ژباړه: راجمع به کړو دغه خلك موږ د قيامت په ورځ پرمخونو (پړ مخې)، په داسې حال کې چې ړانده، گونگيان اوکاڼه به وي.

١ـ تفسير الطبري ١٩\٢٦٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوکله چې جهنم ته وړل کېږي ډېر د ذلت او خوارئ په حالت کې به وړل کېږي.

الله تعالی فرمايي: ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَى جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمِهَادُ﴾ [آل عمران: ١٢]

ژباړه: (ای محمده!) کومو خلکو چې ستا د دعوت له منلو نه انکار کړی دی، هغوی ته ووايه! هغه وخت نږدې دی چې تاسې به مغلوب شئ د دوزخ لوري ته به په منډو منډو ور وستل شئ او دوزخ ډېر بد استوګنځی دی. او بل ځای الله ﷻ فرمايي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا﴾[مريم: ٦٨]

ژباړه: ستا په رب قسم چې موږ به هرو مرو دوی ټول او له دوی سره شيطانان هم تړلي راولو بيا به يې د دوزخ چار چاپېر سر ښکته په ګونډو را حاضر کړو.

او دا د ذلت ډېر بد حالت دی چې الله ﷻ تصوير کړی دی.

کله چې دوی د جهنم خواته ور وستل شي او د اور وېروونکی حالت ويني، نو ډېر زيات به پښيمانه شي او د دې ارمان به وکړي چې کاشکې يوځل بيا دنيا ته بوول شوي وای تر څو ايمان مو راوړی وای، خو له اور څخه به خلاصون نه مومي. الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾.

[الأنعام: ٢٧] **ژباړه**: کاشکې تا د هغه وخت حالت ليدلی وای چې دوی د دوزخ په غاړه ودرول شي، په دې وخت کې به دوی ووايي: کاشکې موږ دنيا ته يوځل بيا لېږل شوي وای، نو د خپل رب نښانې به مو دروغ نه ګڼلې او ايمان به مو راوړی وو.

په جهنم (دوزخ) د ايمان حکم

د دوزخ په شتون عقيده درلودل فرض دي او منکر يې د اسلام له دايرې څخه بهر ګڼل کېږي.(١)

پوښتنې:

١. جهنم تعريف کړئ.
٢. د دوزخ د اثبات دلايل بيان کړئ.
٣. دوزخ د کومو خلکو ځای دی.
٤. کوم عملونه دوزخ ته د داخلېدو لامل کېږي؟
٥. دوزخيان به څرنګه دوزخ ته بيول کېږي؟
٦. په دوزخ باندې د ايمان حکم بيان کړئ.

١_ الفقه الأكبر - (١ / ٦٣)، العقيدة الطحاويه - (١ / ٥١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان نواقض (۱)

اکبر شرک

شرك د انسان د هلاکت لامل او تر ټولو لوی ظلم دی. شرك هغه ګناه ده چې الله تعالی یې نه بښي.

د شرك تعریف

شرك په لغت كې حصې او برخې ته ویل كېږي چې په ګډون، سیالۍ او شراكت باندې یې هم اطلاق شوی دی او په اصطلاح كې له الله تعالی سره په ذات، صفاتو، تصرفاتو او عبادت كې شریك پیدا كولو ته شرك ویل كېږي.

۱. **په ذات كې شرك:** لكه څوك چې دوه خدایان ومني.

۲. **په صفاتو كې شرك:** لكه څوك چې د الله تعالی د صفاتو په څېر نورو مخلوقاتو ته صفات ثابت وګڼي، له اسبابو پرته څوك په غیبو عالم وګڼي، د هغه تعالی په ډول بل څوك قادر او سمیع وګڼي او یا په صفاتو كې تمثیل یا تكییف وكړي.

۳. **په تصرفاتو كې شرك:** دې ته وایي چې له اسبابو پورته متصرف د كار جوړوونكی او د حاجت پوره كوونكی یا مشكل كشا له الله تعالی پرته بل څوك وګڼل شي.

٤. په عبادت كې شرك دې ته وایي چې له الله تعالی سره بل چا ته د بندګۍ سر ټیټ كړای شي، د الله تعالی په څنګ كې یې طاعت، ستاینه، یاتعظیم په دې بنیاد وشي چې په غیبي قدرت سره دګټې او زیان واكمن دی.

د شرك ډولونه

شرك په دوه ډوله دی: ستر شرك (الشرك الأكبر) او كوچنی شرك(الشرك الأصغر).

ستر شرك چې له الله تعالی سره څوك سیال ونیول شي، داسې عبادت یې وشي لكه د الله تعالی، دا ډول شرك انسان له اسلام څخه باسي، ټول عملونه یې له منځه وړي او كه په دې شرك مبتلا شخص له توبې پرته ومري، نو د تل لپاره به په دوزخ كې وي.

د قرآن كریم د هدایاتو له استقراء څخه معلومیږي چې ستر شرك په څلور ډوله دی: په دعاء او بلنه كې شرك، په نیت او قصد كې شرك، په طاعت كې شرك او په محبت كې شرك، چې په لاندې توګه بیانیږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د دعاء او بلنې شرک: دا ځکه چې دعاء د عبادت لـه مهمـو ډولونـو څخـه ده. رسـول الله ﷺ فرمايلي: (الدعاء هـو العبـادة)[1]، د حـديث شـريف ژبـاړه؟ دعـا عبـادت ده. الله تعالی فرمـايي: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ [غافر: ٦٠] **ژباړه:** او ستاسو څښتن وايي ما رابلئ، بلنه مو قبلوم. يقينا هغه کسان چې زما له عبادت څخه په لويې مخ اړوي، ژر به جهنم ته د ذلت په حال کې ننوزي.

څرنگه چې دعاء عبادت دی، له الله تعالی بل چا ته يې اړول شرک گڼل کېږي. الله تعالی فرمـايي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ﴾ (المؤمنون: ١١٧) **ژباړه:** او څوک چې له الله تعالی سره بـل خـدای رابلـي سـره لـه دې چـې هيڅ دليل (په دې کارکې) نه لري، نـو دده حسـاب يـوازې د ده لـه څـښتن سـره دی، بـې شکه کافران برى نه مومي.

همـدا راز فرمـايي: ﴿فَإِذَا رَكِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ﴾ (العنكبوت: ٦٥) **ژباړه:** کله چې دغه خلک په بېړۍ کښې سپرېږي نو د الله تعالی نه په خالص اعتقاد سره دعـا غـواړي، بيـا کلـه چـې الله ﷻ دوی وژغـوري (وچـې تـه يـې راولي) نو ناڅاپه دوی بيا په شرک کولو لاس پورې کړي.

له دې څخه په ډاگه څرگندېږي چې له الله تعالی پرته د بل چا رابلل او له اسبابو پورته لـه بل چا څخه مرسته غوښتل شرک دی.

۲ـ د نيت او قصد شرک: دا شرک دې ته وايي چې خاوند يې په خپلو ديني اعمالو سـره يوازې دنيوي مقاصدو ته ځان رسول وغواړي او په کلي توگه يې موخه د ځـان ښـودنه او رياء وي، د منافقانو په دود د الله تعالی رضا ببخي ونه غواړي. داسـې شـخص هـم پـه سـتر شرک کې غورځېدلی.

الله تعـالی فرمـايي: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ۝أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [هود: ١٥، ١٦] **ژباړه:** کوم خلک چې (يوازې) د همدې دنيا د ژوند او د هغې د ښکلاو غوښتونکي وي، د هغو د کړو وړو ټوله ميوه موږ همدلته ورکـوو او پـه دې کـې لـه هغـو سره هېڅ کمی نه کېږي، خو په آخرت کې د دغه راز خلکو لپاره له اوره پرتـه نـور څه

---

۱ – رواه احمد والترمذی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشته (هلته به معلومه شي) څه چې هغوی په دنیا کې کړیدي هغه ټول خاورې ایرې شول او اوس د هغو ټول کړه وړه محض باطل دي.

۳ـ د طاعت شرك: هغه شرك ته وايي چې يو څوك د حرامو او حلالو په هکله د الله تعالی د دين په خلاف د مخلوق ومني او په زړه کې دا وانګېري چې مخلوق د حلالو د تحريم او يا د حرامو د تحليل واك لري.

الله تعالی د نصاراوو په هکله فرمايي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (التوبة: ۳۱). **ژباړه:** دوی خپل عالمان او روحانيون له الله ﷻ پرته خپل اربابان نيولي دي او همدغه راز مسيح ابن مريم هم. په داسې حال کې چې دوی ته له يو معبود نه پرته د بل هېڅا د بنده ګۍ کولو حکم نه وو ورکړی شوی، هغه ذات چې له هغه پرته بل هېڅوك د عبادت وړ نشته، پاك دی له هغو مشركانه خبرو څخه چې دوی يې کوي.

۴ـ د محبت شرك: هغه شرك چې يو څوك له الله تعالی پرته بل چا سره داسې مينه ولري چې د هغه د لوی ګڼلو له کبله د عبوديت او عاجزۍ سر ورته ښکته کړي، سره له دې چې د اجلال او تعظيم لپاره يوازې الله تعالی ته په مينه د عاجزۍ سر ښکته کېږي او عبادت يې کيږي.

الله تعالی فرمايي: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ﴾ (البقرة: ۱۶۵). **ژباړه:** ځينې خلك داسې دي چې له الله ﷻ نه پرته نور د هغه سيالان ګرځوي او پر هغو داسې مين دي لکه چې څنګه له الله ﷻ سره مينه لرل ښايي. په داسې حال کې چې ايمان لرونکو ته تر هر چا زيات الله تعالی ګران وي.

د اکبر شرك حکم:

د دې ډول شرك خاوند مشرك بلل کېږي، د ابد لپاره به په دوزخ کې وي، هېڅکله له دوزخ څخه نه ايستل کېږي او د هېڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې:

١. شرک تعریف کړئ.
٢. شرک په څو ډوله دی؟
٣. اکبر شرک په څو ډوله دی؟
٤. آیا مشرک ته الله تعالی ببښنه کوي؟
٥. په نیت او قصد کې شرک څه ته وایي؟
٦. د دعاء او بلنې شرک څه شی دی؟
٧. د اکبر شرک حکم بیان کړئ.

کورنی دنده:

زده کوونکي دې د اکبر شرک په اړه یوه مفصله مقاله ولیکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصغر شرک

د اکبر شرک ډولونه او حکم مو په مخکې لوست کې ولوست. په دې لوست کې د اصغر شرک تعریف او ډولونه لولو.

د اصغر شرک تعریف

اصغر شرک هغه ګناه ده چې الله تعالی په قرآن کریم او یا نبي کریمﷺ په خپلو مبارکو احادیثو کې د زجر او تهدید له امله د شرک په نامه سره یاد کړې دي، خو هغه شرک نه دی چې له اسلام څخه د وتلو لامل وګرځي او یوازې هغو ګناهونو ته د شرک نسبت کولای شو چې شارع په شرک سره نوملي وي، چې په دوه ډوله دی:

١. **ښکاره شرک:** دا شرک په الفاظو او افعالو کې منځ ته راځي.

أ. **الفاظ:** لکه، له الله تعالی پرته په بل شي سوګند (قسم) خوړل، ابن عمر رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې له الله تعالی پرته په بل شي سوګند مه کوئ، ځکه ما له رسول اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه اوریدلي چې فرمایل یې: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ وَأَشْرَكَ»[١] **ژباړه:** هغه څوک چې له الله تعالی پرته په بل شي قسم وخوري یقیناً کافر او مشرک شو.

ب. **افعال:** لکه د ځینو ناروغیو د درملنې لپاره له هغو شیانو څخه ګټه اخیستل چې الله‌تعالی هغه د دفعه کولو اسباب نه وي معرفي کړي. لکه څرنګه چې نبي کریمﷺ فرمایلي دي: «مَنْ عَلَّقَ تَمِيمَةً فَقَدْ أَشْرَكَ»[٢] **ژباړه:** هر څوک چې (پخپله یا د ماشومانو او یا د حیوان په غاړه کې) یو څه شی ځوړند کړي، یقیناً چې ده د شرک کار تر سره کړ.[٣]

٢. **خفي شرک:** په نیتونو او ارادو کې شرک ته خفي شرک ویل کېږي، لکه: ریاء. ریاء دې ته ویل کېږي چې یو څوک نېک کار د دې لپاره تر سره کړي چې خلک

---

١ – مسند أحمد – (١٠ / ٢٤٩)

٢ – مسند أحمد – (٢٨ / ٦٣٧)

٣ – هغه شیان چې د جاهلیت په وخت کې مروج وو او مشرکانو به د خپلو ماشومانو یاحیواناتو په غاړه کې د دې لپاره ځوړندول چې نظر نه شي. د هغو ټولو شیانو ځوړندول حرام دي، لکه: کونجکې، مرۍ، بندونه، ګوجر او داسې نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وويني او بيا ووايي چې فلانی ډېر ښه سړی دی او د ده مدحه وکړي. الله تعالی په دې اړه فرمايلي دي: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾ [الكهف: ١١٠] **ژباړه:** نو څوک چې له خپل پروردګار سره د يو ځای کېدو په هيله وي هغه ته په کار دي چې ښه عمل وکړي او په بنده ګۍ کې له خپل رب سره بل څوک شريک نه کړي.

نبي کريمﷺ فرمايلي دي: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الأَصْغَرُ» ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ»[١] **ژباړه:** يقيناً چې زه په تاسو باندې له ټولو شيانو څخه زيات له اصغر شرک څخه وېرېږم. صحابه وو پوښتنه وکړه، اې د الله رسوله! اصغر شرک څه شی دی؟ رسول اللهﷺ وفرمايل: رياء.

د اصغر شرک حکم

اصغر شرک له اسلام څخه د وتلو لامل نه دی، خو د اکبر شرک لپاره وسيله ده او خاوند ته يې د مشرک نسبت نه کېږي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر شرک او اصغر شرک د حکمونو په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتنې:

١. اصغر شرک تعريف کړئ.
٢. د اصغر شرک څو مثالونه بيان کړئ؟
٣. اصغر شرک په څو ډوله دی؟
٤. ښکاره شرک په څو ډوله دی؟
٥. د اصغر شرک حکم بيان کړئ.

---

١ - المعجم الكبير للطبراني - (٤ / ٣٣٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان نواقض(۲)

ستر کفر

لکه څرنګه چې شرک سخت ناوړه عمل، لـه توحیـد سـره منـافي او د توحیـد لـه نواقـضو څخه دی، همدارنګه کفر هم له ایمان سره منافي او د ایمان له نواقضو څخه دی.

د کفر تعریف

کفر په لغت کې پټولو ته وایي او د عقایـدو د علـم پـه اصـطلاح کـې د ایمـان ضـد ګڼـل کېږي، یعني په الله تعالی او د هغه په رسول باندې ایمان نه لرل، یا د هغـوی لـه لارښـوونو څخه انکار کول او نه منل کفر دی. که دغه نه ایمان راوړل یې د دروغ ګڼلو لـه املـه وي او یا یوازې په هغه کې د شک، تردید، حسد، کبر او یا ځینو نورو نفسي غوښـتنو لـه املـه وي، ټول کفر دی.

د تعریف شرح

د عقایدو د علم په اصطلاح کې په الله تعالی او په هغـه شـریعت چـې د ده رسـول راوړی دی، ایمان نه درلودل، یا پر ځینو هغو شیانو باندې چې ایمان راوړل پرې فرض دي، ایمان راوړل او له ځینو نورو څخه یې انکار کول، که یې دروغ وګڼي او یا شـک پکـې وکـړي او یا د حسد، کبر او یا ځینو نـورو نفـسي غوښـتنو لـه املـه لـه الهـي لارښـوونو څخـه مـخ واړوي، ټول کفر ګڼل کېږي. ایمان داسې یو حقیقـت دی چـې تجزیـه نـه قبلـوي. داسـې نشي کېدای چې په ځینو یې ایمان راوړي او له ځینو نورو څخه یې منکر شي.

د کفر ډولونه

کفر په دوه ډوله دی:

۱. اکبر کفر (لوی کفر).

۲. اصغر کفر (کوچنی کفر).

لومړی: اکبر کفر: دا کفر د ایمان ضد دی.

اکبر (لوی) کفر په پنځه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

١. **د دروغ ګڼلو کفر:** د الله تعالی انبیاوو ته د دروغجنو نسبت کول کفر دی. هر څوک چې د الله تعالی انبیاء، په هغه څه کې چې د الله تعالی له لوري یې راوړي دي، دروغجن وګڼي هغه کافر شو، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْكَافِرِينَ﴾ (العنکبوت: ٦٨) **ژباړه:** له هغه چا نه به غټ ظالم څوک وي چې پر الله ﷻ باندې دروغ وتړي یا حق ته د دروغو نسبت وکړي چې کله هغه ته راوړل کېږي. آیا د دغسې کافرانو استوګنځی دوزخ نه دی؟

٢. **د انکار او ځان لوړ ګڼلو کفر:** دا په دې ډول چې د رسول په رېښتینوالي پوهېږي او په دې باندې یې یقین وي چې دغه رسول د الله تعالی له لوري په حقه سره راغلی دی، خو بیا هم د عناد او تکبر له امله د هغه اوامرو ته غاړه نه ږدي. الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ﴾ (**البقرة: ٣٤**) **ژباړه:** او کله چې موږ پرښتو ته امر وکړ چې د آدم په وړاندې سرونه په سجده ښکته کړئ، نو ټولو سرونه ښکته کړل، خو ابلیس انکار وکړ هغه د خپلې لویۍ په غرور کې اخته او د کافرانو له ډلې څخه شو.

٣. **شک، تردید او د رسول ﷺ په صدق د یقین نه کولو کفر:** دې کفر ته د ظن او ګومان کفر هم ویل کېږي، څکه الله تعالی فرمایلي دي: ﴿وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۞ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۞ قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاكَ رَجُلًا ۞ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا﴾ [الکهف: ٣٥ - ٣٨] **ژباړه:** بیا هغه خپل باغ ته ننوت او د خپل نفس په حق کې تیری کوونکی شو، ویې ویل (زه دا نه ګڼم چې دغه شتمني او باغ به یو وخت فنا شي او زما باور نشته چې د قیامت ساعت به راشي بیا هم که کله د خپل رب حضور ته زما ورګرځېدل شول، نو هرو مرو به له دې نه هم زیات شاندار ځای ومومم، د هغه ګاونډي په خبرو اترو کې هغه ته وویل: آیا ته په هغه ذات کافر کېږې چې هغه ته له خاورې او بیا له نطفې څخه پیدا کړې او ته یې یو بشپړ سړی جوړ کړې؟ پاتې شوم زه، نو زما رب خو هماغه الله ﷻ دی او زه له خپل رب سره هېڅوک نه شریکوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. **د اعراض او مخ اړولو کفر:** له دې څخه مراد دا دی چې له دین څخه مخ واړوي، یعنې نه نبوي لاربشوونې اوري، نه په زړه کې څه التفات ورته کوي او نه ځان وربانديې پوهوي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنْذِرُوا مُعْرِضُونَ﴾ (الأحقاف: ٣) **ژباړه:** خو دغه کافران له هغه حقيقت څخه مخ اړوونکي دي چې دوی ته د هغه اخطار ورکړ شوی دی.

٥. **د نفاق کفر:** له نفاق څخه دلته مراد نفاق په عقيده کې دی. په دې ډول چې په ظاهر کې خلکو ته ايمان ښکاره کوي او په باطن کې يې عقيده د کفر وي، څکه الله تعالی فرمايلي دي: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴾ (المنافقون: ٣) **ژباړه:** دا هر څه له دې امله دي چې دوی ايمان راوړ بيا کافر شول له دې امله د دوی پر زړونو مهر ولګول شو اوس دوی په هېڅ نه پوهېږي.

د نفاق ډولونه

نفاق په دوه ډوله دی

أ. **عقيدوي نفاق:** دې نفاق ته ستر کفر ويل کېږي او له اسلام څخه د وتلو لامل دی. دا نفاق په شپږ ډوله دی: د رسول تکذيب، يا د ځينو هغو شيانو تکذيب چې رسولﷺ راوړي وي، له رسولﷺ سره کينه کول، يا له هغو شيانو سره کينه کول چې رسولﷺ راوړي وي. د رسولﷺ د دين په ضعيفه کېدلو باندې خوشې ښکاره کول، يا د رسولﷺ له دين سره د مرستې بد ګڼل.

ب. **عملي نفاق:** دې نفاق ته اصغر کفر هم ويل کېږي. په دې باندې انسان د اسلام له دين څخه نه وځي خو بيا هم لويه ګناه ده، چې ځينې يې نبي کريمﷺ په دې حديث کې ذکر کړي دي: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ نِفَاقٍ حَتَّى يَدَعَهَا إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[1] **ژباړه:** څلور شيان دي چې که په چا کې دا ټول پيدا شول، نو سوچه منافق شو او که په چا کې له دې څلورو شيانو څخه يو پيدا شو، نو په هغه کې د نفاق له عادتونو څخه يو عادت پيدا شو، تر څو چې پرې اېښی يې نه وي، کله چې

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې کوي، نو دروغ وايي، کله چې تړون وکړي، بيا په هغې کې غدر کوي، کله چې وعده وکړي، نو وفا ورباندې نه کوي او کله چې شخړه کوي، نو کنځل کوي.

فعاليت: زده کوونکي دې د اکبر کفر د ډولونو لپاره مثالونه بيان کړي.

د ستر کفر حکم

د دې کفر خاوند کافر بلل کېږي له اسلام څخه وتلی، د تل لپاره به په دوزخ کې وي او د قيامت په ورځ د هيڅ شفاعت کوونکي شفاعت د ده په حق کې نه قبلېږي.

پوښتنې:

۱. کفر تعريف کړئ.
۲. د کفر ډولونه کوم دي؟
۳. لوی کفر په څو ډوله دی؟
٤. نفاق په څو ډوله دی؟
٥. ايا عملي نفاق له اسلام څخه د وتلو لامل دی؟
٦. د ستر کفر حکم بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

اصغر کفر

په مخکني لوست کې مو د اکبر کفر په اړه معلومات تر لاسه کړل. په دې لوست کې به د اصغر کفر د تعریف، ډولونو او حکم په اړه معلومات تر لاسه کړو.

د اصغر کفر تعریف

دا هغه ګناهونه دي چې شارع د زجر او تهدید له امله ورته د کفر نسبت کړی دی، خو د اکبر کفر (لوی کفر) حد ته نه دي رسېدلي او له اصل ایمان سره ضد او منافي نه دي، خو ایمان ضعیفوي. که چېرې د دې ګناهونو خاوند توبه ونه باسې، نو د الله تعالی په مشیت کې دی. که خوښه یې شوه عذاب ورکوي، خو د ابد لپاره په دوزخ کې نه پاتې کېږي او که خوښه یې شوه عفوه ورته کوي.

د اصغر کفر ډولونه

د اصغر کفر (کوچني کفر) ډولونه ډېر زیات دي، خو په لنډ ډول ویلای شو: هره هغه ګناه چې په شرعي نصوصو کې ورته د کفر نسبت شوی وي او د اکبر کفر (لوی کفر) او اکبر شرك حد ته نه وي، رسېدلي اصغر کفر (کوچنی کفر) ورته ویل کېږي.

د اصغر کفر مثالونه

په یو حدیث شریف کې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ»[١] **ژباړه**: مسلمان ته کنځل کول فسق او وژل یې کفر دی. همدارنګه په یو بل حدیث شریف کې، کله چې نبي کریم ﷺ په حجة الوداع کې خلکو ته نصیحت کولو، ویې فرمایل: «لاَ تَرْجِعُوا بَعْدِى كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ»[٢] **ژباړه**: له ما څخه وروسته تاسو مه کافر کېږئ، چې ځیني له تاسو څخه د ځینو نورو غاړې وهي. په یو بل حدیث

---

١ – صحیح مسلم – (١ / ٥٧)

٢ – صحیح مسلم – (١ / ٥٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شريف کې رسول اللهﷺ فرمايلي دي: «اثْنَتَانِ فِى النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ الطَّعْنُ فِى النَّسَبِ وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[1] **ژباړه:** په خلکو کې دوه عادتونه شته چې هغه کفر دی، يو نسب ته طعن (نسب بدلول) او بل په مړي باندې په چيغو ژړا کول.

د دې ډول کفر حکم

د دې ډول کفر خاوند ته نه د کافر نسبت کېږي او نه له اسلام څخه وځي، خو شارع يوازې د زجر او تهديد په اساس ورته د کفر نسبت کړی دی.

فعاليت:

زده کوونکي دې په خپلو منځونو کې د اصغر کفر د تعريف او ډولونو په اړه يو له بل سره مباحثه وکړي.

پوښتني:

۱. اصغر کفر تعريف کړئ.
۲. د اصغر کفر څو مثالونه ذکر کړئ.
۳. د اصغر کفر حکم بيان کړئ.

---

۱ – صحيح مسلم – (۱ / ۵۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لسم لوست

بدعت

شیطان د انسان د گمراهی هڅه کوي، فاسقان په بې دینی بې لارې کوي او دینداران په دین کې افراط او د دین له پولو څخه تېریدو ته هڅوي، په دې توګه چې په دین کې نوې لارې چارې راپیدا کړي. په دین ناپوهه خلک بیا هغه د دین برخه ګڼي او د الله تعالی د اطاعت په موخه د الله تعالی په معصیت کې ډوب وي. که چېرې بیا دغه بدعت په عقیده کې را منځته شي نو د ایمان له نواقضو څخه ګڼل کېږي او د انسان ایمان له منځه وړي.

په دې لوست کې به بدعت وپېژنئ او د هغه د نارواتوب دلایل به له قرآن او سنتو څخه زده کړئ.

د بدعت تعریف

بدعت د ژبې له مخې نوې ایجادولو ته وايي او همدا راز نوې پیدا کړی شوي شیز ته هم ویل کېږي.

په شرعي اصطلاح کې په دین کې نوې چارې ایجادول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته وه او څه مانع هم شتون نه درلوده، خو له دې سره سره شریعت امر نه وي ور باندې کړی. د داسې چارو ایجادولو ته بدعت ویل کېږي.

د تعریف شرح

په تعریف کې درې مطلبونه بیان شوي دي:

۱. بدعت په دین کې نوې چارې ایجادول دي، چې قرآن او سنت د هغو غوښتنه نه وي کړې، نو بدعت په دین کې رامنځته کېږي، په دنیوي چارو کې بدعت نه وي.

د دیني او دنیوي چارو تر منځ (په دې ځای کې) توپیر په دې سره کېږي، چې دیني چارې د اجر د طلب لپاره وي او دنیوي چارې خپل خپل اهداف لري.

۲. دې نویو چارو ته لکه چې اوس اړتیا ده، هغو ته به د رسول اللهﷺ په زمانه کې هم اړتیا وه او همدومره اړتیا بس ده چې دا نوی عمل یو دیني کار وګڼل شي، ځکه دیني کار باید پلې شوی وای.

رسول اللهﷺ دین پوره را رسولی او ټول یې په عمل کې پلی کړی دی، خو هغه چارې چې د دین خدمت پرې کېږي، د رسول اللهﷺ په زمانه کې اړتیا ورته نه وه او اوس یې ګټه ښکاره ده. د داسې چارو ایجادول بدعت نه دی، لکه د صرف او نحو د علومو زده کول، ځکه د هغه مبارک په زمانه کې مسلمانان په قرآن او سنتو د صرف او نحو له کارولو پرته ښه پوهېدل، او اوس په عربو او عجمو کې هغه پخوانی سلیقه پاتې نه ده، نو د قرآن او سنتو د پوهې لپاره د ژبې د علومو زده کړه اړینه ده.

همدا راز د مدرسو او پوهنتونونو جوړول او د دین د پیاوړتیا او پایښت لپاره پراخه دولتي تشکیلات رامینځ ته کول، منظم قوانین جوړول او محاکم ایجادول دا ټول بدعت نه دي، ځکه دا د اوسنی زماني اړتیا ده چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې په دومره پراخه کچه ورته اړتیا نه وه.

۳. د رسول اللهﷺ په زمانه کې به د دې نویو چارو د کارولو په مخ کې خنډ نه وو او که په هغه زمانه کې یې په مخ کې خنډ وو، کارول یې ممکن نه وو، نو بیا یې د ګټې او اغېز د شتون په صورت کې کارول بدعت نه ګڼل کېږي، خو په دې شرط چې د دین له کوم بل اصل او حکم سره په ټکر کې نه وي. لکه له نوي تکنالوژۍ څخه د دین په ساتلو او خپرولو کې کار اخیستل، په جهاد کې د نویو وسلو کارول او په دعوت کې له راډیو، تلویزیون، انټرنټ او د مطبعو له مشینونو څخه کار اخیستل. د دې ټولو څیزونو کارول د رسول اللهﷺ په زمانه کې د هغوی د نشتوالي له کبله ممکن نه وو.

فعالیت

۱. زده کوونکي دې د دیني او دنیوي چارو لپاره په خپل وار مثالونه بیان کړي او په دین کې د نویو لارو د جوړولو ریښتینې یا فرضي بېلګې دې وښیي.

۲. د دین ټینګول، امنیت راوستل، د ښوونې او روزنې، روغتیا او عدالت په ډګرونو کې هڅې عادتونه دي، که عبادتونه؟ د دین د اقامت لپاره دولتي تشکیلات ولې بدعت نه ګڼل کېږي، سره له دې چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې به دې پراخه کچه تشکیلات او ادارې نه وې؟ په دې هکله بحث وکړئ.

په عقیده کې بدعت

علماوو په دې اتفاق کړی چې په عقیده کې بدعت حرام دی ځینې عقیدوي بدعتونه آن کفر ته رسېږي، چې د دین له ښکاره حکم څخه پکې انکار راشي او ټولو دیني علماوو هغه صریح کفر ګڼلی وي. لکه د مشرکانو دا قول چې قرآن حکایت ورڅخه کوي: ﴿وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَـٰذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا﴾ [الأنعام:۱۳۹] او دوی وايي: څه چې د دې خارویو په ګېډو کې دي، یوازې زموږ د نارینه وو لپاره دي او زموږ پر ښځو حرام کړی شوي دي.

د بدعت د نارواتوب دلیلونه

ډېر نقلي او عقلي دلیلونه د بدعت په نارواتوب دلالت کوي چې موږ یې دلته له قرآن او سنتو څخه په ځینو مهمو او صریح دلایلو بسنه کوو.

قرآن کریم: الله تعالی فرمايي: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾ [المائدة: ۳] **ژباړه:** نن ورځ مې ستاسو لپاره ستاسو دین کامل کړ، خپل نعمت مې پوره درکړ، او اسلام مې د دین په توګه درته غوره کړ.

څوک چې نوې چارې په دین کې پیدا کوي او هغه له دین څخه ګڼي، دی د رسول اللهﷺ په لاس راوړل شوی دین پوره نه ګڼي. د ده عمل دا معنا لري چې د دین

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې برخې هغه مبارك نه دي پوره كړي او هغه يې دپوره كيدو لپاره دې مبتدع ته پرې ايښې دي. نو دی د دې آيت په مدلول يا نه پوهيږي او يا ورڅخه انكار كوي، ځكه الله تعالى دين پوره ګڼلی او دی په هغه كې نورې چارې را پيدا كوي.

حديث: رسول اللهﷺ فرمايلي: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ لِوُلَاةِ الْأَمْرِ ، وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا ، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ ، تَمَسَّكُوا بِهَا ، وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ. فَإِنَّ كُل مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ ، وَكُل بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ»[(۱)]

ژباړه: زه تاسو ته له الله تعالى څخه په تقوى او ويره او د چارواكو خبرو ته په غوږ نيولو او درناوى وصيت كوم، كه څه هم هغه يو حبشي غلام وي ځكه چې په تاسو كې ژوندى پاتې شي هرو مرو به زيات اختلاف ويني، نو په تاسو زما د سنتو او زما د راشدو خلفاوو (لارښودل شويو ځاى ناستو) د لارو پيروي لازمه ده دا طريقې كلكې ونيسئ او په غاښونو يې كلكې كړئ، له نويو كارونو څخه ځان وساتئ، ځكه هره نوې چاره بدعت ده او هر بدعت لار وركې ده.

په يو بل حديث كې عايشې رضي الله تعالى عنها له رسول اللهﷺ څخه روايت كړى چې هغه مبارك وفرمايل: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ»[(۲)] چا چې زموږ په دې كار (دين) كې نوى څه راپيدا كړل، نو هغه رد دي.

پوښتنې:

۱. بدعت تعريف كړئ؟
۲. د بدعت له تعريف څخه څو مطلبونه په ډاګه كيږي؟
۳. په عقيده كې بدعت څه ته وايي؟
٤. د قرآن او سنتو له مخې د بدعت د نارواتوب دليلونه بيان كړئ.

كورنۍ دنده:

زده كوونكي دې د بدعت په اړه يوه مقاله وليكي چې له لسو كرښو كمه نه وي.

۱- رواه احمد و أبوداود.
۲ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوولسم لوست

د صحابه کرامو مقام

۱. د صحابه وو تعریف

صحابه او اصحاب د صحابي جمع ده او ملګري ته ویل کیږي.

په اصطلاح کې صحابي هر هغه چاته ویل کیږي چې پیغمبرﷺ یې لیدلی وي، په هغه یې ایمان راوړی وي او د ایمان په حالت کې وفات شوی وي.

۲. د صحابه کرامو بهتري او غوره والی

الله تعالی د قرآن په ګڼو آیاتو کې د صحابه کرامو فضیلت، مقام او منزلت ستایلی چې موږ د بیلګې په توګه لاندې آیتونه لولو:

أ. الله تعالی له صحابه وو څخه خوښ او راضي وو او صحابه له الله ﷻ څخه

الله تعالی فرمایي: ﴿وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾. [التوبة ۱۰۰]

ژباړه: هغه مهاجرین او انصار چې هغوی تر ټولو دمخه د ایمان بلنې ته په لبیک ویلو کې وړاندې شول، دغه راز هغه کسان چې وروسته له نیکۍ او ریښتینولۍ سره په هغو پسې راغلل، الله ﷻ له هغو نه خوښ او هغوی له الله ﷻ نه خوښ شول الله ﷻ د هغو لپاره داسې باغونه تیار کړي دي چې تر هغو لاندې به ویالې بهیږي او هغوی به پکې د تل لپاره اوسیږي. همدا ډیر لوی بریالیتوب دی.

ب. په غوره خویونو دصحابه وو توصیفول

الله پاک فرمایي: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ [الفتح: ۲۹]

ژباړه: محمدﷺ د الله رسول دی او کوم کسان چې له هغه سره ملګري دي هغوی پر کافرانو سخت او په خپلو منځو کې خواخوږي دي. ته چې کله هغوی ګورې په رکوع او سجده او د الله ﷻ د فضل او د هغه د رضا په طلب کې یې بوخت مومې، د سجدو نښې نښانې د هغو پر تندیو موجودې دي چې په هغوسره پیژندل کیږي.

ج. د امت اجماع

د پورتنیو قرآني آیتونو او د زیاتو نبوي احادیثو پر بنسټ چې د صحابه وو په لوړ شان دلالت کوي، ټول اسلامي امت د صحابه کرامو پر عدالت او تقوا اجماع کړې ده او ویلي یې دي: (**الصحابة کلهم عدول**). صحابه کرام ټول په حق او انصاف ولاړ او د تقوا څښتنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. د هغوی تر منځ پیښې شوې مشاجرې او اختلافونه اجتهادي وو او هیڅ یو لوري ته پړه او ملامتیا نه شي راجع کیدای. که کومه ګناه ترې شوې هم وي، توبه یې ایستلې او الله پاک ورته ښښنه کړې ده. الله تعالی فرمايي: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ [التوبة:۱۱۷]

ژباړه: الله ﷻ، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصارو ته ښښنه وکړه چې هغوی په ډیر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه. که څه هم چې له هغو څخه د ځینو زړونه کوږوالي ته نیژدې شوي وو (خو کله چې هغوی د دې انحراف پیروي ونه کړه. بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه) نو الله ﷻ هغوی معاف کړل. بیشکه چې الله ﷻ پر دوی مهربان او رحم کوونکی دی.

۳. د صحابه وو سپیڅلتیا

صحابه کرام هغه سپیڅلي خلک دي چې الله ﷻ له هغوی ټولو څخه د خپلې خوښۍ ځرګندونه داسې کوي: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ [الفتح: ۱۸]

ژباړه: الله ﷻ له مؤمنانو څخه راضي شو کله چې هغوی تر ونې لاندې له تاسره بیعت کاوه.

صحابه کرام د ډیر لوړ مقام څښتنان دي. صحابه کرام هغه خلک دي چې الله پاک د خپل پیغمبر او تر قیامته پورې د عام امت تر منځ د وساطت او ارتباط لپاره غوره کړي دي. چې له دوی پرته نه خو د قرآن فهم امت ته رسیدلای شو او نه د پیغمبر ﷺ تعلیمات او لارښوونې!

له همدې کبله د صحابه کرامو پرعدالت، صدق او تقوا باندې ایمان لرل د عقیدې برخه ګرځېدلې ده.

> **فعالیت**
>
> که صحابه کرام – خدای ﷻ مه کړه- مورږ بې اعتباره وګڼو، نو قرآن او سنت خو مورږ ته هغوی را رسولي، د دې دواړو به بیا څه حال وي؟ او د اسلام به بیا څه حال وي؟

٤. له صحابه وو سره مینه

پیغمبر ﷺ په خپلو ویناوو کې مسلمانانو ته لارښوونه کړې ده چې د صحابه وو سره مینه وساتي، او هغوی سره له دښمنۍ څخه ځانونه وژغوري، ځکه چې د صحابه کرامو ډله د ځمکې پر مخ تر ټولو غوره ډله ده، او د هغوی سره مینه ساتل د پوره ایمان نښه ده. له

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی سره مينه، محبت او د هغوی قدر او احترام د پيغمبرﷺ او پر هغه د نازل شوي شريعت سره مينه، محبت او د هغو قدر او احترام دی!

څکه نو پيغمبرﷺ عام امت ته په خطاب کې د هغوی پام او توجه د صحابه کرامو لور ته را اړولې ده. پيغمبرﷺ فرمايلي دي:«لاَ تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوْ أَنْفَقَ أَحَدُكُمْ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلاَ نَصِيفَهُ »[۱].

ژباړه: زما صحابه مه کنځئ. زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما روح د هغه په واک کې دی چې که چيرې ستاسې څخه يوکس د احد د غره په اندازه سره زر خيرات کړي نو د هغوی يو موټي خيرات ته نه رسيږي ، او نه يې نيم موټي خيرات ته رسيږي. په بل حديث شريف کې پيغمبرﷺ فرمايلي دي: «اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي اللَّهَ اللَّهَ فِي أَصْحَابِي لَا تَتَّخِذُوهُمْ غَرَضًا بَعْدِي فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَبِحُبِّي أَحَبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَبِبُغْضِي أَبْغَضَهُمْ وَمَنْ آذَاهُمْ فَقَدْ آذَانِي وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ وَمَنْ آذَى اللَّهَ يُوشِكُ أَنْ يَأْخُذَه»[۲].

ژباړه: زما د صحابه وو په اړه له الله ﷻ ووېرېږئ، له الله ﷻ ووېرېږئ، هغوی د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ، که څوک له هغوی سره مينه محبت لري نو زما د مينې او محبت له کبله يې ورسره لري او که څوک له هغوی سره کرکه، نفرت او دښمني لري نو له ماسره د کرکې، نفرت او دښمنۍ له کبله يې ورسره لري. او که څوک هغوی ته ضرر او تکليف رسوي، نو يقينا چې ماته تکليف او ضرر رسوي، او څوک چې ماته تکليف او ضرر رسوي، نو يقيناً چې الله پاک ته تکليف او ضرر رسوي. (له ځانه يې خپه کوي) او څوک چې الله پاک ته تکليف او ضرر رسوي (خپه کوي يې) نو نږدې ده چې الله پاک به يې را ونيسي.

فعاليت

په پورتني حديث کې پيغمبرﷺ څو مهم ټکي ذکر کړي دي، د هغو په هکله يو يو په نوبت خبرې اترې وکړئ:

۱. د صحابه کرامو په باره کې له الله ﷻ څخه ووېرېږئ.
۲. صحابه کرام د خپلو ناوړه ويناوو نښه مه ګرځوئ.
۳. له اصحاب کرامو سره مينه کول په حقيقت کې د الله ﷻ د رسول سره مينه ده.
٤. له صحابه وو سره دښمني په حقيقت کې له پيغمبرﷺ سره دښمني ده.

۱- سنن أبي داود
۲- الترمذي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د صحابه وو سره بغض ساتل منافقت دی

لکه څرنګه چې له صحابه وو سره مینه د ایمان نښه ده، همدا شان له صحابه وو سره بغض ساتل منافقت او سرکشي ده. امام طحاوي لیکلي دي: (وَبُغْضُهُم كُفْرٌ ونِفَاقٌ وطُغْيَانٌ). له صحابه وو سره بغض یاکفر دی، یا نفاق، یا سرکشي او بغاوت دی.

دا په دې معنا چې که چیرې له صحابه وو سره بغض د دین او یا بې ځایه غوسې له امله وو، نو بیا دا لوی کفر دی چې مسلمان پرې کافر کیږي. که چیرې د صحابه وو بد ګڼل او ورسره کینه ساتل د دنیایي امورو په خاطر وي نو دا کار بیا فسق دی.

له صحابه وو سره بغض څکه نفاق دی چې پیغمبرﷺ فرمایلي: «الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ»[1]. **ژباړه:** له انصارو سره مینه او محبت نه کوي مګر مؤمن او له دوی سره بغض او کینه نه کوي مګر منافق.

بل دا چې صحابه ددین ساتونکي، ددین روزونکي، د کفر په مقابل کې جهاد کوونکي وو بغض ساتل څکه منافقت دی چې دا کار د هغه وخت د منافقینو خصلت اوعادت وو چې صحابه به یې بد ګڼل.

پوښتنې:

۱. اصحاب تعریف کړئ.
۲. د اصحابو د غوره والي په اړه دوه نقلي دلایل ذکر کړئ.
۳. له صحابه وو سره مینه کول څه حکم لري؟
۴. له صحابه وو سره بغض او کینه کول څه حکم لري؟

کورنۍ دنده:

زده کوونکي دې د صحابه وو په اړه یوه مقاله ولیکي چې له لسو کرښو کمه نه وي.

۱- صحیح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیثو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د صحيح او حسن حديثونو پېژندل

احاديث د روايت له مخې ډېر ډولونه او مختلفې مرتبې لري چې د هغې لـه جملې څخه يو صحيح ، بل حسن حديثونه دي نو اړينـه ده چې د صـحيح اوحـسن حـديثونو تعريـف، اوتوپير وپېژنو.

۱ـ صحيح حديث

د صحيح حديث تعريف

په عربي لغت کې صحيح دمريض ضد ته وايي.

او د محدثينو په اصطلاح کې صحيح حديث: هغه حـديث دی چې راويـان يـې عـادلان، د کـره ضبط او حافظې خاوندان، سند يې متصل، او د هر ډول علت، او شذوذ څخه خالي وي.

د تعريف شرحه

د صحيح حديث په اصطلاحي تعريف کې د پنځو شرطونو يادونـه شـوې چـې وضـاحت يې په لاندې ډول دی:

۱ـ د راويانو عدالت: دا په دې معنا چې د حديث ټول راويان به مسلمانان او عاقلان، بالغـان وي، او د هر قسم فسق، او د مروت خلاف کارونو او خصلتونو څخه به پاک وي.

۲ـ راويان به يې ضابطين او متقنين وي: معنا دا چې راويان به يې دداسې حـافظې خاونـدان وي چې احاديث به يې داسې کره ياد وي چې کله يې د لوستلو اړتيا پيدا شې بې له کـوم زيادت يانقصان څخه يې وړاندې کړای شي.

۳ـ د سند اتصال: هغه داسې چې ددې حديث هر راوي به حـديث د مخکينـي راوي څخه اورېدلی وي ،يا به يې په هغه لوستلی وي، اويا به له مخکيني راوي څخه د روايـت کولـو اجازه ولري.

۴ـ د علت څخه پاکوالی: هغه داسې چې په حديث کې به کوم داسې پټ عيب اوعلت نـه وي[1] چې د حديث صحت تر سوال لاندې راولي.

۱ــ په سند کې دعلت څخه دپاکوالي نه مراد دا دی چې په سند کې کومه داسې پټه انقطاع نه وي موجوده چې په ظاهرکې ورڅخه سـند پاک ښکاري، ځکه که چيرې په سند کې انقطاع موجوده وي نو بيا داسې حديث ته منقطع ويل کيږي نه صحيح حديث. ددې مثـال امـام

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ـ له شاذ والي څخه پاكوالی: يعنې حديث به شاذ نه وي. شاذ هغه حديث ته وايي چې مقبول راوي د خپلې مرتبې څخه د لوړې مرتبې د راوي پرخلاف روايت كړى وي.

د صحيح حديث مثال

«قال الإمام البخاري: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ –رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ– عَنْ النَّبِيِّ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– قَالَ: ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَمَنْ أَحَبَّ عَبْدًا لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ.....»[۱]

ژباړه: امام بخاری رحمه الله تعالى وايي چې مونږ ته حديث بيان كړى دى سليمان بن حرب، هغه وايي چې مونږ ته حديث بيان كړى شعبه، شعبه له قتادة، او قتادة له انس بن مالكﷺ څخه روايت كوي انسﷺ وايي چې پېغمبرﷺ فرمايلي دي: (درې خويونه داسې دي چې په چاكې وي د ايمان په خوند به پوهه شي:چاته چې الله ﷻ او د هغه رسولﷺ تر هر چا ډېر محبوب وي، بل هغه څوك چې د يو شخص سره د الله ﷻ د رضامندۍ لپاره مينه كوي، او بل هغه څوك چې كفر ته اوړېدل ورته دومره بد ښكاري پس له هغې چې الله ﷻ ورته د كفر څخه خلاصى وركړ، لكه څرنګه چې په اور كې واچول شي.)

دا حديث ځكه صحيح دى چې راويان يې ټول عادلان، دكره حافظې خاوندان، سند يې متصل، او هيڅ ډول علت او شذوذ په كې نشته.

فعاليت

زده كوونكي دې د پورتني حديث د راويانو نومونه واخلي.

۲ـ حسن حديث

دحسن حديث تعريف

په عربي لغت كې حسن د قبيح ضد ته وايي.

ابن صلاح په لاندې حديث كې داسې شرحه كوي:– عن عبد الرازق عن سفيان الثوري عن أبى إسحاق عن زيد بن يثيع عن حذيفة قال: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : (إن وليتموها أبا بكر فقوي أمين . .)).

كه چېرې يو محدث د دې حديث د سند ظاهر ته نظر وكړي، نو ورته متصل ښكاري حال دا چې په دې سند كې دوه ځايه انقطاع موجوده ده: لومړى دا چې خپله امام عبدالرزاق دا حديث له امام ثوري څخه نه دى اوريدلى، بلكه ده دا حديث د النعمان بن ابي شيبه الجندي څخه اوريدلى دى. دوهم دا چې امام ثورى هم دا حديث د ابو اسحاق څخه په خپله نه دى اورېدلى، بلكه ده دا حديث له امام شريك څخه اوريدلى او بيا امام شريك له امام ابواسحاق څخه اوريدلى دى، نوپه سند كې پټه انقطاع پرته ده. (ابن الصلاح – / ۳۳) مقدمة

۱ – صحيح البخاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د محدثینو په اصطلاح کې حسن: هغه حدیث ته ویل کېږي چې راویان یې عادلان، مګر د کره ضبط او حافظې خاوندان نه وي، سند یې متصل د هر ډول علت اوشذوذ څخه پاک وي.

د حسن حدیث شرطونه

د حسن حدیث له تعریف څخه څلور شرطونه معلومېږي

۱ـ د راویانو عدالت.

۲ـ د سند اتصال.

۳ـ د شاذ والي څخه پاکوالی.

۴ـ د علت څخه پاکوالی.

د صحیح او حسن حدیثونو ترمنځ توپیر

که چېرې د صحیح، او حسن حدیثونو تعریف او شرطونو ته ځیر شو نو کوم توپیرونه لرې، یوازې د حسن حدیث توپیر له صحیح سره په دې کې دی چې دحسن حدیث په راویانو کې یوکس د کره او قوي حافظې خاوند نه وي.

د حسن حدیث مثال

قال الامام احمد: «حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ –صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ– يَقُولُ:(وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ الْقَوْمَ ثُمَّ يَكْذِبُ لِيُضْحِكَهُمْ وَيْلٌ لَهُ وَوَيْلٌ لَهُ». [1]

ژباړه: (امام احمد رحمة الله تعالی وایي چې موږ ته امام عبدالرزاق حدیث بیان کړی، عبدالرزاق وایې چې موږ ته معمر حدیث بیان کړی، هغه له بهز بن حکیم څخه روایت کوي، هغه له خپل پلار حکیم چې بیا یې له نیکه څخه روایت کوي د بهز نیکه وایي چې ما له پیغمبرﷺ څخه اوریدلي چې ویل یې: هلاکت دې وي هغه شخص ته چې خلکو سره کله خبرې کوي، نو ددې لپاره ورته دروغ وایي چې هغوی وخندوي، هلاک دې شي، او هلاک دې شي داسې شخص.)

۱ - مسند أحمد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې حديث سند متصل، د شاذ والي او علت څخه خالي دی، راويان يې عـادلان دي، مگر يوازې د بهز بن حكيم راوي پـه ضبط او حافظه كـې كمـزوري وه، لـه دې املـه دا حديث حسن حديث بلل كيږي.

د صحيح او حسن حديثونو حكم

صحيح ، او حسن حديثونه دواړه شرعي دلايل دي او عمل پرې واجب دی.

پوښتنې:

۱ـ صحيح حديث تعريف كړئ.

۲ـ د صحيح حديث شرطونه څو دي؟

۳ـ د صحيح او حسن حديثونو ترمنځ څه توپير دی واضح يې كړئ؟

۴ـ د صحيح او حسن حديثونو حكمونه ووایاست.

كورنی دنده:

د صحيح او حسن حديثونو تعريفونه په يادو زده كړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضعیف حدیث

د اسلام د دین له ځانګړتیاوو څخه یوه دا ده چې هر حکم یې پرسند ولاړ دی، هیڅ داسې وینا او عمل پکې نشته چې پر دلیل ولاړ نه وي، که چیرې په کومه وینا کې چې پیغمبرته یې نسبت کیږي د کمزورې نښه لیدل کیږي او په روایت کې یې ستونزه وي، د دین علماوو داسې روایات په ګوته کړي دي، تر څو پرې څوک د صحت حکم ونکړي.

حدیث ته د کمزورې نسبت له دې کبله کیږي چې د روایت په سلسله کې یې قوت نه وي، او ځینې داسې لاملونه یې ترڅنګ شتون لري چې پیغمبر ته یې په نسبت کولو کې خنډ واقع کیږي.

د کمزوري حدیث تعریف: هغه حدیث ته ویل کیږي چې په هغه کې د صحیح او حسن شرطونه نه وي[۱].

د تعریف شرحه: له کمزوري حدیث څخه مراد هغه حدیث دی چې په سند کې یې انقطاع وي او یا داسې راوي پکې وي چې د اعتماد وړ نه وي، د بېلګې په توګه لکه په دیانت او ریښتونولی باندې یې اعتراض وي اویا حافظه یې کمزورې وي، لدې امله هغه وینا اوکړنه چې نسبت یې پیغمبرته کیږي، د روایت په لړ کې یې ستونزې وي هغه ته کمزوري حدیث ویل کیږي.

د کمزوري حدیث مثال: (حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ رُشَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «احْتَرِسُوا مِنَ النَّاسِ بِسُوءِ الظَّنِّ»)[۲].

ژباړه: په بد ګماني سره له خلکو څخه ځان وژغورئ.

۱– هغه شرطونه: د سند اتصال، د راویانو عدالت، د هغوی حافظه، د علت او شذوذ څخه پاکوالی.

۲ – د طبراني المعجم الأوسط ۱۸۹/۱، په روایت کې یې معاویه بن یحی دی هغه ضعیف دی. ابن حجر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ضعيف حديث حکم

د کمزوري حديث روايت او پرې عمل هغه مهال روا دی چې کمزوري يې ډېره زياته نه وي، په فضايلو (ترغيب، او ترهيب) پورې اړه ولري، د اسلام عام اصل يې تاييد کوي او له هغه سره هيڅ ډول ټکر ونلري.

د ضعيف حديث ګټه

په فضايلو کې ضعيف حديث چې ډېر ضعف ونلري، د دې وړ دی چې عمل پرې وشي، او همدا راز د دې حديث په غوښتنه په عمل کولو سره د ثواب اميد هم کيدای شي، که چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري.

پوښتنې:

١ – ضعيف حديث تعريف کړئ.

٢ – په کومو شرطونو د ضعيف حديث روايت صحيح دی؟

٣ – ضعيف حديث څه ګټه لري؟ بيان يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

موضوع حدیث

د پېغمبر وینا وحې ده او په اسلام کې دویم مأخذ دی، لدې کبله د پېغمبرﷺ په احادیثو کې علماوو پوره زیار ایستلی او دقت یې کړی دی، هغه صحیح احادیث چې له پېغمبر څخه یې روایت شوی دی، له جوړو شوو خبرو څخه لرې کړي او پدې اړه د دین علماء بریالي شوي دي چې په دلایلو سره یې موضوعي احادیث د صحیحو احادیثو له لړی نه لرې کړي.

د موضوع حدیث تعریف: هغه له ځانه جوړ شوي حدیث ته ویل کېږي چې پرته له کوم اساسه یې پېغمبرﷺ ته نسبت شوی وي.

د تعریف شرحه

له پورتني تعریف څخه دا څرګنده شوه چې موضوع حدیث هغو خبرو او کړنوته ویل کېږي چې ځینو خلکو پرته له کوم سنده په پیغمبر پورې تړلي وي او هغه ته یې نسبت کړی وي، د تاریخ په اوږدو کې ځینې داسې دروغجن خلک وو، چې په رسول اللهﷺ پورې یې دروغ تړلي ، ځینو د خپل تعصبي نظر پیاوړي کولو، ځینو د دینداری په نیت د ځینو اعمالو د فضایلو په بیان کې او ځینو نورو د فساد او دښمنۍ لپاره دا کار سرته رسولی دی.

د موضوع حدیث حکم

د موضوع حدیث روایت او وربادې عمل کول ناروا دي، ځکه چې د دې حدیث بیانول په خپله ویونکي ته تاوان رسوي او هغه داسې چې کله څوک یو موضوع حدیث بیانوي، هغه ته دروغجن وېل کېږي، لکه: څرنګه چې په حدیث شریف کې راغلي دي: «مَنْ حَدَّثَ عَنِّي بِحَدِيثٍ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ كَذِبٌ فَهُوَ أَحَدُ الْكَاذِبِينَ.» (۱)

ژباړه: څوک چې زما (پېغمبر) لخوا خلکو ته وینا کوي او هغه پوهېږي چې دا وینا دروغ ده (د پېغمبر حدیث نه دی) دا کس په خپله یو له دروغ ویونکو څخه دی.

---

۱ – المعجم الکبیر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د موضوع حدیث د پېژندلو او د خلکو د پوهاوي لپاره که چېرې اړتیا لیدل کېږي بیانول یې جواز لري، ترڅو خلك پدې پوه شي چې دغه وینا حدیث نه، بلکې له ځانه جوړه شوې وینا ده.

د موضوع حدیث پېژندنه

موضوعي حدیث په لاندې توګه معلومېږي

١ – کله چې وضعه کوونکی یې په خپله اعتراف وکړي چې دا حدیث ده جوړ کړی دی.

ب – داسې معنا ولري چې د وقوع امکان یې لرې بریښي، لکه د دوو متضادو شیانو یوځای کېدل.

ج – له هغو مسایلو سره مخالف واقع کېدل چې په دین کې خورا مهم ګڼل کېږي، لکه د اسلام له یو رکن څخه انکار کول.

د وضعه شوي حدیث مثال

– " الْفَقرُ فَخرِي وَبِهِ أَفتَخِرُ "(١).

ژباړه: فقر زما ویاړ دی، زه پرې ویاړم.

د وضعې اسباب

له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پېغمبرﷺ ته نسبت کول، یو شمېر لاملونه لري چې په لاندې توګه بیانېږي.

١ – ځینې داسې خلك وو چې له ځانه یې عجیبه قیصې جوړولې، بیا به یې نسبت پېغمبرﷺ ته کاوه او خلکو ته به یې په مجالسو کې اورولې تر څو له دې لارې په خلکو کې شهرت پیدا کړي او د قدر وړ وګرځي.

٢ – د دین دښمنانو هم زیار ایسته چې له دې لارې په اسلام باندې طعن وارد کړي او خپلو شومو اهدافو ته د رسېدو په خاطر یې له ځانه حدیث جوړول او بیا یې پېغمبرﷺ ته نسبت کاوه.

٣ – ځینې داسې خلك وو چې د دې لپاره چې د وخت واکمنانو ته ځان نیږدې کړي د هغوی د خوشحالېدو لپاره یې خبرې جوړولې او بیا به یې د حدیث سرلیك ورکاوه.

١ – ابن حجر وایي: دا موضوعي حدیث دی هیڅ اساس نه لري، همداراز امام صنعاني وایي: په دروغو جوړ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ – ځيني ډلو د خپلې تګ لارې د تاييد لپاره، احاديث جوړ کړل ترڅو وښيي چې د دوی تګ لاره په حقه ده او د اسلام له نظره ستونزه نه لري.

٥– ځينو په نفلي عباداتو کې د افراط کولو په نيت او د بې ځايه ديندارۍ له کبله د اعمالو په فضايلو کې حديثونه جوړول.

د موضوع او ضعيف تر منځ توپير

موضوعي حديث هغه بې بنسټه خبر دی چې په دروغو يې نسبت پيغمبرﷺ ته شوی وي په دين کې هيڅ حيثيت نلري آن تر دې چې ويل يې هم ګناه لري، که چېرې د پوهاوي لپاره نه وي.

او ضعيف حديث د څه لاملونو له کبله کمزوری ګڼل کېږي اوکه چيرې د دين له اصولو سره ټکر ونلري، د دې وړ دی چې په فضايلو کې پرې عمل وشي او همدا راز په نورو رواياتو سره د کمزورۍ له مرحلې څخه هم وتلای شي.

پوښتنې:

١ – موضوع حديث څه ته وايي؟ بيان يې کړئ.

٢ – په کومو لارو موضوعي حديث پېژندل کېږي؟

٣ – د موضوع حديث حکم وواياست.

٤ – آيا کمزوری حديث له موضوعي حديث سره توپير لري؟ واضح يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځلسم لوست

د احاديثو مشهور کتابونه

د احاديثو د کتابونو ډولونه

د احاديثو کتابونه د ترتيب په اعتبار سره په دوه ډوله دي: پر بابونو مشتمل کتابونه او مسانيد.

۱ـ پر بابونو مشتمل کتابونه

دا هغه کتابونه دي چې د پيغمبرﷺ احاديث په کې د بابونو او کتابونو په شکل کې راټول او په بيلا بيلو طريقو ليکل شوي دي:

اـ ځيني يې داسې دي چې په علم او دين پورې اړوند ټول بابونه پکې ځای پر ځای شوي دي، لکه: د تعليم او تعلم برخه، د عقايدو برخه، فقهي احکام، زهد او تقوی، آداب او اخلاق، تفسير، تاريخ او نبوي سيرت، پېښېدونکي فتنې، د صحابه وو مناقب، دغه ډول کتابونو ته جوامع ويل کيږي، لکه: د امام بخاري جامع، د امام مسلم جامع او د امام ترمذي جامع.

ب ـ ځيني يې داسې دي چې يوازې د فقهي کتابونو په ترتيب ليکل شوي او يوازې هغه احاديث په کې راټول شوي دي چې په فقهي مسايلو پورې اړه لري. دې ډول کتابونو ته سنن وايي، لکه: سنن ابي داود، سنن نسائی، سنن ابن ماجه، سنن دارمي، او داسې نور.

ج ـ هغه کتابونه چې په يوه ځانګړي موضوع پورې اړونده احاديث پکې راټول شوي وي، لکه: يوازې د عقايدو په برخه کې، يا د اخلاقو او آدابو په برخه کې. له دې جملې څخه (**کتاب السنة**) د امام احمد بن حنبل - رحمه الله - کتاب چې په عقيدې کې يې ليکلی او (الادب المفرد) د امام بخاري کتاب چې په آدابو کې يې ليکلي دی د يادونې وړ دي.

۲ـ مسانيد

مسانيد د مسند جمع ده او مسند هغه کتاب ته ويل کيږي چې د هر صحابي روايات په کې بېل بېل ذکرشوي وي.

مسانيد په دوه ډوله دي.

اـ يو هغه ډول مسندونه دي چې د مسند ليکونکی د حديث شروع له صحابي څخه کوي او د هر يو صحابي روايات د نورو صحابه وو د رواياتو څخه جدا ذکر کوي، لکه: د امام احمد بن حنبل مسند او د ابوداود طيالسي مسند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ بل هغه ډول مسندونه دي چې د سند د لومړی برخې څخه شروع کوي. یعنی د مسند مؤلف حدیث د خپل شیخ، یا استاد څخه پیل کوي او یوازې هغه حدیثونه ذکر کوي چې د خپلو استادانو او یا شیوخو څخه یې اوریدلي وي، لکه: د امام طبراني المعجم الکبیر، المعجم الاوسط او المعجم الصغیر.

د ځینو مشهورو صحیحو کتابونو پېژندنه او ځانګړتیاوې

۱ـ صحیح البخاري

دا د محمد بن اسماعیل البخاري (المتوفی: ۲۵۶هـ) کتاب دی چې په (الجامع الصحیح) شهرت لري.

له قرآن کریم څخه وروسته تر ټولو معتبر او صحیح کتاب دی، دا لومړنی کتاب دی چې یوازې پکې د رسول اللهﷺ متصل السند احادیث راجمع کړای شوي دي.

د احادیثو شمېره یې له تکرار سره (۷۳۹۷) او له تکرار څخه پرته (۲۷۶۱)ده.

صحیح البخاري خورا زیاتې شرحې لري، چې مشهورې شرحې یې فتح الباري د امام ابن حجر عسقلاني او عمدة القاري د بدر الدین عیني دي.

۲ـ صحیح مسلم

د دې کتاب لیکوال ابو الحسین مسلم بن حجاج نیشاپوري قشیري (المتوفی:۲۶۱هـ) دی چې د امام بخاري له تکړه شاګردانو څخه هم وو.

صحیح مسلم د امام بخاري له کتاب څخه وروسته دویم کره کتاب دی.

د احادیثو شمېره یې له تکرار سره (۷۷۴۸) او بې له تکراره (۳۰۳۳) ده.

صحیح مسلم هم زیاتې شرحې لري، لکه: الاکمال د قاضي عیاض رحمة الله علیه، المفهم د امام قرطبي -رحمة الله تعالی- او مشهوره یې المنهاج د امام نووي -رحمة الله علیه- شرحه ده.

۳ـ سنن ابي داود

مؤلف یې سلیمان بن اشعث سجستاني (المتوفی:۲۷۵هـ) دی.

د دې کتاب مؤلف احادیث د پنځو لکو حدیثونو له جملې څخه رابیل کړي دي. امام ابو داود -رحمة الله- د خپل کتاب په اړه داسې وايي:(ما په دې کتاب کې یوازې صحیح احادیث یا هغه چې صحیحو احادیثو ته ورته والی لري ذکر کړي دي. که چېرې په کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې کومه کمزوري ليدل کيږي هغه مې په ګوته کړي ده. د کومو احاديثو په باره کې که چوپ پاتې شوی يم هغه هم د عمل وړ دي.)

په دې کتاب کې زياتره هغه احاديث راوړل شوي چې په فرعي او فقهي مسايلو پورې تړاو لري. ټول يکې (۵۲۷۴) حديثونه راټول شوي دي. دا کتاب هم ډيرې شرحې او حاشيې لري چې مشهوره يې معالم السنن د امام خطابي (رحمة الله تعالى) شرحه ده.

۴ـ جامع الترمذي

ددې کتاب ليکوال امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سوره الترمذي (المتوفى:۲۷۹هـ) دی.

مؤلف په خپل کتاب کې صحيح، حسن او ځينې ضعيف احاديث ذکر کړي او د هر يو حديث درجه يې بيان کړې ده، او د دې تر څنګ يې د صحابه وو، او تابعينو مذاهب هم بيان کړي دي.

امام ترمذي - رحمة الله تعالى- د خپل کتاب په اړه وايي: (کله مې چې دا کتاب وليکه نو د حجاز، عراق او خراسان علماوو ته مې وړاندې کړ چې ټولو خوښ کړ. د هر چا په کور کې چې دا کتاب پروت وي لکه چې پيغمبرﷺ په خپله د ده په کورکې شته او خبرې کوي.)

په جامع الترمذي کې ټول (۳۹۵۶) حديثونه دي. جامع الترمذي زياتې شرحې او حاشيې لري، لکه: عارضة الاحوذي د امام ابن العربي- رحمه الله - شرحه، (**تحفة الاحوذي**) د علامه مبارکپوري شرحه.

۵ـ سنن نسائي

دا کتاب د امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي (المتوفى:۳۰۳هـ) ليکنه ده.

زياتره احاديث يې صحيح دي، آن تر دې چې ځينو علماوو دا کتاب په سنن ابي داود او سنن ترمذي هم غوره بللی. ټول په کې د تکراره سره (۵۷۶۱) حديثونه راغلي دي.

۶ـ سنن ابن ماجه

ليکونکی يې ابو عبدالله محمد بن يزيد ابن ماجه قزويني (المتوفى:۲۷۳) دی.

ددې کتاب مرتبه د ذکر شوو کتابونو په پرتله ټيټه ده.

د احاديثو مجموعه يې (۴۳۴۱) ده هغه احاديث چې يوازې ده ذکر کړي دي او نورو پنځوکتابونو نه دي ذکرکړي (۱۳۳۹) حديثونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷ـ د امام مالك –رحمة الله تعالى– موطأ (ت ۱۷۹ هـ)

دا كتاب په خپله امام مالك بن انس (رحمة الله تعالى) چې د ځلورو مشهورو امامانوڅخه دوهم امام دی، ليكلی او خپلو شاګردانو، ته به يې په مسجد النبوي كې تدريس كاوو. لوی لوی امامان به د موطأ تدريس ته ناست وو. امام شافعي رحمه الله تعالى چې موطأ يې په يادو زده كړی وه وايي: (ماته د اللهﷻ له كتاب څخه وروسته له موطأ نه پرته بل كتاب ډېر صحيح نه ښكاري).البته ده دا خبره هغه وخت كړې وه چې د امام بخاري او امام مسلم صحيحين نه وو ليكل شوي. په موطأ كې د پيغمبرﷺ په متصلو احاديثو برسيره، مرسل حديثونه، د صحابه وو اوتابعينو اقوال هم ذكرشوي. د موطأ ترتيب د فقهي كتابونو په څير دی.

۸ـ د امام احمد (رحمة الله عليه) مسند(۲٤۱ هـ)

د دې مسند مؤلف امام احمد بن حنبل شيباني دی چې د ځلورو مشهورو امامانوڅخه څلورم امام دی.

امام احمد –رحمة الله عليه– د خپل مسند په هكله فرمايي: ما د دې مسند احاديث د اوو لكو احاديثو[1] له جملې څخه انتخاب كړي دي. كه د كوم حديث په اړه د مسلمانانو ترمنځ اختلاف پيدا شي، نو په دې مسندكې دې د هغې حل ولټوي، كه چيرې يې د هغې حل په كې ونه موند، نو بيا دغه حديث صحت نه لري. د امام احمد رحمة الله عليه په مسند كې څه كم دېرش زره احاديث راجمع شوي دي.

پوښتنې:

۱ـ د احاديثو كتابونه د ترتيب په بناء په څو ډوله دي؟

۲ـ جوامع كومو كتابونو ته ويل كيږي؟ نومونه يې واخلئ.

۳ـ امام ابو داود د خپل كتاب په هكله څه وايي؟

۴ـ د امام ترمذي دكتاب په باره كې معلومات وړاندې كړئ.

۵ـ تر ټولو لوی مسند د چا مسند دی او څو احاديث لري؟

۱ـ ګران زده كوونكي بايد په دې پوه شي: كله هم چې په احاديثو كې د لكونو عدد ذكر كيږي، له هغه څخه د سند په اعتبار حديث مراد وي، نه د متن په اعتبار، ځكه د متن په اعتبار د مرفوعو احاديثو شمېر چې تكرار يې په نظر كې ونه نيول شي په زرګونو دی، لكونو ته نه رسيږي، خو څرنګه چې يو متن په مختلفو سندونو راغلی وي، نو هر سند ته په پاملرنه كه هغه ټولې لارې بېل بېل حديثونه وګڼل شي، او د متن تكرار ته ونه كتل شي، په دې توګه د احاديثو شمېر بيا لكونو ته رسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیت

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ مسؤولةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءِ مِنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَمسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مسؤول عَنْ رَعِيَّتِهِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

عبدالله بن عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د بعثت په دریم کـال زېـږېدلی دی. لـس کلن و چې هجرت یې وکړ. د بدر او احد له غزا څخه د عمر د کمـوالي لـه کبلـه ایسار کړی شو، بیا د خندق غزا کې، چې پـنځلس کلـن وو شـریک شـو. د دیـن لـه امامـانو او زاهدانو څخه وو تل به یې حج کاوه، په کلکه به یې د پیغمبرﷺ پلونه او آثار تعقیبول قیام اللیل (د شپې لمونځ) او تلاوت به یې ډېر کاوه. لـه رسـول اللهﷺ څخـه یـې ډېـر احادیـث روایت کړي دي. د (۸۷) کالو په عمر په (۷۲) یا (۷۳) هجري کال وفات شو.

د ځینو کلماتو معنا

١ـ رَاعٍ: شپون، ساتونکی، مسؤول او واکمن

٢ـ رَعِيَّة: ولس، لاس لاندې خلک

٣ـ مسؤول: پوښتل شوی او ځواب ویونکی

٤ـ أَحْسِبُ: گومان اوفکر کوم

٥ـ فَكُلُّكُمْ: نو تاسې هر یو

د حدیث ژباړه

عبدالله بن عمر رضي الله عنهما وایي، له رسـول اللهﷺ څخـه یـې واوریـدل چـې ویـل یـې: تاسو هر یو رعیت لري او د خپل رعیت په هکله مسؤول یاست، پادشاه رعیـت والا دی او د خپل رعیت مسؤول دی، خاوند په کورکې رعیت لـري او هغـه د خپـل رعیـت مـسؤول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، مېرمن د خاوند په کور کې رعیت لري او د خپل رعیت مسؤوله ده، خادم د خپل بادار د مال په اړه رعیت لري او د خپل رعیت مسؤول دی. عبدالله بن عمر صاحب وایي: دغه ټول مې له رسول اللهﷺ څخه واوریدل او فکر کوم دایې هم وویل چې زوی د خپل پلار په مال کې د رعیت څښتن دی او د خپل رعیت مسؤول دی، په دې توګه ستاسې هر یو د رعیت څښتن او ستاسې هر یو د خپل رعیت مسؤولیت په غاړه لرئ.

دحدیث حکمت

په اسلامي نړۍ لید او تصور کې انسان مهمل او بې هدفه نه دی پیدا شوی. دلته هر انسان مسؤولیت لري، نارینه وي که ښځینه، پادشاه وي، که ګدا، خادم وي که مخدوم...

که هرڅوک وي اسلام پرې ځانګړې وجائب او مسؤولیتونه ایښي او د هغو په ادا کولو یې مکلف کړی دی. الله تعالی به د حساب او کتاب په ورځ ترې پوښتنه کوي او د هغو جزا به ورکوي.

پر پادشاه باندې اسلام د خپل رعیت په هکله مسؤولیتونه ایښي، پر پلار او مور باندې د اولادونو په اړه، پر اولادونو باندې د مور او پلار په اړه، پر خاوند د مېرمنې په اړه او په مېرمنې د خاوند په اړه... په دې توګه پر هر انسان باندې یې مسؤولیتونه ایښي او د هغو په اړه ترې پوښتنه کېږي.

فعالیت:

فکر وکړئ چې کوم انسان مسؤولیت نه لري په نوبت سره یې نومونه واخلئ.

د حدیث شریف ګټې

د مسؤولیت د ارزښت له کبله رسول اللهﷺ دغه مسأله صحابه کرامو ته واوروله او امت ته یې د تلپاتې درس په توګه پرېښوده.

د حدیث په سر کې رسول اللهﷺ د عمومي مسؤولیت یادونه په اجمالي توګه کړې چې: (کلکم راع و مسؤول عن رعیته) له هغه وروسته یې یو شمېر ډېر مهم مسؤولیتونه چې په ټولنه کې ډېره اغېزه لري په ټاکلې توګه په ګوته کړي. امام او پاچا او د هغه مسؤولیتونه د کورنۍ دوه مهم مسؤولین پلار او مور یا خاوند او مېرمن او د هغوی مسؤولیتونه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي کارکوونکي او د هغوی مسؤولیتونه او د حدیث په پای کې یې د عمومي مسؤولیت ټینګار بیا تکرار کړی.

۱ـ د امام او پاچا مسؤولیتونه

له امام څخه مطلب پاچا امیر او خلیفه دی. د خلیفه او امیر څانګړي مسؤولیتونه دا دي: د دین إقامه، دشرعي احکامو پلي کول، په عدل او انصاف سره حکومت کول، د رعیت عامه ګټې او مصلحتونه خوندي کول، امن او امان ساتل، د ژوند د اسانتیاوو برابرول او د خپل رعیت په اړه د شفقت، مهرباني او خیر غوښتنې چلن.

۲ـ د پلار مسؤولیتونه

دخپلې مېرمنې او اولاد نفقه، جامې او نور لګښت برابرول، د هغوی تعلیم او روغتیا ته پاملرنه، د هغوی عبادتي، اخلاقي کړو وړو او روزنې ته پاملرنه، په څانګړې توګه د هغوی لمانځه، تلاوت، او دیني مطالعې ته پام او په عمومي توګه له هغوی سره د رحمت، شفقت او ښه او خواږه سلوک چلن.

۳ـ د مور مسؤولیتونه

مور په خپل وار د کور او اولادونو په اړه مسؤولیت لري. دا چې نارینه د ورځې زیاته برخه له کوره بهر په کارونو بوخت وي، د کور او اولادونو په اړه د مور مسؤولیت لا درنېږي.

د کور د ننه چارو ښه سنبالول، د اولادونو روزنه، د اخلاقي مفاسدو مخنیوی، د مېلمنو استقبال او د هغوی اکرام او درناوی، د خپل ځان، نجونو او هلکانو پت، عزت او اسلامي وقار او عفت ساتل او داسې نور.

ښځه او خاوند د کور په ډېرو مسؤولیتونو کې سره شریک دي. له دې امله ښایي د دواړو ترمنځ د خپلو مسؤولیتونو د اداء کولو په هکله سلا مشوره پوره او بشپړ تعاون موجود وي.

٤ـ د خادم مسؤولیتونه

په همدې توګه خادمان، کارګران، مزدوران او په عمومي توګه یو له بل سره کار کوونکي د ښه خدمت، امانت، رښتینولی، متقابل احترام، خیرغوښتنې او خواخوږۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسؤولیتونه په غاړه لري، تر څو د ژوند عامې چارې د مینې، ورورولۍ او احترام په فضا کې رواني وي.

۵_هیڅوك بې رعیته او بې مسؤولیته نشته

په مکلفو انسانانو کې د رعیت لرل او مسؤولیت لرل یو نسبي امر دی. کېدای شي یو څوك په یو وخت کې خپل رعیت او مسؤولیت هم ولري او د بل چا تر رعیت او مسؤولیت لاندې هم وي، خو دا نشي کېدای چې یو څوك دې هیڅ ډول رعیت او مسؤولیت ونه لري. آن تر دې چې که یو څوك یوازې هم ژوند کوي، نه ښځه، نه خاوند، نه اولاد، نه خادم او نه بل څوك ورسره وی، بیا هم دی د خپل ځان او د بدن د غړو او حواسو مسؤولیت په غاړه لري. باید د هغو حفاظت او ساتنه وکړي. "إن لجسدك علیك حقا" بدن دې پر تا حق لري. په دې توګه چې د روغتیا او پاکوالي خیال یې باید وساتي، له عقیدې نیولې تر عباداتو او اخلاقو پورې شرعي اوامر پرځای کړي او په منهیاتو او منکراتو کې یې ونه کاروي. د الله پاك او بنده ګانو حقونه وربانديې پرځای کړي. له دې امله په یوازېتوب کې هم د رعیت څښتن دی، بدن، غړي او حواس یې رعیت دی او دی د هغو په هکله مسؤول دی.

فعالیت:

که څوك خپل مسؤولیت ادا نه کړي په ټولنه یې بدې اغیزې څه دي؟ ځواب ووایاست.

پوښتنې:

۱_دحدیث راوي معرفي کړئ.

۲_حدیث شریف ترجمه کړئ.

۳_د راعي، مسؤول او رعیت معنا ووایاست.

٤_د امام او پادشاه مسؤولیتونه کوم دي او ولې د پادشاه یادونه په ځانګړې توګه شوې؟

کورنی دنده:

پورتنی حدیث په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په یادو یې زده کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشِّرْكُ بِاللَّهِ وَالسِّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ. رواه البخاري

د راوي پېژندنه

ابوهريره عبد الرحمن بن صخر الدوسيرضي الله عنه د خيبر د غزا په کال يې اسلام راوړ او د خيبر په غزا کې شريک شو، مديني ته يې هجرت کړی او دنبوي مسجد په صفه کې اوسيده. ځان يې د رسول الله ﷺ صحبت ته وقف کړی وو، په همدې خاطر يې له رسول الله ﷺ څخه تر ټولو زيات احاديث روايت کړي دي. د عمر رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د بحرين والي وو او په (۵۸) هجري کال د عقيق په سيمه کې د (۷۸) کالو په عمر وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_**الْمُوبِقَاتِ**: د موبقة جمع ده، موبقة د اسم فاعل لفظ دی معنا يې ده: هلاکوونکي، تباه کوونکي.

۲_**التَّوَلِّي**: د مصدر لفظ دی، شا اړول، مخ ګرځول، تېښته کول.

۳_**الزَّحْفِ**: په ناسته ښنبيدو او تګ ته وايي. دلته د دوو لښکرو نږدې کېدل او يوځای کېدل ترې مراد دی.

۴_**قَذْفُ**: د مصدر لفظ دی ويشتلو او غورځولو ته وايي دلته ترې مراد په پاک لمنو ښځو پورې د زنا او بې حيايۍ تور تړلو ته وايي.

۵_**الْمُحْصِنَاتِ**: د محصنة جمع ده، معنا يې ده: پاک لمنه او عفيفه ښځه.

۶_**الْغَافِلَاتِ**:د غافلة جمع ده او غافلة د اسم فاعل صيغه ده معنا يې ده: ناخبره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حديث ژباړه

له ابو هريرهﷺ څخه روايت دى چې رسول اللهﷺ وفرمايل: له اوو هلاکونکو څخه ځانونه وژغورئ! پوښتنه وشوه: اى د الله ﷻ رسوله، هغه څه شى دي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: الله پاک سره شريک نيول، کوډې کول، په ناحقه سره انسان وژل، د يتيم مال خوړل، سود او ربا خوړل، د غزا او جګړې له ډګر څخه تېښته او په مؤمنو او پاک لمنو ناخبرو ښځو پورې د زنا او بې حيايى تور تړل.

د حديث حکمت

ګناه که هر څه وي، له الله تعالى څخه سرغړونه او نافرماني ده، ځکه خو ګناه که وړه وي او که ستره بد عمل دى.

ځينې ګناهونه نسبتاً واړه وي او که کله هم له چا څخه صادر شي، نو د ورپسې نيکو عملونو له امله له منځه ځي، خو ځينې ګناهونه دومره خطرناک او هلاکوونکي وي چې څوک ترې په رښتيا توبه ونه باسي، نو په يقيني توګه انسان هلاکوي. په پورتني مبارک حديث کې ددغسې هلاکوونکو ګناهونو يادونه شوې ده.

فعاليت

په ګروپي شکل د کبيره ګناهونو نورې پنځه نمونې ووایاست.

د حديث شريف ګټې

۱_له الله ﷻ سره شريک نيول ستر ظلم دى

له الله ﷻ پاک سره د هغه په ذات، صفاتو او اسماوو کې بل څوک شريکول.

له الله ﷻ سره شريک نيول ستر ظلم دى. شرک د انسان ټول نيک عملونه له منځه وړي، الله تعالى هيڅکله شرک نه بښي او نورګناهونه چې يې چاته خوښه شي ببښي يې.

په قرآن کريم او احاديثو کې لاندې عملونه له الله پاک سره شرک ګڼل شوي دي:

- له الله پرته پر مخلوق باندې لوړه او قسم کول، لکه: په زيارت قسم، د زوى يا پلار په سر قسم، په شرافت قسم، په وجدان قسم او داسې نور.
- کوډې او هغه دمونه او تعويذونه چې په کې شرکي الفاظ استعمال شوي وي.
- بد فالي نيول
- د رياء لپاره لمونځ، روژه او زکاة ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

○ په دې عقیده د کونجکو، هډوکو، ښکرونو او داسې نورو شیانو پـه غـاړه کـې اچـول چې دا د نظر لګیدو اونورو آفاتو مخنیوی کوي.

۲ـ د سحرحقیقت، دنیوي او اخروي زیانونه یې

د اسلام مبارک دین په اصلاح او خیر رسولو ټینګار کوي، په حقیقتونـو ولاړ دیـن دی لـه هر قسمه وهمونو، خیالونو، او بې ځایه وېرېدلو څخه خلکك منع کوي.

کوډې چې د وهمونو، خیالونو عقیدوي بې ثباتی، فتنو او فساد خپرولو، نـورو تـه د بـدني، روحي، اجتماعي زیان رسولو څخه عبارت دي، زده کړه او نـورو تـه یـې ورښـودل حـرام دي حتی په ځینو حالاتو کې انسان کفر ته پرې رسېږي. دا هغـه نـاوړه عمـل دی چـې د امام ابوحنیفه رحمه الله په قول د کوډګر سزا یواځې قتل دی.

په حدیث شریف کې راغلي: چا، چې فال وکوت او چا ته چـې فـال وکتـل شـو، چـا چـې غیـب ویل کول او د چا لپاره چې غیب ویل کیدل، چا چې کـوډې وکـړې او د چـا لپـاره چـې کـوډې وشي، څوك چې غـوټې اچـوي او بندونـه جـوړوي، یـا کـاهن تـه ورشـي او د هغـه خبـره رښـتیا وګڼي، نو پر محمدﷺ باندې پر نازل شوي دین کافر شو.(۱)

۳ـ د یو انسان وژنه د ټول انسانیت وژل دي

انسان د الله تعالی مکرم مخلوق دی. د هغه سر، مال، پت او عـزت ځـانګړی حرمـت لـري چې ساتل یې فرض او ماتول یې حرام دي.

په اسلام کې د انسان وژل ډېر غټ جرم دی، د قرآنکریم په ګڼو آیتونو کې دغـه جنایـت منع شوی، د یو انسان قتل او وژنه یـې د ټـول انسـانیت قتـل او وژنـه ګڼلـې او د یـو انسـان ژغورل یې د ټول انسـانیت ژغـورل ګڼلـې دي: ﴿مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا....﴾ [المائدة: ۳۲]

ژباړه: چاچې یو انسان دوینې له بدلې یا په ځمکه کې له فـساد جـوړولـو پرتـه (پـه ناحقـه) وواژه ، داسې وګڼه چې هغه ټول انساناني ووژل...

٤ـ د سرطاني غړي له مینځه وړل

که چا څوك په ناحقه وواژه یا یې د چا عزت ولوټلو، یا یې په دین لوبې وکړې او مرتـد شو او له هغو پولو واوښت چې هغه انسان او ټولنې ته ګواښ دي نو بیا د دې انـسان چـاره د بدن د سرطاني غړي په څېر په کار ده چې له منځه یـوړل شـي او پـرې شـي ترڅـو نـور انسانان د ده له شر او ضرر څخه په امن شي.

۱ - رواه البزار فی مسنده. په دې صورتونو کې تر څو چې د شخص په عقیده کې خلل نه وي راغلی، په ستر کفـر سـره نـه کافرېږي، ځکه د اهل سنت او جماعت په نزد د یو چا ایمان په عملي ګناه سره نه نقض کېږي، نو دلته له کفـر څخـه عملـي کفر مراد دی نه اعتقادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت دغسې انسانان په ګوته کړي او د وژلو حکم يې ورکړی. رسول اللهﷺ فرمايي: «لَا يَحِلُّ دَمُ امرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِإِحْدَى ثَلَاثٍ الثَّيِّبُ الزَّانِي وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ»[1] **ژباړه:** هغه مسلمان چې لااله الا الله محمد رسول الله کلمه وايي وينه تويول يې روا نه ده، خو په درې صورتونو کې: محصن زناکار، قاتل او يا مرتد چې اسلام پرېږدي او له مسلمانانو نه جلا شي.

۵_ ګېډه له اور څخه ډکول

يتيم هغه مظلوم انسان دی چې خپل مهربان او زړه خوږی پلار يې له لاسه ورکړی وي. د هر چا مرستې ته اړتيا لري په ځانګړې توګه چې د هغه د مال ساتنه او پالنه وکړي. الله پاک په قرآن کريم او د رسول اللهﷺ په احاديثو کې يتيم ته په پاملرنې او توجه باندې ټينګار کړی دی. الله پاک ددې ګناه په هکله په قرآنکريم کې فرمايي:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ [النساء:١٠]

ژباړه: «بيشکه هغوی چې په زور زياتي سره د يتيمانو مالونه خوري، هغوی په خپلو ګېډو کې اور اچوي او ژر دی چې د دوزخ اورته به ننوزي» د يتيمانو مال خوړل، ډېره بې همتي، ناځوانه عمل او غټه ګناه ده، او له همدې امله اسلام پر ټولنې باندې د يتيم په وړاندې مسؤوليتونه ايښي چې يو له هغو څخه د يتيم د مال ساتنه او پالنه او د هغه له ضائع کېدو، په هغه کې له خيانت او د هغه له خوړلو څخه په ټينګه ډډه کول دي.

پوښتنې:

١_حديث شريف ترجمه کړئ؟

٢_پورته کوم شيان دي چې په احاديثو کې شرک بلل شوي؟ نومونه يې واخلئ.

٣_د کوډو، فال ليدو، او غير شرعي دمونو او تعويذونو ضررونه وښاياست.

٤_په کوم آيت کې د يوه بې ګناه انسان وژنه د ټول انسانيت وژنه او د هغه ژوند ژغورل د ټول انسانيت ژوند ژغورل بنودل شوي دي؟

٥_هغه ځايونه چې د يو مسلمان قتل په کې د شريعت له مخې جواز لري کوم دي؟ دليل يې وښاياست.

---

١ - متفق عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه هلاکوونکي ګناهونه (۲)

.... وَأَكْلُ الرِّبَا وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصِنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ.

۵ـ سود یا له الله ﷻ او پیغمبر ﷺ سره جګړه

سود (ربا) یو بل خطرناك رنځ دی چې نبغ په نبغه د ټولنې غریب او بې وزله خلك کړوي. په ټولنې کې انساني مفاهیم، لکه: زړه سوی، ښیګڼه، خواخوږي، قرض حسنه او داسې نور له منځه وړي او پرځای یې بخل، زړه سخت توب، مصلحت غوښتنه او مادي توب خوروي. ځکه الله تعالی سود خوړل له غریبو او اړمنو سره دښمني نه، بلکې له الله تعالی او د هغه له پیغمبر سره دښمني او د جنګ او جګړې اعلان ګڼلی دی: ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ [البقرة:۲۷۹]

ژباړه: نو که له دې کار(سود) څخه لاس نه اخلئ. بیا د الله ﷻ او د هغه د پیغمبر ﷺ جنګ ته تیار شئ.

سود خوړونکو ته الله تعالی تر ټولو بده سزا ټاکلې ده.

د خواشینی ځای دی چې نن سبا په نړۍ واله کچه سود ډېر پراخه شوی، نړۍ یې له یو خطرناك اقتصادي بحران سره مخامخ کړې او ورسره غبرګ یې د روحي او اخلاقي فساد په جال کې نښلولې ده.

فعالیت

په ډله ییزه توګه دسود بدي اغیزې جلا جلا بیان کړئ.

٦ـ د یوه تن تېښته لښکر ته ماته ورکوي

کافرانو، باطل پالو او مفسدینو سره د جهاد او مبارزې وروستی پړاو له هغوی سره مخامخ جګړې ته دانګل او د وسله والې جګړې پرېکړه ده. په داسې حساسو شېبو کې مقاومت فرض او تېښته لویه ګناه ده، ځکه د جګړې په ترځ کې د یوه تن تېښته د جنګي مورال

(c) ketabton.com: The Digital Library

په له منځه وړلو سره ډېر ځله یو ستر لښکر ته ماته ورکوي. په داسې حساس وخت کې تېښته یا هم ثبات او استقامت د جګړې پایلې بدلوي.

۷ــ پر پاک لمنو ښځو تور لګول

ښځې په اسلام کې ډېر لوړ مقام لري. په ځانګړې توګه د هغو وقار او پت په شریعت کې په پوره پاملرنې سره مطرح دی، کوښښ شوی څو د دوی عزت خوندي وساتل شي. د ښځو پر شخصیت ملنډې، توهین او تحقیر، بې ارزښته ګڼل او د نارینه وو د نفسي غوښتنو لپاره له هغوی څخه کار اخیستل ستره ګناه ګڼل شوې، چې په آخرت کې د عذاب لامل جوړېږي.

پر دې سربېره هغه چا ته په دنیا کې هم درنه سزا ټاکل شوې چې د ښځې او یا نارینه د شخصیت درناوی ونه کړي، د هغوی عزت او حیا ته په بده سترګه وګوري نو که چا کوم مسلمان سړي او یا مسلمانې ښځې ته د بد لمنۍ نسبت وکړ، په خپله دعوا به شاهدان راولي که شاهدان یې تېر نشو کړای محکمه به ورته د عامو خلکو په وړاندې د اتیا (۸۰) درو وهلو سزا ورکړي او شهادت او ګواهي به یې د خلکو ترمنځ د تل لپاره بې اعتباره اعلان شي.

فعالیت

هغه کوم سورت دی چې په پاک لمنو ښځو د تور لګوونکي لپاره پکې سزا ټاکل شوې ده؟

پوښتنې:

۱ــ په قرآن کریم او احادیثو کې ولې د یتیمانو پر پاملرنې ټینګار شوی دی؟

۲ــ کوم عمل له الله پاک او پیغمبرﷺ سره جګړه بلل شوې دی؟

۳ــ په جهاد کې تېښته ولې هلاکوونکې ګناه ده؟

۴ــ په اسلامي شریعت کې پر پاک لمنې مسلمانې ښځې باندې د بدلمنۍ د تور لګولو څه سزا ټاکل شوې ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

امر بالمعروف او نهی عن المنکر

(عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوُنَّ عَنْ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُونَهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ). رواه الترمذي

د راوي پېژندنه

حذيفة بن اليمان العبسي رضي الله عنه مشر صحابي وو. د خندق په غزا او له هغه وروسته نورو غزواتو کې شريک و، د خندق په غزا کې رسول الله ﷺ د کافرانو لښکر ته د احوال اخستو لپاره لېږلی وو. رسول الله ﷺ ورته د منافقانو د پېژندګلوۍ په شمول ډېر اسرار ويلي وو چې د صحابه وو په منځ کې په صاحب سر رسول الله ياديده. عمر فاروق رضي الله عنه به هغې جنازې ته نه ورته چې **حذيفة** رضي الله عنه به پکې برخه نه اخيسته.
د ډيرو غزواتو په شمول د عراق په فتوحاتو کې شريک وو. د نهاوند په غزا کې يې ګډون درلود، همدان، ری، او دينور د ده په مشرۍ کې فتحه شوي. د ارمينيا له غزا وروسته يې د مسلمانانو دريم خليفه عثمان رضي الله عنه ته د قرآن کريم د ترتيب مسأله مطرح کړه. زيات احاديث يې له رسول الله ﷺ څخه روايت کړي دي. د عمر رضي الله عنه په خلافت کې د مدائن والي ټاکل شوی او همالته د والي په توګه وو چې د هجرت په (۳۶) کال کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

۱_**وَالَّذِي**: (و) په دې ځای کې د قسم توری دی، (الذي) هغه څوک، هغه ذات (قسم دی په هغه ذات).

۲_**لَتَأْمُرُنَّ**: هرو مرو (خامخا) به امر کوئ.

۳_**الْمَعْرُوفِ**: يوه ډېره جامعه کلمه ده چې د خير، ثواب اوطاعت ټول کارونه پکې شامليږي، لکه: ښيګڼه او نيکي چې عام خلک يې ښه ګڼي او بد يې نه وايي.

٤ _**لَتَنْهَوُنَّ**: هرومرو به نهی کوئ، (ايسارول به کوئ).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_**الْمُنْكَرِ**: د معروف ضد دی: بدي او وراني، چې عام خلك يې بد وايي او ښه يې نه ګڼي.

٦_**لَيُوشِكَنَّ**: ډېر ژر، ډېر نژدې.

٧_**عِقَابًا**: عذاب

٨_**تَدْعُونَهُ**: له الله ﷻ څخه به دعاګانې غواړئ.

د حديث ژباړه

له حذيفه رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل: زما دې په هغه ذات قسم وي چې زما سا د هغه په لاس کې ده چې تاسو به هرو مرو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ او يا دا چې ډېر نژدې ده چې الله پاك در باندې له خپل لوري څخه عذاب راولېږي چې بيا به له هغه څخه دعاګانې غواړئ او قبلېږي به نه.

د حديث حکمت

اسلامي دعوت يا امر بالمعروف او نهی عن المنکر د اسلام له خورا مهمو مبادي او ارزښتناکو فرايضو څخه دي چې د اسلام د نورو احکامو قيام او بقاء ور پورې تړلې ده.

فعاليت

هر زده کوونکی دې د امر بالمعروف او نهی عن المنکر اغيز د اسلام د نورو ارکانو او احکامو د برپا کولو په هکله له ځان سره ياد داشت کړي او په نوبت سره دې نورو ته واوروي.

د حديث شريف ګټې

۱_د امر بالمعروف او نهي عن المنکر ارزښت

په هره ټولنه کې دوه ډوله وګړي ژوند کوي: نيکان خلك هغه چې د پاکو عقيدو نيکو خويونو، خير غوښتونې او د غوره اخلاقو څښتنان وي.

او بله ډله بدان هغه چې د ناوړه سلوك د بدو عاداتو، د شر او فساد خويونو خاوندان وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدو اعمالو له خاوندانو څخه همیشه په فردي او ټولنیز ژوند کې ناسمې مفکورې د اسلام او انسانیت ضد کړنې، پر نوروظلم، تیری او ډول ډول فسادونه صادرېږي. که چیرې نیکان او صالحه وګړي ددغسې اشخاصو مخنیوي ونه کړي او دوی حق طرف ته ونه هڅوي، نو د ټولنې هره برخه به د شر او فساد ډګر وګرځي او انساني ټولنه به په داسې ځنګل بدله شي چې د عدل، انصاف، د ښو او بدو تمیيز به پکې هيڅ نه وي.
امر بالمعروف او نهي عن المنکر د اسلامي امت هغه سپیځلی صفت دی چې له پیغمبرانو څخه زموږ امت ته په میراث پاتې دی، دا هغه مهمه دنده ده چې د اسلامي ټولنې سلامتي او نیکمرغي ورپورې تړلې او د فساد د پراخېدو مخه ډب کوي.

۲ـ خلک نیکیو ته رابلل

د حدیث مفهوم د امر بالمعروف په هکله دا دی چې: تاسو به هرومرو خلکو ته په نیکیو او ښیګڼو امر کوئ. خلک به اسلامي عقیدې، اسلامي شریعت، اخلاقو، عزت، درنښت، حیا، احترام، محبت، ورورۍ، عدل، انصاف او د یوه الله ﷺ بنده ګۍ ته رابلئ ، چې د دنیا او آخرت سعادت پکښې نغښتی دی.

۳ـ له بدیو څخه خلک منع کول

په ټولنه کې خلک له خرابو افکارو، بدو اعمالو او ناوړه اخلاقو څخه منع کول او ایسارول د هر مسلمان فردي او ټولنیزه دنده ده. د اسلام د ستر پیغمبرﷺ له خوا په یوه کار باندې په دغسې مؤکدو الفاظو سره امر او ټینګار کول د هغه کار فرضیت او لزوم افاده کوي، په همدې اساس د اسلام د دین غوښتنه دا ده چې اسلام ته بلنه، امر بالمعروف او نهی عن المنکر د هر مسلمان ځانګړې او د ټول امت ټولنیز فرض دی، هغه هم په حکیمانه لارو چارو چې منکر له منځه ولاړ شي او د منکر له منځه وړل د ستر منکر (جنګ، نفرت او فساد) لامل ونه ګرځي.

٤ـ د امر بالمعروف او نهي عن المنکر د پرېښودو خطرونه او پایلې

امر بالمعروف او نهي عن المنکر هغه مهمه دنده ده چې په پرېښودلو یې رسول اللهﷺ د عذاب د نازلیدلو اخطار ورکړی. د دې معنا دا ده چې اسلامي دعوت، امر بالمعروف او نهی عن المنکر که کله هم په ټولنه کې پرېښودل کېږي، نو ځای یې د الله تعالی لخوا ځانګړی عذاب نیسي، سربېره پردې په جامعه کې ظلم، بې انصافي، د زړونو سختوالی او ډول ډول فسادونه زیاتېږي او په پای کې ټولنه دهلاکت په درشل درېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ بیا به مو دعاء نه قبلیږي

که دعوت، امر بالمعروف او نهي عن المنکر ترک شي، نو ډېر ژر بـه الله تعالی لـه خپـل لوري عذاب را نازل کـړي، کـه کلـه د دعـوت (امـر بـالمعروف او نهـی عـن المنکـر) پـه پرېښودو سره عذاب راغی، نو بیا که تاسې الله تعالی ته څومره دعاګانې او زارئ کوئ، نو دعا به مو نه قبلیږي، ځکه مسلمانانو به د دعوت په پرېښودو دومره ستر جرم او غټـه ګنـاه کړې وي چې د دعا دقبلېدو ټولې لارې به یې په ځان تړلې وي.

فعالیت:

ایا له بدیوڅخه منع کول یوازې د علماوو دنده ده اوکـه د ټولـو مـسلمانانو؟ زده کـوونکي دې په خپل منځ کې پرې مباحثه وکړي.

پوښتنې:

۱_ لاندې کلمې معنا کړئ:

أ_ لَتَأْمُرُنَّ:

ب_ الْمَعْرُوفِ:

ج_ لَيُوشِكَنَّ:

۲_ د حدیث د راوي په هکله لنډ معلومات ورکړئ.

۳_ د حدیث ژباړه ووایاست.

٤_ که د اسلامي دعوت فریضه ترک کړل شي، نو پایله به یې څه وي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لګښت کې اقتصاد

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الاقْتِصَادُ فِي النَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ ، وَالتَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ نِصْفُ الْعَقْلِ ، وَحُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ.

رواه الطبراني فی المعجم الكبير

د ځینو کلماتو معنا

۱_الاقْتِصَادُ: اقتصاد د (قصد) له کلمې څخه ده چې په چارو او وېناوو کې د افراط او تفریط ترمنځ وسط حد ته ویل کېږي، په لګښت او نفقه کې اقتصاد د اسراف او تقتیر (ممسک توب) ترمنځ حد ته وايي.

۲_الْمَعِيشَةَ: ژوند، روزګار.

۳_التَّوَدُّدُ: مینه کول، محبت کول.

د حدیث ژباړه

له عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول اللهﷺ وفرمایل: اقتصاد (اعتدال په لګښت کې) نیم ژوند دی، او خلکو ته ځان ګرانول او نږدې کول نیم عقل دی، اوپه ښه ډول پوښتنه کول نیم علم دی.

د حدیث شریف حکمت

مال له خپل ارزښت او اهمیت سره سره یو خطرناک شی دی، هغې لوښې تورې ته ورته دی چې دواړه لوري یې تېره او غوڅوونکې وي، که انسان ورسره پوره پاملرنه او احتیاط ونکړي، نو ارومرو به خپل بدن پرې غوڅوي.

اسلام مال ته ځانګړې پاملرنه کړې، د هغه د ګټلو او لګښت لپاره یې دقیق، جامع اصول او ضوابط ایښي دي. چې یو له دغو اصولو او ضوابطو څخه د اقتصاد (اعتدال) اصل او ضابطه ده چې تر ډېره حده په لګښت پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتصاد اصطلاح او مفهوم د رسول الله ﷺ په ګڼو احادیثو او د قرآن کریم په ډېرو آیتونو کې ذکر شوې چې مونږ او تاسو یې د بېلګې په توګه د پورتني مبارك حدیث په ترڅ کې لولو.

د حديث شريف ګټې

۱ـ د قیمتي مال زېرمه د اقتصاد اصل دی

مال په یو وخت کې هم د خیر او ښیګڼې غوره وسیله او هم د شر او بدۍ ناکاره وسیله ده.
کور، اولاد اوعیال، نفقه او لګښت چې د انساني ژوند ډېره برخه جوړوي، ډېر ځله انسان د مال په اړه بې احتیاطۍ ته اړکړي چې په پای کې د بې وزلۍ او تنګلاسۍ له داسې جدي ستونزو سره مخ شي چې ژوند پرې تریخ او ورځځه په تېښته شي، سترګې پټې کړي او په ټولو انساني پولو او ارزښتونو پښې واړوي، په غلا، چور او تالان لاس پورې کړي، په ټولنه کې فساد، بد امني، اړ او دوړ رامنځته کړي. او یا هم د کار کولو همت بایلي، کچکول په غاړه کړي او د سوال لاسونه اوږده کړي او په ټولنه باندې یو دروند پیټی جوړ شي.
اسلام دغه ستونزه د یوه خراب او دردوونکي واقعیت په توګه درك کړې او د هغې د مخنیوي لپاره یې د اقتصاد اصل او قاعده ایښې ده.
پدې مبارك حدیث کې رسول الله ﷺ اقتصاد نیم ژوند ګڼلی او بیا یې په ځانګړي تعبیر سره په لګښت کې اقتصاد د تنګلاسۍ او له هغو نه د راولاړو ستونزو د مخنیوي چاره ښودلې. پېغمبر ﷺ فرمایلي دي:(مَاعَالَ مَنْ اقْتَصَدَ). [احمد]
ژباړه: هیڅکله به فقیر او تنګلاسی نه شي هغه څوك چې په لګښت کې د اعتدال او میانه روۍ څخه کار اخلي.
له کومه ځایه چې په مالي چاروکې اقتصاد او اعتدال ډېره اغیزه او خورا مهم رول لري ټولې مالي چارې او مالي نظام د (اقتصاد) په نوم یاد شوی دی، نن سبا چې د اقتصاد اصطلاح کارول کېږي مقصد ترې ټولې مالي چارې او مالي نظام او سیستم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ اسراف چې د اقتصاد ضد، او د فقر لامل ګرځي شرعا حرام دی

د اقتصاد ضد ته په شريعت کې (اسراف) وايي چې په لګښت کې د افراط، بې نظمي، بې هدفي، بې او بې پلانه مفاهيم په کې شامل دي.

د لګښت ډېره برخه خوراک او څښاک جوړوي، الله تعالى د خوراک او څښاک په اړه فرمايي:﴿ وَ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ [الأعراف: ۳۱]. خورئ او څښئ خو اسراف او له حده تيرى مه کوئ.

په خوراک او څښاک کې اسراف او له حده تېرېدل چې څومره د بدن روغتيا ته تاوان اړوي، له هغه نه زيات يې مال ته اړوي او نن سبا چې څومره مالونه په خوراک او څښاک کې له اسراف نه په راولاړو ناروغيو او د هغو په علاج لګېږي له هيچا پټ ندي.

۳ـ في سبيل الله انفاق کې هم اقتصاد

آن تر دې چې في سبيل الله انفاق، خيرات، صدقات، مرستې او عامه سخاوتمندي او داسې نور د خير ښيګڼې لګښتونه هم بايد د اقتصاد د تر قاعدې لاندې وي او د ثواب ګټلو جذبه او ولوله بايد انسان د اقتصاد پولو ماتولو ته ونه هڅوي، الله تعالى فرمايي: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.[الاسراء:۲۹]

ژباړه: لاس ترغاړې تړلی بخيل مه اوسه او مه دومره په خلاص مټ لګښت کوه چې سبا تش لاس او د ټولو ملامت ناست يې!

نو چې کله الله پاک د خير ښيګڼې لګښت کې د اقتصاد غوښتنه کوي، نو نور لګښتونه خو بايد اورومرو د اقتصاد په اصل ولاړ وي.

۴ـ د خلکوخوښي لاس ته راوړل لويه عقل مندي ده

که څوک د الله ﷻ د رضا په خاطر د انسانانو سره مرسته کوي، د هغوی درناوی کوي، او ورسره نيک چلن کوي، داسې انسان الله ﷻ ته خوښ وي، او څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي الله ﷻ د هغه سره مينه د بندګانو په زړونوکې هم اچوي د خلکو د خوښې له برکته تل انسان خوښ، هوسا، او په خپلو مقصدونوکې سرلوړی وي. د الله ﷻ د بندګانو خوښي تر لاسه کول غټه کاميابي او لويه عقل مندي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ـ ګټوره پوښتنه علم زیاتوي

پوهه او علم د زړونو پټې خزانې دي چې په ګټورو پوښتنو رابرسېره کېږي، که چیرې لـه معلم څخه په ښه طریقه پوښتنه وشي ممکنه ده چې معلم د زړه له کـومي پـه ځـواب کـې داسې معلومات وړاندې کړي چې حاصلولو ته يې ډېره زياته اړتيا وي.

پوښتنې:

۱ـلاندې کلمې معنا کړئ:

۱ـ الاقْتِصَادُ:

ب ـ الْمَعِيشَةِ:

جـ التَّوَدُّدُ:

۲ـمال ولې دومره ارزښت لري؟

۳ـد اقتصاد لغوي او اصطلاحي معنا څه ده؟

٤ـحديث ترجمه کړئ!

۵ـاسراف ولې حرام دی؟ د هغه روغتيايي او مالي ضررونه بيان کړئ!

کورنۍ دنده

زموږ په ټولنه کې هغه دودونه او رواجونه په ګوته کړئ چې د اقتصاد په خلاف پر حـرام اسـراف روان دي، او د هغـو د مخنيـوي پـه لارو چـارو بانـدې غـور او فکروکـړئ، او د مخنيوي په باره کې يې لنډه مقاله وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ کتاب او د پیغمبر ﷺ سنت

عَنْ مَالِك أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ.[موطأ مالك]

د راوي پېژندنه

مالك بن انس بن مالك الأصبحی الحمیری د دار الهجرت (مدينې منورې) امام او د اهل سنت له څلورو مشهورو مذهبونو څخه د مالکي مذهب امام دی. په ۹۳ هجري کال په مدينه منوره کې زېږېدلی. پر دين کلک ولاړ وو. له اميرانو او باچاهانو څخه لرې اوسيده، آن تردې چې د واکمنانو له خوا ربړول شوی هم دی.

عباسي خليفه هارون الرشيد ترې وغوښتل چې دربار ته ورشي او ده ته سبق ووايي، خو امام مالك انکار وکړ او ويي ويل چې: علم ته خلك ورځي، علم خلکو پسې نه ورځي! هارون الرشيد يې کورته ورغی او د درس په مجلس کې يې ديوال ته تکيه وکړه ، امام مالك وويل: دعلم درناوی د رسول الله ﷺ درناوی دی، نو تکيه يې پرېښوده او د امام په وړاندې کښيناست. د خليفه منصور عباسي په غوښتنه يې د احاديثو مشهور کتاب موطأ وليکه. په همدې توګه: **الوعظ**، **المسائل**، **الرد على القدرية**، النجوم او تفسير غريب القرآن د نومورې له ليکنو څخه دي. امام مالك بن انس په ۱۷۹ هـ. ق کال په مدينه منوره کې وفات شو.

د ځينو کلماتو معنا

١_تَرَكْتُ: له ترك څخه اخستل شوی: پرېښودل، ترك کول.

٢_أَمْرَيْنِ: د (امر) تثنيه ده:چاره، کار.

٣_لَنْ تَضِلُّوا: هېڅکله به بې لارې نه شئ.

٤_مَا تَمَسَّكْتُمْ: څوپورې مو چې منګولې پرې لګولې وي.

د حديث شريف ژباړه

امام مالك رحمة الله تعالی ته دا حديث رسيدلی چې پيغمبر ﷺ فرمايلي دي: په تاسو کې مې دوه شيان پرېښي دي، څو پورې مو چې پر هغو منګولې ښخې کړې وي هيڅکله به بې لارې نه شئ: د الله ﷻ کتاب او زما سنت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

قرآن د الله پاك وروستی کتاب دی چې د انسانیت د هدایت او لارښوونې لپاره یې نازل کړی، څو انسانان له تیارو څخه رڼا ته را وباسي او د ژوند په سمه لاره یې روان کړي. ترڅو چې انسانان پر قرآن کلك ولاړ وي، هیڅکله به بې لارې نه شي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ قرآن کریم د اسماني کتابونو ناسخ

رسول الله ﷺ امت ته د اسلام دوه اصلي سرچینې په ګوته کړې څو د هغو په رڼا کې خپل ژوند تېر کړي. لومړی د الله کتاب (قرآن) او دوهم خپل سنت (حدیث او سیرت).

قرآن کریم د اسلامي شریعت د تحلیل او تحریم لومړنی مرجع ده. قرآن د ژوند ټولې چارې د اصولو او بنسټونو په توګه اجمالاً بیان کړې دي: ﴿....مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ...﴾ [الانعام: ۳۸]

ژباړه: موږ په قرآن کې د هیڅ شي کمی نه دی کړی (د اړتیا وړ شیان مو ټول ذکر کړي دي). الله تعالی خپل رسول محمد ﷺ ته دنده سپارلې څو دغه اصولي لارښوونې په تفصیل سره د ژوندانه په ټولو جزئیاتو کې پلې کړي. د دغو اصولو پر بنسټ یوه ټولنه جوړه کړي او نړیوالو ته دغه الهي لارښوونې یوازې په نظري توګه نه، بلکې په عملي توګه وړاندې کړي. الله تعالی د پیغمبر ﷺ دغه حیثیت داسې بیانوي: ﴿...وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾ [النمل: ٤٤]

ژباړه: موږ تاته ذکر(قرآن) نازل کړ څو خلکو ته نازل شوی کتاب شرح او توضیح کړې او ښایي دوی پکې غور او فکر وکړي.

جابر رضي الله عنه وایي یوځل عمربن الخطاب رضي الله عنه په داسې حال کې چې د تورات یوه نسخه یې په لاس کې وه، راغی او ویې ویل: ای د الله ﷻ رسوله، دا د تورات یوه نسخه ده. رسول الله ﷺ څه ونه ویل. عمر رضی الله عنه د هغه په لوستو پیل وکړ. د پیغمبر ﷺ پر مخ د غوسې او د خفګان نښې راغلې. په دې کې ابوبکر رضي الله عنه پر عمر رضي الله عنه غږ وکړ چې مور دې در باندې بوره شه عمره د پیغمبر مخ ته نه ګورې؟ کله چې عمر رضي الله عنه د پیغمبر ﷺ مخ ته وکتل، نو ژر یې وویل: د الله پاك او د هغه د پیغمبر له غوسې څخه پناه غواړم. د الله پاك په ربوبیت، د اسلام په دین او د محمد ﷺ په نبوت خوښ او قانع یو. رسول الله ﷺ وفرمایل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دي په هغه ذات قسم وي چې زما ساه يې په واک کې ده، که موسیٰ درته راخرگند شي او تاسو هغه پسې لاړ شئ او ما پرېږدئ نو د حق له لارې څخه به بې لارې شئ، او که موسیٰ ژوندی وای او زما پيغمبري يې موندلې وای نو زما تابعداري به يې کوله. [سنن الدارمى]

۲ـ د رسول الله صلى الله عليه وسلم سنت(حديث اوسيرت)، د قرآن تر ټولو ښه شرحه

د پيغمبر سنت د قرآن کريم تر ټولو ښه شرح او تفسير دی. د هغه سيرت او د صحابه وو ټولنيز ژوند د قرآنکريم عملي او تطبيقي اړخ دی.

له رسول اللهﷺ څخه چې کومه خبره ثابته شوې ده، هغه په حقيقت کې د وحې يوه برخه ده،

الله پاک فرمايي:﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى۝ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى﴾ [النجم: ۳-۴]

ترجمه: پيغمبرله ځانه نه غږېږي، هغه خو ورلېږل شوې وحې ده.

نو په څه شي چې امر کوي بايد پلې کړی شي او له څه شي چې منع کوي بايد اجتناب ترې وشي، الله پاک فرمايي: ﴿..وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا...﴾ [الحشر:۷]

ژباړه: کوم دستور چې پيغمبر درکوي، عمل پرې وکړئ او له څه شي مو چې منع کوي ځان ترې وژغورئ.

په سنتو باندې منگولې لگول له ضلالت او بې لارې توب څخه د ژغورل کېدو او نجات يوازنی لاره ده.

۳ـ د رسول اللهﷺ سنت يا دويمه وحي

له قرآن نه وروسته سنت د اسلامي شريعت د تحليل او تحريم دويمه مرجع ده.

په دې توگه له سنتو څخه د الهي وحې د يوې برخې په توگه هيڅکله استغنا نشي راتلای او د قرآن په شرح او شرعي احکامو باندې په پوهيدلو کې له پامه نشي غورځېدلای.

رسول اللهﷺ په يو مبارک حديث کې چې مقدامؓ ترې روايت کړی فرمايي: خبر اوسئ! ماته قرآن او د هغه په څير نور څه (سنت) راکړل شوي دي.[1]

---

۱ - ابوداود

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل روایت کې راځي: داسې څوک ونه مومم چې ډډه یې وهلې وي او زما کوم امر یا نهی ورته ورسېږي او دی ووایي چې زه دا نه پېژنم، هغه څه منم چې په قرآن کې مې موندلي.[1]

د حدیثو او فقهې کتابونه په هغو مسائلو ډک دي چې په قرآن کې نشته، خو په حدیثو کې حلال یا حرام ګڼل شوي دي.

٤_د لارې مشال

د صحابه وو ټولنیز ژوند، په ځانګړې توګه د راشده خلافت دوره، د قرآن کریم د مقاصدو پر اساس جوړ او د بشري ژوند غوره بېلګه ده. ځکه خو رسول اللهﷺ په یوه مبارک حدیث کې امت ته پر هغې باندې د کلک درېدو ټینګار کوي او وایي: زما سنت او له مانه وروسته زما د راشدینو او مهدیینو خلیفه ګانو سنت کلک کړئ..)[2]

د راشده خلافت د دورې ټولنیزه تګلاره زموږ لپاره د فکري او عقیدوي خط چراغونه دي چې د ژوندانه په اوږدو لارو کې خپله لاره پرې رڼا کوو.

پوښتنې:

١_پورتنی حدیث شریف وژباړئ.

٢_دحدیث راوي څوک دی؟ معرفي یې کړئ.

٣_لاندې کلمات معنا کړئ:

- تَرَكْتُ:
- أَمْرَيْنِ:
- لَنْ تَضِلُّوا:
- مَا تَمَسَّكْتُمْ:

٤_ (نبوي سنت او سیرت د قرآنکریم ښه شرحه ده) دا مطلب واضح کړئ.

کورنۍ دنده:

پورتنی حدیث شریف له معنا سره په یادو زده کړئ.

---

١ - معرفة السنن والآثار للبيهقي

٢ - مشكل الآثار للطحاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

په جهاد کې د ښځو ونډه

عَنْ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَسْقِي الْقَوْمَ وَنَخْدُمُهُمْ وَنَرُدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. [صحيح البخاري]

د راوي پېژندنه

ربيع بنت معوذ بن عفراء رضي الله عنهما، د انصارو د بني نجار له قبيلې ښخه وه، ربيع بي بي په بيعة الرضوان کې حاضره او له رسول اللهﷺ سره يې په ځينو غزواتو کې ګډون درلود. نوموړې له يوې خوا زاهده، عابده او د خدایﷻ د لارې مجاهده وه، له بلې خوا د علم او فضيلت خاونده هم وه. له دې بي بي ښخه ټول يويشت (۲۱) احاديث روايت شوي دي. ډېر عمر ژوندۍ وه. په پای کې د عبدالملك بن مروان په خلافت کې د هجرت په شپه د پاسه اويايم کال کې وفات شوه.

د ځينو کلماتو معنا

١_كُنَّا: موږ وو.

٢_نَغْزُو: غزا مو کوله، جهاد مو کاوه.

٣_نَسْقِي: اوبه مو ور رسولې، اوبه مو ورکولې.

٤_نَرُدُّ: وړل مو، لېږدول مو.

٥_الجَرْحَى: ټپيان، زخميان.

٦_الْقَتلَى: قتل کړای شوي، وژل شوي.

د حديث ژباړه

له ربيع رضي الله عنها ښخه روايت دی چې وايي: موږ به له پيغمبرﷺ سره يو ځای غزا کوله، په جهاد کې به ورسره شريك وو. مجاهدينو ته به مو اوبه رسولې، نور خدمتونه مو ورته تر سره کول او د هغوی ټپيان او شهيدان به مو مدينې منورې ته انتقالول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیث حکمت

د خیر ښیګڼې خپرېدو، د عدالت او انصاف تامین، له انسان څخه د انسان آزادي، له مستکبرینو څخه د مستضعفینو بوږاګانو، ښځو او ماشومانو د ژغورلو، د انساني کرامت او ارزښتونو د خوندي ساتلو او د الله ﷻ د کلمې او دین د لوړوالي په خاطر سپیڅلی او مقدس جهاد، له یوې خوا شرعي فریضه او مکلفیت دی او له بلې خوا د هر مؤمن او مسلمان وګړي د ژوندانه تر ټولو لوړه هیله او ستر ویاړ دی. ښځه د نورو مسؤولیتونو، حقوقو او ویاړ په څېر په دغې مقدسې فریضې او سپیڅلې دندې کې د خپل بدني ځواک په اندازه له نارینه وو سره سمه او برابره ونډه لري.

د حدیث شریف ګټې

۱_ د اسلام په لاره کې د وسله وال جهاد ارزښت

وسله وال جهاد د اسلام د سپیڅلي دین د خپرولو او ورڅخه د دفاع غوره لاره ده.

د الله ﷻ په لاره کې جهاد هغه غوره عبادت دی چې بل هیڅ ډول عبادت ورسره نه برابرېږي. د الله ﷻ په لاره کې یوساعت تګ د سهار له خوا او بیا بېرته راستنیدل د ورځې په اخره برخه کې له دنیا او هغه څه چې په دنیا کې دي ورڅخه غوره دي.[۱]

په اسلام کې جهاد تر ټولو د لوړ مقام او تر ټولو نېکو کارونو غوره کار دی، الله تعالی د دې لپاره روا کړی تر څو د توحید کلمه لوړه او د الله تعالی د دین برم زیات شي. ډېر زیات شمېر آیاتونه او احادیث د جهاد د فضیلت په اړه راغلي. الله تعالی فرمايي:﴿ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللّهِ فَيُقْتَلْ أَو يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۷۴] **ژباړه:** او څوک چې د الله ﷻ په لار کې وجنګیږي او ووژل شي یا برلاسی شي هغه ته به موږ هرومرو ستر ثواب ور په برخه کړو.

فرمايي: ﴿وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْراً عَظِيماً﴾ [النساء: ۹۵]

ژباړه: او الله تعالی مجاهدین په ناستو خلکو په ستر اجر سره غوره ګرځولي دي.

د اسلام ستر لارښود، رسول الله ﷺ د جهاد په اړه داسې فرمايي: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِى سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بِآيَاتِ اللَّهِ لاَ يَفْتُرُ مِنْ صِيَامٍ وَلاَ صَلاَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِى سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى»[۲]

---

۱ - مسلم

۲ - صحیح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: د الله تعالی په لار کې د مجاهد مثال د هغه روژه نیوونکي په څېر دی چې ټوله شپه لمونځ کوي او د الله تعالی په آیاتونو باندې دعاء کوونکی وي، نه له خپلې روژې ستړی کېږي او نه له خپل لمانځه څخه ستړی کېږي تر هغه وخته چې دغه د الله تعالی د لارې مجاهد بېرته خپل کور ته را ستون شي.

د الله تعالی په لار کې وتل او ستونزې ګالل لوی اجر او ثواب لري. رسول اللهﷺ فرمایلي دي: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ –رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ– قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ:« انْتَدَبَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ مُجَاهِدًا فِى سَبِيلِهِ لاَ يُخْرِجُهُ إِلاَّ إِيمَانٌ بِى وَتَصْدِيقٌ بِرَسُولِى فَهُوَ عَلَىَّ ضَامِنٌ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أُرْجِعَهُ إِلَى بَيْتِهِ الَّذِى خَرَجَ مِنْهُ نَائِلاً مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ ».[١]

ژباړه: څوك چې د مجاهد په توګه د الله ﷻ په لار کې له کوره ووځي، الله ﷻ (د مهربانۍ له مخې) فرمايي: چې کله يې دا وتل پر ما د ايمان او زما د رسولﷺ د تصديق پر بنا وي، نو زه يې ضامن يم چې هغه جنت ته داخل کړم او يا يې بېرته خپل کور ته په داسې شان ورستون کړم چې ثواب او غنيمت ور په برخه وي.

د يادونې وړ ده چې د جهاد د مشروعيت لپاره د ځانګړو حالاتو او شرايطو تحقق ضروري دی.

۲ ـ په وسله وال جهاد کې د ښځو ونډه

له رسول اللهﷺ سره په غزاګانو کې، لکه د سړو په څېر ښځو هم پوره ونډه اخيستې ده دا په دې معنا چې ښځې هم له نارينه وو سره په ټولو عبادتونو، وياړونو او افتخاراتو کې سمې شريکې دي. له دې کبله ويلی شو، ښځې حق لري چې د مسلمانانو له امير څخه د اجازې تر لاسه کولو د حق د لارې د سپيڅلي جهاد وياړ تر لاسه کړي.

اسلامي شريعت د خپلې عامې مهربانۍ هغه ځانګړي سهولت له مخې، چې له ښځو سره يې په هر څه کې په پام کې نيولی، ښځې يې جګړې ته له حاضريدو څخه معاف کړې دي. دغه معافي يوازې يوه استثناء لري چې کله د مسلمانانو مشر د اړتيا له مخې فوق العاده حالت کې نفير عام (جهاد ته عمومي وتل) اعلان کړي، بيا به ښځه هم د ميړه له اجازې پرته د جهاد ډګر ته وځي. په عامو او عادي جهادونو کې ښځه مکلفه نه ده چې د جهاد ډګر ته ولاړه شي. له دې سره سره ښځې حق لري چې د جهاد په وياړونو کې د

١ – سنن کبری، بيهقی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریکېدو په خاطر د مسلمانانو د مشر او خپل سرپرست په اجازه له مجاهدینو سره ووځي او هلته د دوی له ښځینه طبیعت سره مناسب یو شمېر خدمتونه تر سره کړي.
حقیقت دا دی چې د اسلامي دعوت له پیل څخه نیولې د دعوت په ټولو پړاوونو کې ښځې په ټولو ویاړونو کې له نارینه وو سره یو شان شریکې دي. لله الحمد په ټول اسلامي تاریخ کې یوه پیښه هم داسې نشته چې هلته ښځو د محرومیت او کموالي احساس کړی وي او یا هم نارینه وو ځان پرې لوړ او پورته ګڼلی وي، بلکې ددې په خلاف ښځې تل د نارینه وو له خوا له ځانګړي قدر، احترام او درناوي څخه برخمنې وې.
د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د نارینه اتلانو په کتار کې خدیجه، سمیه، اسماء، ام سلیم، ام عطیه، ام حرام، خوله، عائشه، فاطمه، زینب رضي الله عنه او داسې نورې په زرګونو اتلانې دي چې یادونه یې په زرینو کرښوکې پاتې دي.
ام عماره نسیبه رضی الله عنها یوه له هغو اتلو بیبیانو څخه ده چې د اُحد په تاریخي غزا کې یې له پیغمبر څخه په سخت وخت په دفاع کې د میړانې او سرښندنې بېلګه وړاندې کړې او د تل لپاره به تاریخ ور باندې ویاړي.
حفصه رضي الله عنها له ام عطیې رضي الله عنها څخه روایت کړی چې هغې ویل: زه له پیغمبرﷺ سره په اوو(۷) غزاګانو کې شریکه وم، زه د جګړې پر وخت له بارونو او سامانونو سره پاتې شوم. مجاهدینو ته به مې ډوډۍ برابروله او د هغوی د ټپیانو درملنه مې کوله.
انسؓ وایي: ام سلیم رضي الله عنها (دده مور)چې ژوندۍ وه نو تل به له یوې ډلې انصارو ښځو سره له رسول اللهﷺ سره په غزا کې ملګرې وه.
حشرج له خپلې پلرنی نیا څخه نقلوي چې هغې رضي الله عنها ویل: زه له شپږو تنو نورو ښځو سره د خیبر غزا کې له پیغمبرﷺ سره ووتم. څه وخت چې پیغمبرﷺ پوه شو ښځې هم ورسره غزا ته راغلي، نو موږ پسې یې څوک را ولېږه او ویې غوښتو! موږ د پیغمبرﷺ خدمت ته حاضرې شوو، نو د پیغمبرﷺ په څېره کې د قهر او غوسې نښې وې. موږ ته یې وویل: تاسو د څه لپاره او د چا په اجازه راغلې یئ؟ مونږ ورته وویل: یا رسول الله! موږ تاسره راووتو، مجاهدینو ته به غشي ورکوو اوبه او ستوان به ورکوو، د ټپیانو درملنه به کوو. پدې توګه به د اللهﷻ د لارې په جهاد کې خپله مرسته او کمک کوو. رسول اللهﷺ راته وویل: پورته شئ او خپلو خېمو ته ولاړې شئ. هغه وایي: بیا کله چې الله تعالی خیبر فتح کړ، نو رسول اللهﷺ له

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنیمت څخه موږ ته د نارینه مجاهدینو سره سمې برابرې برخې راکړې. حشرج صاحب وایي، ما ترې پوښتنه وکړه چې څه شی په برخه کې در ورسېدل؟ هغې وویل: مېوې.[1]

فعالیت

د اسلامي تاریخ په اوږدو کې د هغو مجاهدو ښځو نومونه واخلئ چې په خپلو تورو او همت یې په جهادي معرکو کې حماسې زېږولې دي.

۳ـ د جګړې پر مهال د ښځو رول

ښځې په جهاد کې عموما په وروستیو لیکو کې په لوژستیکي او روغتیایي چارو کې، لکه: د ټپیانو درملنه او د شهیدانو په انتقال او لېږدونه ، پخلي او اوبو رسولو کې له مجاهدینو سره مرسته کوي.

په وسله وال جهاد کې د ښځو د ونډې اخیستلو شرط دا دی چې په عملي جګړه کې به برخه نه اخلي، ابرو به یې له خطر څخه مصؤونه وي، پرده به مراعاتوي، او له سړو سره به اختلاط نه کوي که چېرې پورتنیو شرطونو تحقق نه مونده، نو بیا ښځو ته په وسله وال جهاد کې ونډه اخیستل جواز نه لري.

پوښتنې:

۱ـ د حدیث ژباړه ووایاست.

۲ـ د جګړې په مهال د ښځو رول څه دی؟

۳ـ په مسلحانه جهاد کې د ښځو د ونډې اخیستلوشرطونه ووایاست.

کورنی دنده:

له معتبر سیرت کتاب څخه د اُحد په غزا کې د نسیبې رضي الله عنها دریځونه او مواقف ولولئ او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

---

۱ - السنن الکبري للنسائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رښتینولي

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ « عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِى إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِى إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقًا وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِى إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِى إِلَى النَّارِ وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّابًا ». [صحيح مسلم]

د راوي پېژندنه

د دغه جليل القدر صحابي نوم عبدالله د پلار نوم يې مسعود او د بنو هذيل قبيلې ته منسوب دی. شپږم شخص وو چې د اسلام په مبارك دين مشرف شو. دوه ځله يې حبشې ته هجرت کړی دی دريم ځل يې له حبشې څخه مديني منورې ته هجرت وکړ. له رسول اللهﷺ سره به تل يو ځای او ملګری وو. له دې امله د اصحابو ترمنځ په صاحب العصا، صاحب الوسادة او صاحب المطهرة [1] مشهور وو. تل به يې په ډېره خوږه لهجه د قرآنکريم تلاوت کاوه، د علم او پوهې سمندر وو، د علمي مقام تر څنګ د سنګر يو غښتلی مجاهد هم وو. په بدر، اُحد، خندق او نورو ټولو غزاګانو کې يې برخه اخيستې ده، د هجرت په دوه دېرشم (۳۲)کال د حضرت عثمانرضي الله عنه له شهادت څخه وروسته يې له نيمګړې نړۍ څخه رحلت وکړ.

د ځينو کلمو معنا:

۱ـ عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ: پر تاسو رښتيا ويل لازم دي

۲ـ يَهْدِى: لارښوونه کوي

۳ـ الْبِرّ: هر ډول ښې اوغوره کړنې اوخصلتونه

۴ـ مَا يَزَالُ الرَّجُلُ: سړی تل او هميشه

۵ـ يَتَحَرَّى الصِّدْقَ: کوښښ او هڅه کوي د رښتيا ويلو

۶ـ يُكْتَبَ: وليکل شي

۱ـ يعني رسول اکرمﷺ ته به يې امسا په لاس کې ورکوله، تکيه او بالښت به يې ورته ايښود او د اوداسه اوبه به يې ورکولې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ: او له درواغ ويلو څخه ځانونه وساتئ

۷ـ الْفُجُورِ: هرډول ناروا، ناوړه کار او خوی

د حديث ژباړه

له عبد الله بن مسعودﷺ څخه روايت دی چې رسـول اللهﷺ فرمـايلي دي: پـر تاسـو رښـتيا ويل لازم دي، ځکه چې رښتيا انسان ته د نيکيو لارښوونه کوي او نيکي انسان تـه د جنـت لارښوونه کوي. بيشکه انسان، چې تل رښتيا وايي او د رښتيا ويلو هڅه کـوي، نـو د اللهﷻ په نزد به رښتينی وليکل شي او له درواغو ويلو څخه ځانونـه وژغـورئ، ځکـه چـې درواغ ويل سړي ته د ناروااوو په لور لارښوونه کـوي او نـاروا د دوزخ پـه لـور لارښـوونه کـوي. ځينې وخت سړی تل درواغ وايي او د درواغو ويلو هڅه کوي، نو له دې امله د اللهﷻ پـه نزد درواغجن وليکل شي.

د حديث حکمت

د ټولو فضايلو، غوره کړنو او خويونو بنسټ رښتيا ويـل دي. رښـتيا ويـل د ټـولنيز اخلاقـي نظام سرچينه ده او د ټولنې په وګړو کې يو په بل اعتماد راټوکوي. په درواغ ويلو سره پـه انساني ټولنه کې د بې باورۍ فضاء رامنځ ته کيږي چـې دا کـار د ټـولنې د هـر ډول فـساد لامل ګرځي. له دې امله پيغمبرﷺ پر انسانانو رښتيا ويل لازم کړي او له درواغو څخه يـې منع کړي دي.

دحديث شريف ګټې

۱ـ د رښتيا وو حقيقت

رښتيا د حقايقو سره مطابقت تـه ويـل کېـږي او مختلف ډولونـه لـري، لـومړی يـې پـه وينا کـې رښتيا ويل دي، او هغـه داسـې چـې وينـا لـه هغـه څـه سـره چـې اخبـار ورڅخـه کېـږي مطابقـت ولري.

بـل د نيـت او ارادې رښـتينولي ده چـې د دې ډول رښـتينولۍ ځـای زړه ده، نـو پـر مـسلمان لازم دي چې خپل زړه تل رښتينی او د هر ډول ريا، بدګمانيو، او ناوړه نيتونو څخه پاک وساتي.

بل په کړنوکې رښتينولي: انسان به مشروع چارې ترسره کوي، چې د عقيدې او وينـا سـره يې مطابقت ولري، او هغه کارونه چې د عقيدې او شعار په خلاف وي دروغ ګڼل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د رښتيا ويلو کوښښ

انسان بايد د ژوند په ټولو حالاتو کې تل رښتنی واوسي او هڅه وکړي چې رېښتينولي د ځان عادت وګرځوي، تر څو الله جل جلاله ورڅخه خوښ شي او هم يې نوم د صديقينو په ډله کې وليکي اوجنت ته يې داخل کړي.

۳ـ د رښتيا ويلو ګټې

رېښتيا ويل ډېرې دنيوي او اخروي ګټې لري چې ځينې يې په لاندې ډول دي

- رښتيا ويل انسان د نيکيو لور ته وړي او له هر ډول بديو څخه يې ژغوري.
- رښتيا ويل زړه ته ډاډېنه او آرامي وربښي.
- رښتيا ويل مؤمن له منافق څخه جلا کوي.
- رښتيا ويل په دنيا او آخرت کې انسان ته نجات ورکوي.
- رښتيا ويل د الله جل جلاله د خوښۍ لامل ګرځي.
- رښتيا ويل جنت ته د داخليدو لويه ذريعه ده.
- رښتيا ويل انسان ته د خير او برکت دروازې پرانيزي ،او رزق يې پراخوي.

۴ـ د درواغو حقيقت

درواغ د رښتيا ضد او د حقيقت پر خلاف د معلوماتو وړاندې کولو ته ويل کيږي.

درواغ لکه څرنګه، چې په ژبه وړاندې کيږي، همدا راز د کړنې، نيت او ارادې له لارې هم تر سره کيدای شي. لکه يوڅوک د بدکار د انجامولو اراده ولري او په ژبه د هغې پر خلاف وينا وړاندې کړي، په دې صورت کې ده خپل عمل او اراده پر ژبه دروغجنه وړاندې کړه.

۵ـ درواغ ويل لويه ګناه ده

درواغ ويل داسې عمل دی چې د اسلام د سپېڅلي دين څخه سربېره په ټولومذهبونو او اديانو کې يوه ناوړه پديده ګڼل شوې ده. د اسلام مبارک دين د درواغو ټول ډولونه حرام کړي دي او درواغجن انسان ته يې درنده سزا ټاکلې ده نولازمه ده چې د هر ډول درواغو څخه ځانونه وژغورو، څوک چې درواغ وايي او يا د درواغ ويلو هڅه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ یې بد ګڼي په درواغ ویلو د بنده خوی ګرځي او د الله جل جلاله په نزد د درواغجنو په ډله کې شمېرل کېږي.

۶ـ د درواغو بدې اغېزې

درواغ ویل ډېرې بدې پایلې لري چې ځینې یې په لاندې ډول دي

- درواغ ویل د ټولو بدیو اصلي عامل او د منافقت یوه برخه ده.
- درواغ ویل د نورو حقوق له منځه وړي.
- درواغ د انسان شخصیت بې ارزښته کوي.
- درواغ په ټولنه کې بې اعتمادي رامنځ ته کوي او د باور ټغر ټولوي.
- درواغ د بلې هرې ګناه تکیه ګاه ده.
- د درواغو له کبله انسان د جهنم کندې ته لوېږي.

پوښتنې:

۱-لاندې کلمې معنا کړئ:

الْبِرِّ:

مَا يَزَالُ الرَّجُلُ:

يَتَحَرَّى الصِّدْقَ:

يُكْتَبَ:

۲ـ دحدیث ژباړه ووایاست.

۳ـ رښتیا ویل څه ګټې لري؟

۴ـ دروغ څه بدې پایلې لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورويشتم لوست

د مجلس آداب

عَنْ عبدالله بْنِ عُمَرَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا وَتَوَسَّعُوا). [صحيح البخاري]

د ځينو عبارتونو معنا

۱ـ أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ: چې يو څوک د ناستې له ځای څخه پاڅول شي.

۲ـ وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ: او بل څوک په هغه ځای کې کښېني.

۳ـ وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا: مگر په خپلو منځوکې پراخي راولئ.

۴ـ وَتَوَسَّعُوا: او د ځای پراخي راولئ.

د حديث ژباړه

له حضرت عبد الله بن عمر رضي الله تعالی عنهما څخه روايت دی، پيغمبر صلی الله عليه وسلم له دې څخه منعه کړې ده چې يو څوک له خپل ځای څخه پاڅول شي او بيا پر ځای يې بل څوک کښيني، بلکې په خپلو منځوکې فاصله راولئ او خپل مجلسونه پراخه کړئ.

د حديث حکمت

د اسلام مقدس دين د ژوند هر اړخيز نظام وړاندې کړی. ستر او واړه ټول موضوعات يې پوښلي، آن د مجلس د آدابو وړه برخه يې هم پټه پرېښې نه ده، بلکې د هغې لپاره يې هم لارښوونې بيان کړې، په اسلام کې ټولو انسانانو ته د احترام په نظر کتل کېږي، ټول مساوي حقوق لري، هر راز توپيرونه ردوي، يوازې تقوا د توپير او لوړتيا معيار دی. له دې کبله امر شوی چې څوک له خپل ځای څخه اوچت نه کړای شي او ناست خلک يا حلقه سره پراخه کړي او يا سره نژدې شي او نويو راغلو خلکو ته ځای ورکړي، څو ټول مسلمانان په مجالسو کې با وقاره وساتل شي. هيڅوک د کمۍ احساس ونه کړي او له دې سره سره څوک د مجلس له گټو څخه هم بې برخې نه شي او په مجلس کې ځای ورکړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونکي په مرسته د مجلس نور آداب ووايي.

د حدیث شریف ګټې

۱ـ د مجالسو ډولونه

انسان دې ته اړ دی چې له نورو سره ناسته ولاړه ولري، په مجالسو کې برخه واخلي. مجالس به له لاندې ډولونو څخه خالي نه وي

اـ نیک مجلسونه: لکه د پوهانو او علماوو سره ناسته، د علم د زده کړې حلقې او د وعظ او نصیحت مجلسونه چې د انسان په ژوند کې خورا ارزښت لري باید داسې مجلسونه غنیمت وګڼل شي او پکې ونډه واخیستل شي.

ب ـ بد مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې په کې ناکاره خلك راټول شوي وي یا په کې غیبت کیږي یا په کې درواغ ویل کیږي او یا نور د فساد تصمیمونه پکې نیول کیږي له داسې مجلسونو څخه ډډه کول لازم او که څوك پکې ناست وي باید ورڅخه پاڅیږي.

ج ـ مباح مجلسونه: دا هغه مجلسونه دي چې د پورتنیو منکراتو څخه خالي وي، خو کوم دنیوي یا اخروي خیر هم په کې نه ترسترګو کیږي په دغه ډول مجالسو کې اشتراك کول کوم باك نه لري، خو غوره دا ده چې پکې ګډون ونه شي، ځکه چې وخت په کې ضایع کیږي.

۲ـ په مجلس کې ناست کس له خپل ځای څخه پاڅول ناروا کار دی

که څوك مجلس ته داخل شي، ده ته دا جایز نه دي چې بل څوك پاڅوي او دی د هغه پر ځای کښیني، ځکه دا د متکبرینو عادت دی، او اسلام منعه کړې دی. له بل پلوه په دې کړنه کې د نورو سپکاوی او پرحقوقو یې تیری کول دي. د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ". [۱]

---

۱ – سنن ترمذی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: څوک چې دا خوښوي چې خلک يې په مخ کې ولاړ وي، نو دی دې په جهنم کې د ځان لپاره ځای تيار کړي.

۳ـ د مجلس پراخول

که څوک له بهر څخه مجلس ته ورداخل شي او په مجلس کې دده د کيناستو ځای نه وي، نو مجلس کې په ناستو کسانو لازم دي چې په مجلس کې پراخي راولي او ده ته د کېښناستو ځای ورکړي. الله جل جلاله فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ...﴾ [المجادلة: ۱۱]

ژباړه: ای مؤمنانو کله تاسې ته وويل شي چې پراخه کړئ مجلسونه، نو بيا پراخي په کې راولئ. الله جل جلاله به پرتاسې پراخي راولي.

۴ـ مجلس ته د سلام په اچولو سره داخليدل

مجلس نور آداب هم لري او په مختلفو احاديثو کې ذکر شوي دي چې د هغې له جملې څخه مجلس ته د داخليدو پر وخت د سلام اچول دي. پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «إِذَا انْتَهَى أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَجْلِسِ فَلْيُسَلِّمْ»[1]

ژباړه: کله چې له تاسې څخه څوک مجلس ته داخلېږي بايد سلام واچوي.

۵ـ د مجلس په آخر کې کيناستل

که څوک مجلس ته راشي، نو بايد هلته کښېني چيرې چې د ناستو خلکو پای وي او د مجلس منځ او يا سرته د تيريدو کوښښ دې ونه کړي. حضرت جابر بن سمرة (رضي الله تعالی عنه) فرمايي: «كُنَّا إِذَا أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ جَلَسَ أَحَدُنَا حَيْثُ يَنْتَهِي».[2]

ژباړه: کله به چې موږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم مجلس ته راغلو، نو زموږ هريو به هلته کيناسته چيرې به چې د مجلس آخري برخه وه.

۶ـ د دوو خبرو اترو کوونکو تر منځ کيناستل نه دي په کار

که څوک په مجلس کې د ناستې اراده لري، نو بايد د دوو داسې کسانو ترمنځ ځان ځای نه کړي چې هغوی په خپلو کې خبرې اترې سره کوي، تر څو د هغوی خبره او رابطه

---

[1] - سنن أبی داود.

[2] - سنن أبی داود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوخه نه شي. ځکه دا کار د نفرت او کرکې لامل گرځي. پېغمبر (صلى الله عليه وسلم) فرمايلي دي: «لاَ يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ إِلاَّ بِإِذْنِهِمَا».[1]

ژباړه: چا ته دا جايز نه ده چې د دوو کسانو تر منځ بېلتون راولي، مگر دا چې د هغوی په اجازه وي.

۷ـ که څوک د کوم حاجت له مخې له خپله ځايه پاڅېږي د بيا راتلو په صورت کې په خپل ځا ی کې د کېناستو حق لري

پېغمبرﷺ فرمايلي دي: «مَنْ قَامَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ».[2]

ژباړه: څوک چې له خپل ځای څخه پاڅيده او بيا خپل ځای ته راغی، نو هغه په خپل ځای د ناستې د لومړيتوب حق لري.

پوښتنې:

۱ـ لاندې عبارتونه معنا کړئ:

أ. أَنْ يُقَامَ الرَّجُلُ مِنْ مَجْلِسِهِ

ب . وَيَجْلِسَ فِيهِ آخَرُ

ج . وَلَكِنْ تَفَسَّحُوا:

۲ـ د حديث مفهوم په يادو زده کړئ.

۳ـ د مجلس هغه آداب ووایاست چې د حديث الفاظ پرې دلالت کوي.

---

[1] ـ سنن ترمذی.

[2] ـ صحيح مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهي

د اصولو برخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه

منل شوي علمي مېتودونه غوښتنه کوي مخکې له دې چې د یو علم جزئیات زده کړو؛ په کار ده چې د هغه موضوع، موخه او له نورو علومو سره یې تړاو وپېژنو په دې لوست کې تاسې ته همدا مطالب په تفصیل سره وړاندې کوو.

د فقهې د اصولو پېژندنه

د «فقه د اصولو» پېژندنه په دوه ډوله سره وړاندې کېږي، « د فقهې اصول» د دوو کلمو څخه د مرکب لفظ په توګه او « د فقهې اصول» د ځانګړې علم د نوم په توګه

« د فقهې اصول» د دووکلمو څخه د مرکب لفظ په توګه

د فقهې اصول له دوو کلمو څخه جوړ شوی ترکیب دی یو یې " فقه" او بل یې "اصول" دي.

(اصول) د عربي ژبې له مخې د اصل جمع دی چې بنسټ او بنیاد ته وايي.

(فقه) په لغت کې د پوهې او ځیرکتیا په معنا ده او په اصطلاح کې په شرعي احکامو باندې داسې پوهې ته ویل کېږي چې له دلایلو څخه راوتلې وي، لکه چې یو څوک وپوهېږي چې د لمانځه لپاره اودس شرط دی، څکه چې الله تعالی فرمایلي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المایدة: ۶]. په دې آیت کې د درېو اندامونو په وینځلو او د یو اندام په مسح امر شوی او امر د فرض توب غوښتنه کوي، نو اودس د لمانځه لپاره فرض او شرط دی.

فقه داسې پوهه ده، خو که یو څوک یوازې د خپل کلي له امام څخه واورې چې اودس فرض دی او بې اودسه لمونځ نه کېږي، نو دا یې په دلیل پوه نه شي داسې پوهې ته فقه نه ویل کېږي.

له علم څخه په دې ځای کې مراد راجح باور دی چې ظن او یقین دواړو ته ورشاملېږي.

شرعي احکام: د مکلفینو د شرعي افعالو صفتونو ته شرعي احکام ویل کېږي، لکه فرض، واجب، مستحب، مباح، مکروه او حرام.

لکه چې ویل کېږي: رښتیا په وینا کې واجب او دروغ حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو پېژندنه دځانګړي علم په توګه

له هغه علم څخه عبارت دی چې په اجمالي توګه د فقهې دلایل، له هغو څخه د استفادې لارې چارې او د مجتهد صفات څرګندوي[1].

کله چې مونږ دې تعریف ته ښه ځیر شو درې لویې معناوې پکې پرتې دي.

١- د فقهې اصول په اجمالي توګه د فقهې دلائل (قرآن، سنت، اجماع او قیاس) بیانوي، په تفصیلي توګه له هر آیت، حدیث ... څخه بحث نه کوي.

٢ــ د فقهې د اصولو علم له همدې دلایلو څخه د شرعي احکامو د راوېستلو څرنګوالی راښيي، هغه قواعد بیانوي چې په زده کړه یې، له دلایلو څخه د احکامو استنباط آسانه کېږي.

٣ـ د فقهې د اصولو علم د مجتهد صفات او وړتیاوې بیانوي.

د فقهې د اصولو موضوع

د فقهې د اصولو موضوع شرعي دلایل، اصولي قواعد او شرعي احکام دي.

شرعي دلائل په دوه ډوله دي

١ــ متفق علیها دلایل چې هغه قرآن، سنت، اجماع او قیاس دي.

٢ــ اختلافي دلایل چې ډېر ډولونه لري. مهم یې په لاندې ډول دي:

- استحسان
- د صحابي مذهب
- مرسله مصالح
- استصحاب
- عرف(دود)

د فقهې د اصولو عالمان له دې دلایلو څخه په اجمالي توګه بحث کوي، د هغوی پېژندنه کوي، حجیت، د طلب ډولونه او ورڅخه د استنباط لارې چارې اصول بیانوي او د دوی په خپل مینځ کې مراتب او د تعارض په صورت کې د ځینو په نورو د ترجیح قواعد څېړي.

---

(١) المنهاج : للبیضاوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو د علم د لوستلو موخه

د دې علم د زده کړې موخه له شرعي مصادرو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) څخه د احکامو د راوېستلو لارې چارې پېژندل دي، په داسې بڼه چې شرعي احکام د علمي اصولو او ضوابطو پر اساس راوايستل شي، د بشري هوا هوس او مزاجونو څخه اغېزمن نه شي، ځکه هر شرعي حکم قرآن، سنتو، اجماع او قياس ته تکيه کوي، يا به په صراحت په هغو کې راغلي وي او يا به ورڅخه استنباط شوی وي. دا استنباط هر څوك سر ته نشي رسولای او نه په دې هکله د هر چا سليقوي تفسير او پوهه اعتبار لري، بلکې د شرعي احکامو استنباط ځانګړي اصول لري چې په همدې علم کې بيان شوي.

همدا ډول د دې علم په زده کړه شخص کولای شي چې د فقهاوو د مذاهبو له دلايلو څخه خبر شي، د هغوی د استدلال لارې وپېژني، او د مختلفو مذاهبو په لاملونو باندې ځان پوه کړي چې ولې يې داسې نظريات وړاندې کړي.

همدارنګه د احکامو بدلون د حالاتو او وخت په بدلون باندې د دې علم په وسيله پېژندل کېږي، همدا علم دی چې فقهي او قانوني ستونزو ته د حل مناسبې لارې را پيدا کوي او نويو پېښېدونکو مسايلو ته (هغه چې پخوا نه دي پېښې شوي) احکام راوباسي.

د دې علم په واسطه شخص د قرآن او سنتو په پوهه کې تثبت او پوخوالی تر لاسه کوي.

د فقهې د اصولو تړاو د فقهې له علم سره

د فقهې په علم کې مسلمان خپل مکلفيتونه او مسؤليتونه د خپل پروردګار، ټولنې او چاپېريال په وړاندې پېژني، چې څه شی د ده لپاره دی او څه پرې لازم دي، په دې توګه د اصولو د علم تړاو د فقهې له علم سره داسې دی لکه د ونې د بېخ تړاو له ښاخونو سره يا د بنسټ (تهداب) تړاو له ودانۍ سره. د فقهې اصول په شرعي دلائلو باندې د پوهې لپاره اساسي ضوابط او قواعد بيانوي، شخص ته د فقهي احکامو د استنباط لار پرانيزي او د دې وړ يې ګرځوي چې د وضع شويو قواعدو په رڼا کې د شرعي دلائلو څخه احکام راوکاږي.

کله چې مونږ غواړو د لمانځه حکم له دليل څخه وپېژنو، د څو مقدمو پېژندلو ته اړتيا لرو:

۱ـ د شرعي احکامو پېژندل.

۲ـ د شرعي دلايلو (قرآن، سنت، اجماع او قياس) اجمالي پېژندنه.

۳ـ له دې دلايلو څخه د حکم د راويستلو لارو چارو پېژندنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤ـ د دې پېژندنه چې د يو څه غوښتل د امر په صيغې (وکړه) سره ترسره کېږي.

٥ـ مطلق امر چې د اباحت نښه پکې نه وي، د وجوب لپاره دی.

دا ټولې مقدمې د فقهې د اصولو د علم موضوعات دي.

له دې مقدمو وروسته قرآن ته ورګرځو، په قرآن کريم کې د لمانځه موضوع لټوو، له پلټنې وروسته دا آيت پيدا کوو چې الله تعالى فرمايلي: ﴿اقيموا الصلاة﴾ يعنې لمونځونه سم اداء کړئ دا هغه مطلق امر دی چې له موږ نه د لمانځه کولو غوښتنه کوي او موږ په دې پوهېږو چې لمونځ فرض دی. دا وروستې پوهه فقه ده، نو ويلای شو چې د فقهې اصول د فقهې د علم اساس دی او هغه فورمولونه دي چې په واسطه يې له قرآن، سنتو، اجماع او قياس څخه فقه راويستلای شو.

فعاليت:

بيا همغه ذکر شوي محسوس مثال ته رجوع وکړئ.

د فقهې اصول علم = د درزي توب پوهه.

او د نجارۍ سره هم د فقهې اصول پرتله کړئ.

پوښتنې:

١ـ د فقهې اصول له دوو کلمو څخه د مرکب لفظ او د ځانګړي علم د نوم په توګه راوپېژنئ.

٢ـ د فقهې د اصولو د علم موضوع څه شی ده؟ د څلورو اتفاقي او ځينو اختلافي دلايلو نومونه واخلئ.

٣ـ د اصولو د علم له لوستلو څخه موخه څه ده؟

۴ـ د فقهې د اصولو د علم اړيکې د فقهې له علم سره د مثال په ترڅ کې بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږ ویشتم لوست

د فقهې د اصولو د علم پیدایښت او پراختیا

په تېر لوست کې مو د فقهې د اصولو تعریف ، موضوع، موخه او له فقهې سره د دې علم اړیکه وپېژنده، په دې لوست کې موږ د دې علم له پیدایښت او پراختیا څخه بحث کوو او دې علم ته زموږ اړتیا لولو. له هر څه مخکې اړینه ده چې د اسلام د لومړي پړاو د مسلمانانو وضعیت د دیني مکلفیتونو د پېژندلو په هکله معلومات ترلاسه کړو او په دې ځان پوه کړو چې دوی د قرآن او سنتو په معنا او غوښتنو څنګه پوهېدل؟ او اجماع او قیاس په څه ډول مینځ ته راغلل؟

له قرآن کریم او سنتو څخه د صحابه کرامو فهم

د شرعي احکامو لومړی مصدر قرآن کریم دی. مسلمانان د قرآن کریم په واسطه د خپلې عقیدې او شرعي مکلفیتونو سره برخه پېژني، چې د څه لپاره پیدا شوي او څه باید وکړي.
رسول اکرمﷺ قرآن کریم په خپلو اقوالو، افعالو او تقریراتو سره تفسیر کړی.
قرآن کریم د عربو په ژبه نازل شوی، نو هغه چا چې د قرآن کریم د نزول په زمانه کې ژوند کاوه، د قرآن کریم په مفهوم پوهېدل، همدا راز د نبي کریمﷺ په خبرو داسې پوهېدل، لکه څنګه چې موږ او تاسو د خپلو ملګرو په خبرو پوهېږو، پرته له دې چې د ژبې او اصولو قواعد په کتابونو کې ورته وګورو.
کله چې له موږ څخه ښوونکی یا پلار د کوم کار د کولو یا نه کولو غوښتنه وکړي، د دوی د غوښتنې په ډول پوهېږو چې آیا ټینګه غوښتنه کوي او که سطحي، ایا په نه کولو یا کولو یې راته جزا راکوي او که نه؟ دا پرته له دې تشخیصه چې د دې غوښتنې ډول وپېژنو چې واجب ده که مستحب، مکروه ده که حرام. د لومړني نسل مسلمانان هم همدا راز وو. دوی د قرآن کریم په معنا پوهېدل د رسول اللهﷺ د خبرو څخه یې مطلب اخیسته پرته له دې چې د ژبې او اصولو په قواعدو پوه شي.
کله به چې کومه پېښه رامنځ ته کېده رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې موجود وو. د الله تعالی په حکم یې ورته حکم کاوه، دوی به د حکم د ټینګار درجه له وینا او د موجودو نښو نښانو څخه پېژندله. په ځینو چارو به یې امر ورته کاوه، له ځینو څخه به یې منع کول، د ځینو چارو لور ته به یې ترغیبول. داسې ډېر لږ پېښېدل چې د کړو وړو په شرعي صفاتو باندې تصریح وشي او وویل شي چې دا ځیزونه فرض، سنت، مباح، مکروه یا حرام دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي قلمرو له پراختيا څخه وروسته د احکامو استنباط

څه موده وروسته، کله چې د مسلمانانو د فتوحاتو لمن وغځېده او ډېر عجمي ملکونه په اسلامي قلمرو کې راغلل، دوی په عربي ژبه نه پوهېدل، نو دې ته اړتيا پيدا شوه څو د عربي ژبې د زده کړې لپاره هغه قواعد کېږدي، چې د عقل او دود څخه اخيستل شوي وو، ترڅو خلك د خدایﷻ او رسول په مراد پوه شي. په همدې وخت کې د فقهې د اصولو علم وټوکېده.

د اجماع پيدايښت

کله چې رسول اللهﷺ رحلت وکړ، د ده امت په ځينو مسائلو اجماع وکړه. د رسول اللهﷺ د وينا مطابق: د ده امت په خطا نه سره يو ځای کېږي. په دې مهال اجماع د شرعې د مصادرو د دريم مصدر په توګه رامنځ ته شوه.

په قياس کې پراخوالی

کله چې د اسلامي قلمرو دايره پراخه شوه، داسې نوي مسايل پيدا شول چې د رسول اللهﷺ په زمانه کې نه وو پېښ شوي. په قرآن او سنتو کې يې په صريح ډول حکم نه موندل کېده، نو د امت فقهاوو له قرآن، سنت او اجماع څخه د احکامو په راويستلو کې اجتهاد وکړ. په داسې توګه چې نوي مسايل يې په منل شويو ثابتو مسايلو قياس کړل او په دې توګه د قياس په نوم د شرعي احکامو څلورم مصدر رامنځ ته شو.

د اصولو د علم پيدايښت

له قرآن او سنتو څخه په استنباط د اجماع په حقيقت او د قياس په څرنګوالي کې د صحابه وو له پېړۍ څخه اختلاف راشروع او د وخت په تېرېدو او د نويو مسايلو په زياتېدو دې اختلاف علمي بڼه غوره کړه. د هجرت په دويمه پېړۍ کې علماوو د احکامو د استنباط اصول وضع کړل او د فقهې د اصولو نوم يې ورباندې کېښود.

د فقهې اصولو علم ته اړتيا

کېدای شي څوك ووايي د اصولو علم ته د دې لپاره اړتيا نشته چې د اجتهاد دروازه تړلې ده او د فقهې اصول په اجتهاد کې کارول کېږي، خو څېړونکي عالمان وايي: د اجتهاد دروازه به د قيامت تر ورځې پورې د څه شرايطو لاندې خلاصه وي. اجتهاد د اصولو علم ته اړتيا لري نو د امت د ځينو علماوو لپاره د دې علم زده کړه لازمي ده، تر څو خلکو ته د هغوی مکلفيتونه په ګوته شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې علماوو د اجتهاد د دروازې د بندېدو فتوا ورکړې، په شرعي مسایلو کې يې د ځينو جاهلانو جرأت ته کتلي. پرته له دې چې هغوی د اجتهاد ځانګړتياوې ولري، د اجتهاد دعواوې به يې کولې.

هغه ځوك چې د اجتهاد مرتبې ته نه وي رسېدلی، د هغوی لپاره هم د دې علم پېژندل ګټور دي، ځکه د امامانو د اقوالو مأخذونه او د دوی د مذهبونو بنسټونه پېژني، د اصولو د علم په زده‌کړه د هغوی د اقوالو تر مينځ پرتله او د دوی په منهجونو او لارو نوي مسايل تخريج کولای شي.

په دې توګه ويلای شو له دې علم څخه د اسلامي شريعت په هکله په دريو عمده برخو کې ګټه اخيستل کېدای شي.

۱ـ هغه احکام چې د وخت او ځای په بدلون بدلېږي، که څه هم د پخوانيو فقهاوو نظريات پکې موجود وي، خو د وخت په تېرېدو نويو احکامو ته هم اړتيا ليدل کېږي.

۲ـ هغه نوي مسايل چې پخوا مطرح نه وو، لکه بانکونه، د شرکتونو ځينې ډولونه، ځينې طبي پوښتنې او نور، داسې مسايل هم نويو احکامو ته اړتيا لري.

۳ـ د مخکينيو فقهاوو د نظرياتو ترمنځ پرتله او په هغو کې حق ته نژدې نظر پيدا کول هم د فقهې د اصولو په علم ترسره کېږي.

د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري

لکه څنګه چې د شرعي احکامو پوهان د اصولو علم ته اړتيا لري همدا ډول د وضعي قوانينو پوهان هم د اصولو علم ته اړتيا لري. هغه اصول او قواعد چې په دې علم کې لوستل کېږي، لکه قياس او د هغه اصول، د نصوصو د تفسير قواعد، په معانيو باندې د الفاظو د دلالت لارې چارې او د مختلفو دلايلو ترمنځ د تعارض په صورت کې د هغوی تر مينځ ترجيح دا ټول د وضعي قوانينو دپوهانو په کارېږي. تر څو چې وربانديې پوه نه شي په خپل مسلك کې بريالی کيدای نه شي.

له همدې امله د شرعياتو او حقوقو په پوهنځيو کې د اصول فقهې مضمون لوستل کېږي. که قاضي، وکيل او يا د قانون استاد اصول فقه ولولي، په خپله دنده کې به برلاسی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

آیا داسې پېښه مو یادیږي چې کومه منازعه، جنجال د دوو معامله دارانو تر مینځ د عقد د الفاظو له تفسیر څخه راټوکېدلې وي؟
که نه دریادیږي، نو کوښښ وکړئ چې په خپل خیال کې داسې یو جنجال راجوړ کړئ، بیا یې په خپله کتابچه کې ولیکئ او نورو ته یې واوروئ. له لاندې مثال څخه ګټه واخلئ.
مثال: اشرف کریم ته وویل: زه دا موټر په سل زره افغانۍ دربانـدې پلورم، کـریم وویـل: زه یې قبلووم، کله چې کـریم د هغـه د تـسلیمولو غوښـتنه وکـړه، اشـرف وویـل: زمـا مقـصد پـه راتلونکې وخت کې وعده کول وو، ځکه مې د مضارع لفظ کـارولی. زه عقـد پـوره نـه ګـڼم، په راتلونکې کې مې که زړه شو موټر به دربانديې وپلورم او که نه، نه یې دربانديې پلورم.

د اصول د فقهې د علم د پراختیا مرحلې

د فقهې د اصولو علم د خپلې پراختیا په جریان کې له مختلفو مرحلو څخه تېر شوی، چې په لاندې توګه بیانیږي:

اصول فقهې د اسلام په لومړي دور کې

کله چې موږ د رسول اللهﷺ ژوند مطالعه کوو، داسې څه پکې پیـدا کـېږي چې هغهﷺ د صحابه کرامو رضوان الله علیهم اجمعین اجتهاد تاییـد کـړی. پـه یـو حـدیث شـریف کـې راځي چې کله رسول اللهﷺ معاذ بن جبل یمن ته استاوه، ورته یـې وفرمایـل: کلـه چـې لـه کومې قضایې پېښې سره مخامخ شې څه به کوې؟ معاذ رضي الله عنه ورته وویل: زمـا پرېکـړه بـه پـه قرآن کریم وي، پیغمبرﷺ ورته وفرمایل: که پر قـرآن کـریم کـې ونـه مونـدل شـي. ویـې ویل: د رسول اللهﷺ په سنتو به فیصله کوم، بیا یې ورته وفرمایل: که په سـنتو کـې دې ونـه موندله، ځواب یې ورکړ: بیا به اجتهاد کـوم او کمـی بـه پکـې نـه کـووم، معـاذ رضـي الله تعالی عنه ویلي: رسول اللهﷺ زما سینه وټپوله او بیا یې وفرمایل:

«ټوله ستاینه هغه الله جل جلاله لره ده، چې د رسول الله استازی یې پـر هغـه څـه بریـالی کـړ چـې رسول الله یې خوښوي»[١]

---

١ دا حدیث د خلکو په ژبو مشهور دی، امام ابن القیم په خپل کتاب (اعلام الموقعین) تحقیق پکې کـړی او د شـهرت لـه کبله او همدار راز د خلکو د منلو له امله یې اعتباري ګڼلی او ویلی یې دي: په ځینو طرقو کې یې سند متـصل دی. (إعـلام الموقعین جـ ١ ص ٢٠٢).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مسلمانانو دویم خلیفه عمرؓ ابو موسٰی الاشعري ته یو لیک استولی چې په هغې کې د خلکو ترمنځ د پرېکړې بنیادونه ذکر شوي، چې د تل لپاره د قضاء د اصولو لپاره اساسي مرجع ده. په دې کې لیکي: په هغو مسایلو کې چې ورکې زړه نازړه شي او په قرآن او سنتو کې نه وي، ځان ښه ورباندې پوهوه هغو ته ورته مثالونه پېژنه، بیا چارې یو پر بل قیاس کوه، چې الله ﷻ ته خوښه او حق ته نژدې درته ښکاره شي هغه پلې کوه.

دا دواړه اثره په ښکاره د اجتهاد قواعد بیانوي او تائید یې کوي، حال دا چې اجتهاد د اصول فقه مغز دی او دا علم په اجتهاد راخرخېږي.

د فقهې د اصولو علم د تابعینو په زمانه کې

دې دور کې د پېښو او واقعاتو د ډېروالي له امله اجتهاد هم ډېر شو، داسې خلک پیدا شول چې یوازې په علم او فتوا بوخت وو. لکه سعید ابن المسیب، ابراهیم النخعی، عطاء بن ابي رباح او داسې نور رحمهم الله تعالی، دوی ټولو په یوه مسأله کې د ښکاره نص د نه موجودیت په صورت کې ځانګړې لارې چارې درلودلې، له قیاس، مصالحو او داسې نورو وسایلو څخه یې کار اخیست.

د فقهې د اصولو علم د مجتهدینو امامانو په زمانه کې

د دویمې پېړۍ له پیل څخه وروسته د اجتهاد میتودونه، په ښکاره بڼه یو تر بله ګوښي شول، د هر امام د استنباط قواعد د هغه په ذهن کې واضح وو چې د هغو په رڼا کې به یې اجتهاد کاوه، لکه امام ابوحنیفه رحمه الله (۸۰ هـ ـ ۱۵۰ هـ) چې په اجتهاد کې به یې لومړی په قرآن، بیا په سنتو تکیه کوله. که حکم به یې په هغو کې ونه موند، د صحابه وو فتاواوو ته به یې رجوع کوله، د هغوی تر مینځ اتفاقي مسایلو څخه نه تېرېده او که د دوی ترمینځ به اختلاف وو، نو په هغو کې به یې یو نظر غوره کاوه. د دوی له وېناوو پرته یې د تا بعینو په نظریو ځان پابند نه ګاڼه. ځکه هغه یې هم د ځان په څېر بلل.که د کوم یوه نظر به یې خوښ شو، نو هغه به یې اخیسته او که نه، د قرآن او سنتو په رڼا کې به یې په خپل نظر عمل کاوه.

همدا راز امام مالك رحمه الله تعالی (۹۳ ـ ۱۷۹هـ) د شرعي احکامو په استنباط کې خپل اصول او ضوابط درلودل، چې له قرآن او احادیثو څخه یې وروسته د مدینې منورې د خلکو عمل ته اعتبار ورکاوه. د مدینې د خلکو عمل د ده په نظر حجت و او له هغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه مخالفت ته يې جواز نه ورکاوه. همدا راز مرسله مصالح هم د نورو علماوو په نسبت د امام مالك رحمة الله تعالى په نزد زيات معتبر ګڼل شوي.

په دې توګه په دې پيړۍ کې ډېر فقهاء کرام موجود وو چې په اجتهاد کې يې ځانګړې تګلارې او اصول درلودل او په هغو روان وو، خو د دوی د تګلارو معيارونه په ځانګړي کتاب کې نه وو راټول شوي.

دا لړۍ همدا شان روانه وه چې بيا امام شافعي رحمة الله تعالى (۱۵۰ _ ۲۰٤هـ) راغی. ده د فقهې په اصولو کې لومړی کتاب د (الرسالة) په نوم وليکه. په دې کتاب کې د دې علم اړونده دقيقې قضيې په ښه توګه بيان شوې چې د اصولو د علم تر ټولو پخوانی کتاب شمېرل کېږي او پر نورو اصولي موضوعاتو سربېره اوامر، نواهي، بيان، خبر، نسخه او د قياس د منصوصې علت حکم پکې څېړل شوی.[۱]

فعاليت:

يو زده کوونکی دې د امام ابوحنيفه، بل دې د امام مالك او دريم دې د امام شافعي رحمة الله تعالى په هکله لنډ معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱ـ صحابه په قرآن او سنتو څنګه پوهېدل؟ آيا د فقهې د اصولو د علم په واسطه يې احکام ورڅخه راويستل او که په خپل ذوق او سليقه؟

۲ـ د اسلامي قلمرو له پراخېدو وروسته د احکامو په استنباط کې څه بدلون راغی؟

۳ـ اجماع څه مهال رامنځته ته شوه؟ او قياس څنګه پراخه شو؟

۴ـ د اصولو علم څنګه راپيدا شو؟

۵ـ د اصولو علم ته په کومو برخو کې اړتيا ده او څه ګټه لري؟

۶- داسې يو حديث وواياست چې د اجتهاد په اصولو او روا والي دلالت کوي.

۷- د حضرت عمر رضي الله عنه د هغه ليك لنډيز وليکئ چې ابو موسٰى الاشعري ته يې استولی وو.

۸- د مجتهدينو امامانو د اجتهاد د اصولو په هکله خپل لنډ معلومات وليکئ.

۹- د فقهې د اصولو لومړنی کتاب څه نومېږي، چا ليکلی او څه شی پکې څېړل شوي؟

---

(۱)مقدمة ابن خلدون ص ٤٥٥.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقهې د اصولو مدارس

د فقهې د اصولو له مدارسو څخه هغه میتودونه او تګلارې مراد دي چې زموږ د اصولو علماوو کارولي او زموږ د اصولو کتابونه ورباندې مشتمل دي. دا تګلارې درېو ډولو ته وېشلای شو:

۱- د فقهاوو مدرسه.

۲- د أصولیانو مدرسه.

۳- د پورتنیو دواړو تګلارو یوځای کوونکې مدرسه.

لومړی: د فقهاوو مدرسه

ددې مدرسې پیروانو د فقهې فرعي مسایل راټول کړل، یو بل ته ورته مسألو ته یې ګډ أصول جوړ کړل. داسې یې وېتېله چې دا اصول د مجتهدینو امامانو په ذهن کې وو او د هغو پر بنسټ یې دا فرعي احکام استنباط کړي نو په دې مدرسه کې فقهي فروع له اصولو څخه مخکې منځ ته راغلي. بیا د فروعو د استقراء په نتیجه کې د هغو لپاره اصول استنباط شوي.

دې تګلارې ته حنفي فقهاوو ډېر خدمتونه کړي، چې اوس یې د حنفي تګلارې په نوم شهرت موندلی.

ددې تګلارې تعقیبوونکي ځینې مشهور کتابونه دادي:

۱- أصول الجصاص، د امام ابوبکر احمد بن علي رازي جصاص (متوفی:۳۷۰ هـ) لیکنه.

۲- کنز الوصول الی معرفة الأصول، د امام فخرالاسلام علي بن محمد بزدوي (متوفی: ۴۸۲ هـ) لیکنه.

۳- أصول السرخسي، د امام ابوبکر محمد بن احمد بن سهل سرخسي (متوفی: ۴۸۳ هـ) لیکنه.

دویم: د اصولیانو مدرسه

دې مدرسې چې د متکلمینو مدرسه هم ورته وایي د فقهې له فروعاتو پرته یوازې د اصولي قاعدو پیاوړتیا ته پام اړولی. که څه هم ددې مدرسې زیاتره پیروان د شافعي مذهب علماء دي، خو په دې مدرسه کې د مذهبي تړاو اغېز ډېر کم لیدل کېږي. څرنګه چې د فقهې فرعي مسایل د اصولي قاعدو پر بنسټ راوېستل کېږي، نو غوره دا ده چې دا قاعدې خپلواکه او مستقلې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مدرسې ځينې مشهور کتابونه په لاندې ډول دي:

۱- اللُّمَع، د امام ابواسحاق شيرازي (متوفی: ۴۷۶هـ) ليکنه.

۲- **المُسْتَصْفَى مِنْ عِلْمِ الأُصُوْلِ**، د امام **حجة الاسلام** ابوحامد محمد غزالي (متوفی: ۵۰۵ هـ) ليکنه.

۳- **الإِحْكَامُ فِيْ أُصُولِ الأَحكامِ**، د امام سيف الدين آمدي (متوفی: ۶۳۱ هـ) ليکنه.

۴- **الْمَحْصُوْلُ**، د امام فَخْرُالدِّين رازي (متوفی: ۶۰۶ هـ) ليکنه.

دريم: د فقهاوو او اصوليانو د تګلارو يوځای کوونکې مدرسه

پدې کې شک نشته چې لومړنی دواړه مدرسې يو لړ ښېګڼې او مثبت ټکي لري. هره يوه يې داسې ځانګړتياوې لري چې په بله کې نه ليدل کيږي. پر همدې بنسټ ځينو علماوو د اصولو داسې کتابونه وليکل چې د دواړو مدرسو نظريات يې يکې راټول او يوه تګلاره يې ترې جوړه کړه.

ددې مدرسې مهم کتابونه دادي:

۱- **بَدِيْعُ النِّظَامِ الجَامِعُ بَيْنَ كِتَابَيْ الْبَزْدَوِيْ وَالإِحْكَامِ**، د امام مظفرالدين احمد بن علي ساعاتي حنفي (متوفی:۶۴۹ هـ) ليکنه.

۲- **التَّنْقِيْحُ وَشَرْحُهُ التَّوْضِيْحُ**، د صدر الشريعة عبدالله بن مسعود حنفي (متوفی: ۷۴۷ هـ) ليکنه.

۳- **شَرْحُ التَّوْضِيْحِ**، د شيخ سعد الدين عمر تفتازاني شافعي (متوفی: ۷۹۲ هـ) ليکنه.

۴- **التَّحْرِيْرُ** ، د ابن الهمام حنفي (متوفی: ۸۶۱ هـ) ليکنه او **التَّقْرِيْرُ شَرْحُ التَّحْرِيْرِ**، د ليکوال د شاګرد، محمد بن امير الحاج (متوفی: ۸۷۹ هـ) ليکنه.

۵- **مُسَلَّمُ الثُّبُوْتِ**، د محب الله بن عبدالشکور بهاري (متوفی: ۱۱۱۹ هـ) ليکنه.

پوښتنې:

۱- د فقهې د اصولو مدارس څو دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲- د هرې مدرسې ځانګړتياوې بيان کړئ.

۳- د اصولي مسايلو په څېړنه کې د فقهاوو او متکلمينو ميتودونه پرتله کړئ او هم د متکلمينو ځانګړتياوې بيان کړئ. همدا راز د دواړو ډلو د ځينو کتابونو نومونه هم واخلئ.

۴- ولې ځينو اصوليانو د فقهاوو او متکلمينو د تګلارو د يو کولو په اړه کتابونه وليکل؟ په دې اړه د درې کتابونو نومونه واخلئ.

کورنی دنده:

په لوست کې د يادو شويو کتابونو پرته د اصولو د علم د نورو شپږو کتابونو نومونه وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتم لوست

د اسلامي شریعت مصادر (مأخذ)

د اسلامي شریعت څلور مصادر دي چې قرآن کریم او سنت نبوي یې اصلي او لومړني مصادر دي اجماع او قیاس په دویمه مرحله کې ځای لري. په دې لوست کې به د قرآن کریم په اړه معلومات درکړو.

قرآن کریم

الله جل جلاله پر خپل پیغمبرﷺ قرآن کریم رانازل کړی او په قرآن کې یې د ژوندانه لارې چارې ټاکلې. الله ﷻ په خپل کتاب کې د انسانانو لپاره عقیده، عبادت، د ژوندانه نظام او نور ټول هغه شیان روښانه کړي چې انسانان ورته د دنیا او آخرت په هکله اړتیا لري. که چېرې انسانان ایمان راوړي، د قرآن کریم پر لارښوونو ځان پوه کړي او ورباندې عمل وکړي نو له شکه پرته به د انسانیت لوړو درجو ته ورسیږي.

قرآن کریم د شریعت لومړی مصدردی

الله جل جلاله فرمایي: ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ۝أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ [المائدة: ۴۹ـ۵۰] **ژباړه:**
نو ای محمدهﷺ، ته د الله له نازل کړي قانون سره سم ددې خلکو د چارو فیصله وکړه او د هغو د خواهشاتو پیروي مه کوه. پام کوه چې دا خلک تا په فتنه کې وانه چوي. دیوې ذرې په اندازه هم له هغه هدایت نه وانه وړي چې الله ﷻ تاته درلېږلی دی. که دوی ورڅخه مخ واړوي، نو وپوهېږه چې الله ﷻ ددوی د ځینو ګناهونو په مجازات کې په غم کې ددوی د لتاړولو اراده کړې ده او دا حقیقت دی چې دا خلک زیاتره فاسقان دي. (که دوی د خدای ﷻ له قانون څخه مخ اړوي) نو آیا بیا د جاهلیت فیصله غواړي؟ په داسې حال کې کوم خلک چې پر الله ﷻ باور لري د هغو په نزد له الله ﷻ نه بل غوره فیصله کوونکی هیڅ نشته.

قرآن کریم د شریعت د دلایلو بنسټ دی. د شریعت نور دلایل لکه سنت، اجماع او قیاس له قرآن څخه اخیستل شوي او د حجیت ثبوت یې پر قرآن کریم ولاړ دی.

قرآنکریم د فقهي احکامو لومړی مصدر دی.

قرآنکریم د بشریت لارښود دی، د انسانیت د اصلاح لپاره زرینې لارښوونې لري ترڅو انسانان له هلاکت څخه وژغوري، دغه لارښوونې هر اړخیزې دي. د عقیدې اصلاح، د اخلاقو اصلاح

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا راز د عبرت په موخه د پخوانیو امتونو کیسې په قرآنکریم کې راغلي دي. خو د فقهي احکامو آیتونه یې پنځه سوو ته رسیږي چې له هغو څخه فقهي احکام استنباط کیږي.

د قرآن کریم تعریف

که څه هم قرآن کریم د زیات شهرت له امله تعریف ته اړتیا نه لري، خو بیا هم اصولیانو د قرآن تعریف ته پام اړولی او په دې هکله یې داسې ویلي: «هو القرآن المنزل على رسول الله ﷺ المكتوب في المصاحف المنقول عن النبي ﷺ نقلا متواتراً **بلا شبهة**» [1] قرآن کریم پر رسول الله ﷺ هغه نازل شوی کتاب دی چې په سپارو کې لیکل شوی او له کومې شبهې پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه نقل شوی.

د قرآن کریم په اړه باید په لاندې ټکو وپوهیږو

لومړی: قرآن کریم یوازې همغه کتاب ته ویل کیږي چې پر محمد ﷺ نازل شوی. په دې بنسټ نورو اسماني کتابونو، لکه تورات او انجیل ته چې پر محمد ﷺ نه دي نازل شوي، قرآن کریم نشو ویلای.

دویم: د لفظ او معنا دواړو مجموعې ته قرآن ویل کیږي. په تعریف کې د المکتوب ټکی د (ثابت) په معنا دی. دا څکه چې په پاڼو کې موږ ته یوازې ټکي ښکاري. نه لفظ اورو او نه معنا وینو، بلکې لفظ او معنا پدې ټکو کې پراته او نغښتي دي. نو ویلای شو چې د قرآن کریم لفظ په حقیقي ډول ثابت دی او معنا یې په تقدیري توګه په ټکو کې پرته ده.

دریم: قرآن کریم موږ ته په متواتر ډول را رسیدلی، یعنې داسې یوه ټولې تر موږه را رسولی چې په درواغو باندې د هغوی توافق او یووالی ناشونی دی. دا څکه چې د شمیر پر ډیروالي سربېره هغوی له یوې سیمې او یو قوم څخه هم نه دي. دا تواتر د قرآن کریم د نقلولو په ټولو پړاوونو کې موجود دی. لومړی، وروستی او منځنی پړاو د تواتر له نظره هیڅ توپیر سره نه لري او ټول سره یو برابر دي.

پدې بنسټ هغه قراءتونه چې په متواتر ډول ندي رانقل شوي، له قرآن کریم څخه نه شمیرل کیږي، لکه د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه په روایت شوي قراءت کې چې د ﴿فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ﴾ [البقرة: ١٩٦، المائدة: ٨٩] په پای کې د (متتابعات) ټکی ور زیات شوی. علماء وایي چې پدې قراءت کې د (متتابعات) ټکی د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له پلوه د (ثلاثة أيام) تفسیر دی او د قرآن له الفاظو څخه نه شمیرل کیږي.

---

[1] - (التعريفات، علي بن محمد بن الجرجاني، دار الكتاب العرب بيروت د چاپ کال: ١٤٠٥هـ ص: ٢٢٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم: قرآن کریم د الله تعالی د ژمنې سره سم له زیاتونې او کمونې څخه محفوظ دی.
الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي یو.
په قرآن کریم کې د خلکو له خوا، نه کومه زیاتونه او نه کمونه رامنځته شوې او نه څوک ددې توان لري چې په قرآن کریم کې زیاتوالی او نقصان راولي. دا ځکه چې الله ﷻ پخپله د قرآن کریم د ساتنې او حفاظت ژمنه کړې.
پنځم: قرآن کریم معجز کتاب دی او هیڅ بشر نشي کولای چې د قرآن په څېر کتاب ولیکي. الله ﷻ فرمايي: ﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ [الإسراء: ۸۸].
ژباړه: ووایه (ای محمده) که انسانان او پېریان ټول لاسونه یو کړي او ددغه قرآن غوندې دکوم شي د راوړلو هڅه وکړي، نو رابه یې نشي وړلای، که ټول یو له بل سره مرسته وکړي هم.

فعالیت

په قرآن کریم کې د بقرې سورت درویشتم او د هود سورت دیارلسم آیت ولولئ او د قرآن کریم د هغې تحدي او ننګونې په اړه معلومات ورکړئ چې قرآن کریم عربو ته د قرآن کریم په څېر کتاب جوړولو په اړه اعلان کړې وه.

د قرآن د اعجاز اړخونه

د قرآن کریم لومړی اعجاز دا وو چې په خپل بلاغت سره یې ټول عرب حیران کړل، ځکه هغوی پخوا هیڅکله دومره له بلاغته ډک کلام نه وو اورېدلی.
سره له دې چې قرآن په یوه نالوستي شخص نازل شوی، خو د ژوند لپاره یې داسې نظام وړاندې کړ چې تل پر بل هر نظام لوړ او پورته دی. دا نظام په هغو اعتقادي اصولو، عملي احکامو او لوړو اخلاقي ارزښتونو مشتمل دی چې بشر ورته تېنګه اړتیا لري او په ټولنه کې امن، پراخي، نېکمرغي او ډاډ رامنځته کولی شي. که چېرې قرآن د الله ﷻ کلام نه وای او پیغمبر ﷺ له ځانه جوړ کړی وای، نو هرو مرو به پکې ټکر او اختلاف موجود وو.
دا هم د قران کریم اعجاز دی چې عرب یې د پخوانیو امتونو له هغو پېښو خبر کړل چې دوی یې په اړه هیڅ معلومات نه درلودل. الله ﷻ په دې اړه فرمايي: ﴿ تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ﴾ [هـود: ٤٩].

ژباړه: (ای محمده ﷺ!) دا غيبي خبرونه دي چې موږ يې تاته وحي کوو. له دې نه مخکې نه ته ورباندې پوهېدلې، نه ستا قوم، نو صبر وکړه، راتلونکې د پرهېزګارانو (په ګټه) دی.

د قرآن کريم بل اعجاز دا دی چې په راتلونکې کې د پېښېدونکو واقعاتو په اړه يې خلکو ته خبر ورکړ. دا پېښې وروسته د قرآن له وينا سره سمې رامنځته شوې. د الله ﷻ دا وينا له همدې جملې څخه ده چې فرمايي: ﴿الم ۞ غُلِبَتِ الرُّومُ ۞ فِي أدنى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ۞ فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأمر مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾[الروم: ١ـ ۴].

ژباړه: ا- ل- م. روميان مغلوب شوي دي. په نږدې هيواد کې او له خپل دغه مغلوبوالي نه وروسته به هغوی برلاسي شی. په څو کلونو کې دننه، يوازې د الله ﷻ واک دی مخکې هم او په وروسته کې هم او دا به هغه ورځ وي چې خوشحاله به شي مسلمانان.

همدا راز قرآن کريم ځينو داسې علمي حقايقو ته اشاره کړې چې ساينس اوس ثابت کړل، الله ﷻ فرمايي: ﴿أولَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ﴾ [الأنبياء: ٣٠].

ژباړه: آيا هغه کسان چې کافران دي، غور نه کوي چې دغه ټول اسمانونه او ځمکه يو له بل سره نښتي وو، بيا موږ دوی دواړه بېل کړل او له اوبو نه مو هر ژوندی شی پيدا کړ. آيا هغوی (زموږ دغه خلاقيت) نه مني؟

فعاليت

لاندې آيتونه په قرآن کريم کې پيدا او پر معنا يې ځانونه پوه کړئ:

– ﴿وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۞ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ۞ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الذاريات:۴٧ـ ۴٩]

ـ ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ۞ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ۞ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ [المؤمنون: ١٢ـ١۴]

په پورتنيو آيتونو کې د اعجاز په اړه وغږيږئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن کریم ثبوت قطعي دی

الله ﷻ فرمايي: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ [الحجر: ۹] **ژباړه:** موږ پر تا قرآن نازل کړی او موږ پخپله د هغې ساتونکي يو.

په دي کي هيڅ شک نشته چي الله پاک د قرآن د ساتني ژمنه پوره کړې. قرآن کريم له يو نسل څخه بل نسل ته په تواتر سره تر موږه رارسېدلی. رسول الله ﷺ قرآن کريم په يادو زده کړ او له وفاته وړاندي يي جبريل عليه السلام ته واورولو. اصحابو له رسول الله ﷺ څخه قرآن زده کړ او تابعينو بيا له اصحابو د قرآن زده کړه کوله. د قرآن کريم د زده کړي دا لړی تر نن ورځي روانه ده [(۱)].

محمد بن نظام الدين انصاري وايي: اهل سنت والجماعت په دي اتفاق کړی چي په سورتونو کي په ترتيب سره د آيتونو کېښودل د پيغمبر ﷺ په امر تر سره شوي او په دي خبره هم اجماع شوې چي قرآن کريم له شکه پرته په متواتر ډول له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوی [(۲)].

په متواتر ډول د قرآن کريم رانقلېدلو معنا دا ده چي قرآن قطعي السند دی. په متواترو او قطعي اسنادو کي د شک ځای نشته. د قرآن کريم معتبر قراءتونه ټول متواتر دي. د غيرمتواترو يا شاذو قراءتونو موجوديت کومه ستونزه نه ده. پر دي سربېره د متواترو قراءتونو سره د شاذو قراءتونو اختلاف د قراءت په متن کي نه، بلکي د قراءت په شکل کي دی. الله پاک د قرآن کريم ثبوت له شک څخه خوندي کړی. قرآن د فقهي بنسټ او هغه تله ده چي د فقهي احکام پرې تلل کيږي، نو کله چي د يوه حکم دليل د قرآن آيت وي، د دليل د ثبوت او سند په اړه څېړني ته اړتيا نشته، ځکه چي قرآن قطعي الثبوت دی. په دي توګه که د قرآن کريم په دليلونو کي څېړنه کيږي نو هغه به د دلالت له پلوه وي نه د ثبوت او سند له پلوه.

پوښتني:

۱- قرآن تعريف کړئ او هم روښانه کړئ چي آيا قرآن د الفاظو نوم دی، که د معنا، او که د دواړو؟

۲- متواتر روايت څه ته وايي او په آحادو روايتونو نقل شوي قراءتونه قرآن بلل کيږي که نه؟

۳- د قرآن د اعجاز په اړخونو رڼا واچوئ.

(۱) په دي هکله وګوره: د غزالي کتاب:المستصفی ۱\۱۰۱ او د علامة عبد العلي محمد بن نظام الدين الأنصاري کتاب: فواتح الرحموت شرح مسلم الثبوت في أصول الفقه ۲\ ۱۳ دار الفكر، بيروت - لبنان.

(۲) فواتح الرحموت۲/۱۳-۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قرآن كريم حكمونه

په قرآن كريم كې بېلا بېل حكمونه موجود دي چې كولاى شو په درېو ډولو يې ووېشو.

لومړى: هغه احكام دي چې له عقيدې سره تړاو لري، لكه پر الله ﷻ ايمان، پر ملايكو ايمان، پر كتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ ايمان چې د توحيد په كتابونو كې ورباندې خبرې كيږي.

دويم: هغه احكام چې د نفسونو په پاكولو پورې اړه لري، د دوى خويونه د كمال لور ته بيايي، دا ډول د اخلاقي احكامو په نوم يادېږي او د څېړنې ځاى يې د اخلاقو علم دى.

دريم: هغه حكمونه چې د مكلفو انسانانو په عملونو او وينااوو پورې اړه لري او د فقهې په نامه يادېږي. دا حكمونه ډېر ډولونه لري چې په لاندې توګه دي:

أ- عبادتونه: لكه لمونځ، روژه او نور چې د ادا كولو موخه يې له الله ﷻ سره اړيكې ټينګول دي.

ب- د كورنۍ احكام: لكه نكاح، طلاق، نسب، ميراث، نفقه او داسې نور.

ج- د معلاملاتو احكام: لكه د اخيستلو او خرڅولو بېلابېل ډولونه او د هغې اړونده مسايل.

د- د جنايتونو او سزاګانو احكام: لكه د حدودو، قصاص او تعزيرونو جرمونه او د هغوى سزاګاني. دې ډول احكامو ته په شريعت كې د جناياتو فقه وايي چې موخه يې د دين، ځان، ناموس، عقل او شتمنيو ساتنه ده.

هـ - د قضا، ګواهي او سوګند احكام: ددې فقهې موخه د خلكو تر منځ په عدالت پرېكړه كول دي.

و- د دولت اړونده احكام: د فقهې په دې څانګه كې د حكومت او اتباعو په حقونو او مسؤليتونو خبرې كيږي او د اساسي قانون موضوعات پكې بيانيږي.

ز- له نورو دولتونو سره د اسلامي دولت اړيكې: د فقهې دا حكمونه د سولې او جګړې پر مهال له نورو دولتونو سره د اسلامي حكومت اړيكې بيانوي. همدا راز د اسلامي دولت دننه له پرديو سره، چې د مستأمنينو په نامه يادېږي، اړيكې روښانوي.

ح- اقتصادي حكمونه: دا حكمونه د دولت د مالي سرچينو، لګښتونو او د بډايانو په مالونو كې د بې وزلو د حقونو اړونده چارې تنظيموي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کریم کې د احکامو بیان

الله ﷻ فرمايي: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ﴾ [النحل: ۸۹] **ژباړه:** موږ دغه کتاب پر تا نازل کړی دی چې په ښکاره د هر شي څرګندوونکی دی او د هغو خلکو لپاره هدایت، رحمت او زېری دی چې امر منلو ته یې غاړه ایښې.

همدا راز په بل ځای کې فرمايي: ﴿مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾ [الأنعام: ۳۸]. **ژباړه:** موږ په دې کتاب کې څه نیمګړتیا نه ده پرېښې.

په قرآن کې د احکامو د بیان طریقې

په قرآن کریم کې د ټولو احکامو بیان شوی دی خو دا احکام په درې طریقو بیان شوي:

لومړی: د شریعت د عمومي قاعدو او بنسټونو بیانول.

دویم: په مجمله توګه د احکامو بیانول.

درېیم: په تفصیلي توګه د احکامو بیانول.

لومړی ډول: د شریعت د هغو عمومي قاعدو او اصولو یادونه چې د احکامو د راویستلو او تشریع بنسټ بلل کیږي. د دې اصولو یو څو بېلګې په لاندې ډول دي:

د شورا قاعده: الله ﷻ فرمايي: ﴿وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ﴾ [الشورى: ۳۸]، په بل ځای کې فرمايي: ﴿وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ﴾ (آل عمران: ۱۵۹]

د عدالت لزوم: الله ﷻ فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ﴾ [النحل: ۹۰]، الله تعالی په عدل امر کوي.

په همدې توګه په بل ځای کې فرمايي: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ [النساء: ۵۸]، الله تعالی تاسو ته د امانتونو(په هکله)، خاوندانو ته د سپارلو امر کوي، او د دې چې کله د خلکو تر مینځ پریکړه کوئ، نو په عدل به یې کوئ.

د بل چا په ګناه څوک نه نیول کیږي: په دې اړه الله ﷻ فرمايي: ﴿وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾ [الأنعام: ۱٦٤]، د هیڅ نفس کسب (لاس ته راوړنې) له ده پرته په بل چا نه حسابیږي، او هیڅ پیتی پورته کوونکی د بل چا پیتی نه پورته کوي.

سزا به د ګناه په کچه وي: د الله پاك وینا ده: ﴿وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا﴾ [الشورى: ٤٠]، د بدی جزا د هغه په ډول بدي ده.

د خلکو د مالونو حرمت او د اخیستلو خرڅولو رواوالی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ [النساء: ۲۹]، ای مؤمنانو په خپل منځ کې یو د بل مالونه په باطله سره مه خورئ، مګر که ستاسو په رضا تجارت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سود او قمار حراموالی او د هر هغه څښاك او خوراك حراموالی چې د انسان بدن ته زيان رسوي. په دې اړه د الله پاك وينا ده چې: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ [البقرة: ۲۷۵]، او الله تعالی بيعه روا او سود يې حرام کړی.

همدا راز فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]، ای مؤمنانو شراب، قمار، بتان او غشي اچول پليتي ده له شيطاني چارو څخه دي، نو ځان ورڅخه وساتئ، څو بريالي شی.

د ښېګڼې په کارونو کې له يو بل سره مرسته: د ټولو هغو کارونو ترسره کول چې د امت ښېګڼې پکې وي. همدا راز د بديو او ظلم په کارونو کې له مرستې کولو څخه ځان ژغورل. الله پاك فرمايي: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ [المائدة: ۲]، او يو له بل سره په نېکی او پرهيز ګاری کې مرسته وکړئ او په ګناه او تېري کې يو له بل سره مرسته مه کوئ.

د ژمنو پوره کول: په دې اړه الله تعالی فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱]، ای مؤمنانو په تړونونو وفا وکړئ.

د ټګی او خيانت حراموالی: الله پاك فرمايلي: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ [البقرة: ۱۸۸]، په خپلو منځونو کې يو د بل مال په باطله مه سره خورئ، او حاکمانو ته يې د دې لپاره مه ور وړاندې کوئ چې د خلکو يوه برخه مال په ګناه وخورئ، سره له دې چې پوهېږئ.

دين آساني راولي: په دې هکله په قرآن کريم کې داسې راغلي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ﴾ [البقرة: ۱۸۵]،الله تعالی په تاسو د اسانۍ اراده لري، او په تاسو د سختۍ اراده نه لري.

بل ځای فرمايي: ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾ [النساء: ۲۸]، الله تعالی اراده لري چې په تاسو اساني راولي او انسان ضعيف پيدا شوی.

همدا راز فرمايي: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ [الحج: ۷۸]، او په دين کې يې په تاسو سختي نه ده لازمه کړې.

د اړتيا پر مهال د حرامو رواوالی: په دې هکله د الله پاك وينا ده چې: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [البقرة: ۱۷۳]، څوك چې (د حرامو خوړلو ته اړ شي او سرکشي او تېری کوونکی نه وي، نو هيڅ ګناه ورباندې نشته (چې د ضرورت په اندازه ورڅخه ګټه واخلي) بې شکه الله ﷻ ښونکی او مهربان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عمومي اصولو او قاعدو په توګه د ځينو احکامو بيانول د شريعت د پراخوالي لامل شوي او اسلامي شريعت ته دا وړتيا ورپه برخه کوي چې د نويو پېښېدونکو مسايلو لپاره د حل مناسبې لارې په ګوته کړي.

فعاليت

د الله پاک ددې وينا له مخې: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ ﴾ [النحل: ۹۰] قرآن کريم د عدالت بنسټ دی.

کورنۍ، ګاونډيانو او ټولګيوالو سره په تعامل او د ژوند په ټولو چارو کې د عدالت د تطبيق په اړه وغږيږئ.

هر زده کوونکی دې د عدالت د تطبيقولو په اړه يو ژوندی مثال پخپله کتابچه کې وليکي او ملګرو ته دې وړاندې کړي.

دويم ډول: په مجمله توګه د احکامو بيانول.

قرآن ځينې احکام مجمل بيان کړي، په داسې توګه چې بيان ته اړتيا لري، لکه د لمانځه، زکات، حج او سود احکام.

دا احکام په مجمل او لنډ ډول په قرآن کريم کې راغلي خو پېغمبرﷺ د خپلو ويناوو او عملونو په وسيله هغه روښانه کړي. ددوی ارکان، شرطونه او اړونده ټول آداب او مسايل يې بيان کړي.

دريم ډول: په تفصيلي توګه د احکامو بيانول.

تفصيلي احکام په قرآن کريم کې لږ دي، چې بېلګې يې د ميراث اندازې، د طلاق او لعان څرنګوالی، د محرمو ښځو بيان او داسې نور دي.

پوښتنې:

۱- د قرآن کريم احکام په درې ډوله دي. هر ډول يې له مثال سره بيان کړئ.

۲- په قرآن کريم کې د پنځو عملي حکمونو په اړه هراړخيزه رڼا واچوئ.

۳- احکامو لره د قرآن بيان په درې ډوله دی، شرحه يې کړئ او بېلګې يې هم وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبوي سنت

د اسلامي شريعت له مصادرو څخه دويم مصدر نبوي سنت دی. سنت څه ته ويل کېږي؟ په قرآن کې د سنتو د حجيت دليلونه کوم دي؟ او سنت څو ډولونه لري؟
دا ټولې هغه پوښتنې دي چې په دې لوست کې به ورته ځواب ووايو.

د سنت تعريف

سنت په لغت کې لارې او کړو وړو ته ويل کيږي.
د اصولو عالمانو په اصطلاح کې د رسول اللهﷺ ويناوو، کړنو او تقرير ته سنت ويل کيږي.
د رسول اللهﷺ د ويناوو مثالونه ډېر زيات دي. د بېلګې په ډول د رسول اللهﷺ دا وينا چې فرمايي: (صَلُّوْا كَمَا رَأَيْتُمُوْنِى أُصَلِّىْ)[1]. همدا راز د پيغمبرﷺ دا وينا: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيْمَانِ»[2] د سنت مثالونه دي.
د سنت په تعريف کې د کړنو څخه مقصد د رسول اللهﷺ هغه اعمال دي چې د اسلامي شريعت د تطبيقولو پر مهال يې تر سره کړي، لکه د لمانځه، حج او غزاګانو پر مهال.
د تقرير معنا دا ده چې د رسول اللهﷺ په وړاندې يو کار تر سره شي، يا د اصحابو د کومې کړنې په اړه ورته خبر ورکړل شي او رسول اللهﷺ وربانـدې سکوت (چوپتيا) غـوره کـړي. د داسې کارونو په وړاندې د رسول اللهﷺ چوپتيا د هغه کار د رواوالي معنا ورکوي. د تقرير يوه بېلګه د تيمم د آيتونو له نازلېدو مخکې د رسول اللهﷺ په وړانـدې د اوبو د نـشتوالي پر مهال د اصحابو تيمم وهل دي. همدا راز د اصحابو په پرېکړو او اجتهاد بانـدې د رسـول اللهﷺ سکوت او چوپتيا د تقرير مثال دی. په همدې توګه د رسـول اللهﷺ پـه وړانـدې د اصحابو لـه خوا د ځنګلي خرو او سمسارو غوښه خوړل او د پيغمبرﷺ چوپتيا د تقرير بله بېلګه ده. تقرير يا په کارونو باندې چوپتيا ځکه د رواوالي دليل شمېرل کېږي چې رسـول اللهﷺ د نـاروا کارونو د کولو پر مهال چې بيان ته به اړتيا وه، چوپ نه پاتې کېده.

---

(۱) رواه البخاري او أبو داود او أحمد.

(۲) رواه مسلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت

د خپل ذهن څخه د قولي سنت درې مثالونه، د فعلي سنت دوه مثالونه او د تقریري سنت یو مثال وړاندې کړئ.

د سنتو حجیت

فقهاوو په دې خبرې اتفاق کړی چې سنت د اسلامي شریعت یو مهم اصل دی. قرآن کریم زیاتره شرعي احکام په لنډه او مجمل ډول بیان کړي چې رسول اللهﷺ په خپلو ویناوو او افعالو سره د هغو احکامو تشریح کړې لکه د لمانځه، زکات او حج احکام.

د سنتو د حجیت په هکله قرآني دلایل په دې ډول دي.

۱- الله تعالی فرمایي: ﴿مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ (النساء: ۸۰). **ژباړه:** چا، چې د پیغمبر اطاعت وکړ هغه په اصل کې د خدایﷻ اطاعت وکړ او چا، چې مخ واړوه، نو په هر صورت موږ پر دې خلکو د څارونکي او ساتونکي په توګه نه یې لیږلی.

د رسول اللهﷺ اطاعت په حقیقت کې د الله پاک اطاعت دی، دا ځکه چې رسول اللهﷺ د الله پاک له حکمونو پرته په بل څه امر نه کوي، نو د اللهﷻ د حکمونو په څېر د رسول اللهﷺ د حکمونو منل هم واجب دي.

۲- د سنتو د حجیت بل دلیل د الله پاک دا وینا ده: ﴿قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ﴾ [آل عمران: ۳۲]. **ژباړه:** (دوی ته) ووایه چې: د اللهﷻ او رسولﷺ اطاعت ومنئ. که هغوی مخ واړاوه نو الله پاک له کافرانو سره مینه نه کوي.

په دې آیت کې اللهﷻ د خپل ځان او پیغمبرﷺ په اطاعت کولو امر کړی او خبر یې ورکړی چې د اللهﷻ او پیغمبرﷺ د امر څخه سرغړونه د کفر لامل کیږي.

۳- دا هم د سنتو د حجیت دلیل دی چې فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا﴾ [الأحزاب: ۳۶] **ژباړه:** هیڅ یو مؤمن او هیڅ یوه مؤمنه دا حق نه لري چې کله اللهﷻ او د هغه رسول د کومې معاملې فیصله وکړي چې هغه ته پخپله د خپلې معاملې د فیصله کولو اختیار حاصل اوسي. او څوک چې له اللهﷻ او د هغه له رسولﷺ نه سرغړاوی وکړي نو هغه په ښکاره ګمراهۍ کې وغورځېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا آيت څرګندوي چې الله ﷻ د خپل حکم او د پېغمبرﷺ د پرېکړې د منلو په وړاندې د مؤمنانو څخه واک اخيستى او مؤمن نشي کولاى چې د رسول اللهﷺ امر رد کړي او ويې نه مني بلکې مؤمنان د رسول اللهﷺ د امر په منلو مکلف دي.

۴- د سنتو د حجيت بل دليل د قرآن کريم دا آيت دى: ﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾ [الحشر: ۷] او څه چې رسولﷺ درته راوړه نو ويې منئ او عمل پرې وکړئ، او له کوم څه څخه مو چې منعه کړي، نو ورڅخه منعه شئ.

په قرآن کريم کې د سنتو پر حجيت دليلونه ډېر زيات دي. قرآن د سنتو درجه بيان کړې، د رسول اللهﷺ د امر په منلو يې حکم کړى او د هغه له مخالفت څخه يې خلک ډارولي.

د سنتو په ساتنه کې د علماوو زيار

سنت د الله ﷻ له خوا پېغمبرﷺ ته د وحى يو ډول دى. د رسول اللهﷺ هره وينا او عمل حق دى. د قرآن د عملي بېلګې په توګه د رسول اللهﷺ په سنتو کې د ټولنې حالات او د چاپېريال ظروف په پام کې نيول شوي چې دا حالات او ظروف وخت په وخت بدلون مومي. د بېلګې په ډول رسول اللهﷺ اصحابو ته د قرآن د ليکلو په څېر د حديثو د ليکلو امر نه وو کړى، ځکه نو د حديثو يا سنتو ليکل د لومړۍ پېړۍ را وروسته رواج شول. خو د پېغمبر اصحابو د رسول اللهﷺ احاديث په يادو زده کړي وو او بيا يې تابعينو ته ور زده کړل چې تابعينو بيا وروسته نسلونو ته وښودل او دا لړۍ تر ننه روانه ده.

په وروسته وختونو کې چې د حديثو علم ته پاملرنه زياته شوه، يو شمېر خلکو له خپله ځانه د حديثو جوړول پيل کړل او دغه له ځانه جوړې شوې خبرې د حديثو سره ګډې شوې. دغه مهال د حديثو د سوچه ساتنې او د حديثو په روايت کې د درواغو د مخنيوي لپاره يو زيات شمېر مخلص علماء رامخې ته شول او خپل ژوند يې دې چارې ته وقف کړ. کله چې سړى د حديثو د علم مطالعه کوي، نو ددې سترو علماوو پراخه کوښښونو او بې ساري زيار ته ګوته پر غاښ پاتې شي. په رښتيا چې د حديثو علماوو په دې لار کې ستر خدمتونه تر سره کړي.

دې علماوو د حديثو د راويانو لپاره ځانګړې شرطونه کېښودل. د عقل، قوي حافظې او عدالت له درلودلو پرته د چا حديث نه منل کېده. دوى د حديثو د ساتنې لپاره يو نوى علم رامنځته کړ، چې د جرحې او تعديل په نامه يادېږي او د اسلامي امت لپاره يو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هېرېدونکې وياړ دی. علماوو، د جرحې او تعديل پر اساس ټول راويان چاڼ کړل او هر چا ته يې خپل ځای وټاکه. په دې کار کې له هيچا ونه وېرېدل، څوك چې د باور وړ نه وو هغه يې بې باوره وګڼل او څوك چې مردود و، هغه يې رد کړل. د يو راوي لپاره يوازې عدالت او اهليت بس نه و، بلکې پر عدالت او اهليت سربېره ذهني ويښتيا، غښتلې حافظه، له غفلته لرې والی او د راويانو پېژندل اړينه خبره وه. پر همدې بنسټ ددې علماوو تر منځ دا خبره ډېره مشهوره وه، چې: د حديثو علم دين دی، نو له چا څخه چې دين زده کوئ، لومړی د هغه شخصيت وپېژنئ.

د اصوليانو په وړاندې د سنتو ډولونه او د هغو درجې

اصوليانو مبارك سنت په دوو ډولو وېشلې:

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دويم: هغه سنت چې سند يې رسول الله ﷺته نه وي رسېدلی.

لومړی: هغه سنت چې سند يې رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي.

دا سنت په درې ډوله دي چې درېواړه ډولونه يې د منلو وړ دي.

۱- **متواتر:** هغه روايت ته ويل کېږي چې دومره زياتو کسانو له يو بل څخه روايت کړی او رسول اللهﷺ ته رسېدلی وي، چې په دروغو د دومره زياتو کسانو د راټولېدلو وېره نه وي.

پنځه وخته لمونځونه، د هغوی رکعتونه او د ادا کولو څرنګوالی او د زکات اندازې د متواتر روايت مثالونه دي.

د متواتر حکم: متواتر روايت د انسان علم او يقين راولې او په دليل نيولو کې د قرآن کريم په څېر قوي دی.

۲- **مشهور:** هغه روايت ته ويل کېږي چې له رسول اللهﷺ څخه يوه يا دوه کسانو روايت کړی وي خو په وروسته پړاوونو کې يې راويان دومره زيات وي چې په دروغو يې د راټولېدو وېره نه وي.

د مشهور حکم: مشهور حديث په آحادو حديثونو کې تر ټولو لوړه درجه لري او له متواتره راښکته دی. د جمهورو علماوو په وړاندې ګمان (ظن) مېنځ ته راوړي او د حنفيانو په نزد اطمينان رامېنځ ته کوي. له متواتر راښکته دی او منکر يې کافر نه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- آحاد حدیثونه: هغه چې یو یا دوه کسانو روایت کړی وي او د مشهور درجې ته نه وي رسېدلی.

د آحادو حکم: د جمهور علماوو په وړاندې دا ډول حدیثونه گمان (ظن) رامنځ ته کوي نه یقین. په دې ډول حدیثونو عمل کول د ټولو امامانو په نظر واجب دي، خو حنفیانو پرې یو بل شرط هم ور زیات کړی او هغه دا چې د آحاد حدیث راوي باید په عمل کې د خپل روایت مخالفت نه وي کړی.

دویم: هغه سنت چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی

کوم حدیث چې سند یې رسول الله ﷺ ته نه وي رسېدلی، هغه به یا مرسل وي یا منقطع. مرسل هغه حدیث ته ویل کیږي چې تابعي نېغ په نېغه له رسول الله ﷺ څخه روایت وکړي او صحابي له سند څخه وغورځوي. مرسل حدیث د حنفیانو او مالکیانو په وړاندې داسې حجت دی لکه موصول حدیث (موصول هغه حدیث ته ویل کیږي چې له سند څخه یې کوم راوي نه وي غورځول شوی). نورو امامانو بیا د مرسل حدیث د منلو لپاره یو لړ شرطونه ایښي چې تفصیلات یې د اصولو په کتابونو کې بیان شوي.

منقطع هغه حدیث ته ویل کېږي چې له صحابي پرته کوم بل راوي له سند څخه غورځول شوی وي. دا ډول حدیث په اتفاق سره د کوم حکم دلیل کېدای نشي.

پوښتنې:

۱- د سنت لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قولي، فعلي او تقریري سنتو لپاره یو یو مثال وړاندې کړئ.

۲- د سنتو د حجیت لپاره له قرآن څخه دلیلونه ووایئ.

۳- د سنتو په ساتنه کې د علماوو په کوښښونو رڼا واچوئ.

۴- د متصل السند حدیثونو ډولونه او حکم بیان کړئ.

۵- مرسل حدیث تعریف کړئ او حکم یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو دېرشم لوست

اجماع

اجماع د اسلامي شريعت دريم مصدر دی. په دې لوست کې به د اجماع د تعريف، حجيت، مراتبو، د کېدو امکان او اړونده موضوعاتو په اړه رڼا واچوو.

د اجماع تعريف

اجماع په لغت کې کلک هوډ او اتفاق ته وايي.

د اصولو د علم په اصطلاح کې د اجماع تعريف داسې دی: په يوه زمانه کې په کوم شرعي امر باندې د امت د مجتهدينو اتفاق ته اجماع ويل کيږي[1].

د اجماع حجيت

اسلامي فقهاء په دې متفق دي چې د اجماع حجيت له قرآن او سنت څخه ثابت دی.

د قرآن کريم څخه پرې دا آيت دليل دی: ﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ [النساء: ١١٥]

ژباړه: څا چې د پيغمبرﷺ د ښمنۍ ته ملاتړلې وي او د مومنانو له طريقې نه پرته په کومه بله لاره لاړ شي، په داسې حال کې چې سمه لاره ورته څرګنده شوې وي نو هغه به موږ په هماغه لوري وخوځوو چې هغه په خپله ورګرځېدلی او دوزخ ته به يې ننباسو چې خورا بد استوګنځی دی.

الله ﷻ په دې آيت کې د مسلمانانو د لارې مخالفت کوونکو ته د وعيد يادونه کړې، نو څرګنده شوه چې د مسلمانانو د لارې پيروي کول واجب دي او هغه چاره چې مسلمانانو پرې اتفاق کړی وي د مسلمانانو لار بلل کيږي.

له احاديثو څخه د رسول اللهﷺ دا وينا د اجماع د حجيت دليل دی: **«لاتجتمع أمتي على ضلالة»**[2] **ژباړه**: زما امت په ګمراهۍ نه راټوليږي.

له دې حديث څخه معلومه شوه چې مسلمانان په کوم کار اتفاق وکړي، هغه به حق وي او پيروي يې واجب ده. همدا راز رسول اللهﷺ فرمايلي: «مَا رَأىٰ الْمُسْلِمُوْنَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ »[1] کوم کار چې مسلمانانو ښه وګڼلو هغه د الله ﷻ په وړاندې هم ښه دی.

---

(١) مسلم الثبوت ج٢ ص٢١١، وفتح الغفار ص ٣٥٠.

(٢) رواه ابن ماجة في كتاب الفتن رقم الباب ٨ رقم الحديث ٣٩٥٠ عن أنس بن مالك يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول : «إن أمتي لا تجتمع على ضلالة، فإذا رأيتم الخلاف فعليكم بالسواد الأعظم».

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله ﷺ دا هم فرمايلي چې: «مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ بَحْبَحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ الِاثْنَيْنِ أَبْعَد»[٢].

ژباړه: څوک چې غواړي د جنت په منځ کې واوسېږي، نو د مسلمانانو د ټولني نه دې ځان نه بېلوي، بې شکه شيطان د يوه تن سره ملګرتيا کوي او له دوو څخه لرې ګرځي.

د اسلام فقهاوو د اجماع په حجيت اتفاق کړی[٣]، خو د اجماع کوونکو په اړه يو څه اختلاف شته چې وروسته به تشريح شي.

په منصوصي مسايلو کې د اجماع ګټه

کله کله په داسې يوه مسأله باندې د علماوو اجماع کېږي چې هغه په قران يا سنت ثابته وي، نو کله چې نص يعنې د قرآن يا سنت دليل موجود وي، اجماع ته څه اړتيا ده؟

ددې پوښتنې ځواب دا دی چې کله کله د يو حکم دليل ظني يعنې خبر واحد وي. خو څه وخت چې په دې حکم باندې د فقهاوو اجماع وشي، نو همدا حکم قطعي وګرځي او بيا هيڅ مجتهد نشي کولای چې ددې حکم مخالفت وکړي.

د اجماع کولو وړ اشخاص

د اجماع وړ اشخاص د رسول الله ﷺ د امت هغه مجتهدين دي چې د شريعت د احکامو پوهه ولري او د پېښې شوې موضوع په اړه کافي تجربه ولري، تر څو د حالاتو له غوښتنې سره سم شرعي احکام راوباسي. په هغو چارو کې چې اجتهاد ته پکې اړتيا نشته د عامو مسلمانانو په اتفاق هم د اجماع ملاتړ کېږي او همدا د جمهورو علماوو نظر دی. ځينو ويلي يوازې د اصحابو د زمانې اجماع د منلو وړ ده او بس. ځينو دا هم ويلي چې يوازې د مدينې د خلکو اجماع د اعتبار وړ ده[٤].

د اجماع درجې

اجماع څو درجې لري، خو تر ټولو قوي اجماع د اصحابو ده. داسې چې ټول اصحاب په يوه مسأله کې د يو ټاکلي نظر د منلو څرګندونه وکړي. امت ددې ډول اجماع په قطعيت او منلو اتفاق کړی او هيڅوک د اصحابو له صريحې اجماع څخه مخ نشي اړولی.

---

(١) رواه أحمد ج١ ص ٣٧٩.

(٢) رواه الترمذي في حديث عن عمر رضي الله عنه في كتاب الفتن باب ما جاء في لزوم الجماعة رقم الحديث ٢١٦٥ ورواه أحمد ج١ ص ٢٦.

(٣) په دې هکله وګوره: المستصفى للغزالي ١٨٩/١ ومسلم الثبوت للبهاري ٢١١/٢ وأصول الفقه لأبي زهرة ١٥٦.

(٤) فتح الغفار بشرح المنار د ابن نجيم حنفي ليکنه،(دار الكتب العلمية، بيروت) ص ٣٥١.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دويمه درجه کې هغه اجماع راځي چې ځينو اصحابو يې د ملاتړ ښکاره کړې وي او نورو بيا سکوت او چوپ والی غوره کړی وي. دې ته سکوتي اجماع وايي، په دې ډول چې ځنې اصحاب په يوه موضوع کې د فتوا ورکولو په ترڅ کې خپل نظر ښکاره کړي او نور چوپ پاتې شي. دا ډول اجماع دويمه درجه لري ځکه چې چوپه خوله د وينا په ځای نه ده. همدا راز کله کله ددې لپاره هم خلک چوپ پاتې کيږي چې د نظر په سموالي باور نه لري او يا دا چې په اختلافي مسألو کې د شخړې راپارولو څخه ځان ساتي. دا ډول اجماع که څه هم د حنفيانو په وړاندې قطعي دليل دی، خو منکر يې کافر نه ګڼل کيږی.

له دې وروسته په درجه کې هغه اجماع ده چې له اصحابو را وروسته علماوو په داسې يوې مسألې اجماع کړې وي چې پخوا پکې اختلاف نه وي شوی. څرنګه چې ددې ډول اجماع په حجيت کې د فقهاوو تر منځ اختلاف دی، نو په دريمه درجه کې راځي. ځينو ويلي چې دا اجماع د سکوتي اجماع سره په درجه کې برابره ده، ځکه چې د دواړو په حجيت کې اختلاف دی.

څلورمه درجه په هغو مسألو اجماع ده چې مخکې پکې اختلاف شوی وي. د درجې پر بنسټ دا تر ټولو ښکته اجماع ده، ځکه چې اختلاف پکې ژور دی.

مرکبه اجماع: يو بل ډول اجماع هم شته چې مرکبه يې بولي. هغه داسې چې په يوه زمانه کې د يوې ټاکلې مسألې په اړه علماء په څو ډلو ووېشل شي خو له اختلاف سره سره پر يو اصل باندې اتفاق ولري. بيا له دوی وروسته څوک داسې نظر وړاندې کړي چې د دوی له نظر سره مخالف او له هغه اصل سره هم ټکر ولري چې د پخوانيو علماوو تر منځ پرې اتفاق وو.

ددې بېلګه د ميراث هغه مسأله ده چې نيکه پکې د ورور سره ميراث وړي. چې په ميراث کې د نيکه په پوره برخې او يا له ورور سره په ويش اتفاق شوی. ددې معنا داده چې دواړه ډلې د نيکه په لږ يا ډېر ميراث اتفاق لري. اوس که څوک راځي او داسې نوی نظر وړاندې کوي چې نيکه په دې صورت کې د هيڅ ميراث مستحق نه دی، نو دا له اجماع څخه وتل دي.[1]

که چېرې د علماوو د اختلاف په ترڅ کې د اتفاق کوم اصل موجود نه وي نو سمه خبره دا ده چې دې ته بيا اجماع نه ويل کيږي.[2]

د اجماع نقلول

کله چې په يوه زمانه کې اجماع رامنځته شي، نو دغه اجماع يو قطعي دليل، د دين اصل او د احکامو سرچينه ګڼل کيږي، خو دا اجماع د راتلونکو خلکو لپاره هلته قطعي دليل

---

(۱) په دې هکله وګوره: فتح الغفار ۳۵۰مخ، الإحكام في أصول الأحكام للآمدي ج۱/۳۳۱ مخ.

(۲) أصول الفقه د محمد أبي زهرة ليکنه ۱۶۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدای شي چې هغوی ته په متواتر ډول ورسيږي. دا هم اړينه ده چې د ټولو مجتهدينو نظر په متواتر ډول نقل شي، که داسې ونه شول نو اجماع قطعي نه ګڼل کيږي. اجماع هم د حديث په څېر ده. کله چې څوک له رسول اللهﷺ څخه حديث واوري نو دا حديث د هغه لپاره د قرآن په څېر قطعي دليل دی. همدا راز هغه چا ته چې حديث په متواتر ډول ورسيږي، يقين يې وربانديې راشي او د دروغو هيڅ احتمال پکې نه وي، نو دا هم قطعي دليل دی. خو که حديث د احادو په توګه نقل شي نو غالب ګمان رامنځ ته کوي. اجماع هم همداسې ده او د نقل او سند پر بنسټ قطعي او ظني ګڼل کېدای شي[1].

د اجماع مثالونه

۱- علماوو اجماع کړې چې پنځه وخته لمونځونه ادا کول فرض دي. همدا راز د علماوو په دې اجماع ده چې د خوف او امن په دواړو حالتونو کې د سهار لمونځ په سفر او حضر کې دوه دوه رکعته دی.

۲- د دريم خليفه حضرت عثمان بن عفان په امر قرآن کريم را ټول شو چې اوس مهال زموږ سره هم همدا مصحف دی. ټول اصحاب د خليفه له دې کار خبر شوي او پر همدې مصحف باندې يې اتفاق کړی او هيڅ مخالفت يې نه دی کړی.

علماوو د اجماع د اثبات او اړوندو مسايلو په اړه کتابونه ليکلي چې د ابن المنذر (کتاب الإجماع) او د ابن حزم (مراتب الإجماع) کتابونه د بېلګې په ډول يادولای شو.

پوښتنې:

۱- د اجماع لغوي او اصطلاحي تعريف بيان کړئ.

۲ - د قرآن او سنت په رڼا کې د اجماع حجيت روښانه کړئ.

۳- په منصوصي امورو کې اجماع څه ته وايي او د اجماع کولو وړ څوک دي؟

۴- د اجماع درجې ذکر او حکم يې بيان کړئ.

۵ – مرکبه اجماع څه ته وايي او حکم يې څه دی؟

۶- که اجماع په متواتر يا احاد ډول نقل شي، څه توپير سره لري؟

---

(۱) فتح الغفار ۳۵۵مخ، أصول الفقه د محمد أبي زهرةً ليکنه ۱٦٧مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیاس

د قیاس تعریف

قیاس په لغت کې اندازې او برابرۍ ته وايي.

د اصولو په اصطلاح کې د مشترك علت له مخې غیر منصوصې واقعې ته د منصوصې واقعې حکم ورکول قیاس بلل کېږي.

د قیاس مثالونه

۱- د جمعې د لمانځه له دویم اذان څخه وروسته د خرڅولو او اخیستلو څخه د الله ﷻ د دې وینا له مخې منعه شوې، چې فرمايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ﴾ [الجمعة: ۹]

دا آیت څرګندوي چې د جمعې په ورځ له اذان څخه وروسته اخیستل او خرڅول ناروا دي. د نهي علت دا دی چې خوك د لمانځه په ځای په اخیستلو او خرڅولو بوخت نشي. اجاره هم په بیعې قیاس کېږي او د دویم اذان نه وروسته داسې ناروا ګڼل کېږي، لکه بیع چې ناروا ده. دا ځکه چې په مقیس (اجاره) او مقیس علیه (بیع) دواړو کې یو ډول علت پروت دی او هغه له لمانځه پرته په بل کار بوختېدل دي.

۲- د رسول الله ﷺ ددې وینا پر بنسټ چې فرمايي: «لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً»[1] قاتل وارث له خپل مورث څخه میراث نشي وړلای. موصی له هم په وژل شوي مورث قیاس کېږي. د بېلګې په ډول که یو څوك د بنیګڼې په توګه د چا لپاره وصیت وکړي چې له مړینې وروسته به یې د مال یوه برخه هغه ته ورکول کېږي، بیا هغه څوك چې وصیت ورته شوی رامخکې شي او وصیت کوونکی ووژني، نو په دې کار سره د وصیت شوي مال له اخیستلو بې برخې کېږي. دا ځکه چې وارث او موصی له، دواړه د مورث او موصي په مال کې د برخې څښتنان دي او دواړه د مورث او موصي د مړینې لامل شوي دي، نو دواړه له میراث څخه بې برخې کېږي.

---

(۱) أخرجه أبوداود في كتاب الديات، باب ديات الأعضاء برقم(٤٥٦٤) ، والبيهقي في السنن الكبرى بنحوه في كتاب الجنايات، باب الرجل يقتل ابنه ج ٨ ص ٣٨.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قياس حجيت

د خلورو امامانو په شمول جمهورو فقهاوو قياس شرعي حجت بللی او د هغې منل يې واجب ګڼلي. ددوی دلايل په دې ډول دي:

لومړی: قرآني دلايل

الله ﷻ فرمايي: ﴿هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ﴾ [الحشر: ٢]

ژباړه: الله تعالی هغه ذات دی چې د اهل کتابو کافران يې د لومړي ځل راټولولو لپاره له کورونو څخه راويستل، تاسو ګمان نه کاوه چې دوی به ووزي، او دوی ګمان کاوه چې له الله تعالی څخه د دوی منع کوونکي به ددوی قلاګاني وي، نو (د) الله ﷻ (عذاب) له داسې لوري ورته راغی چې دوی يې فکر نه کاوه، او په زړونو کې يې وېره ور واچوله، خپل کورونه يې په خپلو لاسونو او د مسلمانانو په لاسونو ورانول، نو ای د پوهې خاوندانو تاسو هم پند واخلئ.

په دې آيت داسې استدلال شوی

کله چې الله تعالی د يهودو بني نضير قبيلې ته د پېښو شويو حالاتو او شرمېدلې ماتې يادونه وکړه بيا يې مسلمانان مخاطب کړل او ورته يې وويل، چې که تاسو هم د يهودو په څېر ناوړه عملونه ترسره کړئ، نو هرومرو به د هغوی په څېر د ناوړه پايلو او سختو ماتو سره مخ شئ. دلته په اعتبار امر شوی، او له اعتبار څخه دلته د دوو حالاتو تر منځ مقايسه او برابروالی مقصد دی چې د ورته والي په صورت کې يو ډول حکم ورکړی شي او په قياس کې هم همدا څيز موجود دی. په قياس کې هم مجتهد د اصل او فرعې تر منځ ورته والی (ګډه علت)پيدا کوي او د اصل حکم فرعې ته ورکوي.

له سنتو څخه دلايل

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما يو حديث روايت کړی چې په دې ډول دی: يو چا له رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه: مور مې حج نه وو کړی او مړه شوه، آيا که زه له هغې څخه حج وکړم قبول به شي؟ هغه مبارک ورته وويل: که په مور دې پور وای او تا پرې کړی وای، نو آيا نه به قبلېده؟ نو امر يې ورته وکړ چې ورڅخه وکړه.[1]

(١) أخرجه النسائي في كتاب مناسك الحج، باب : الحج عن الميت الذي لم يحج برقم (٢٦٣٤).

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې حديث د قياس د حجيت لپاره داسې استدلال کيږي: رسـول اللهﷺ د الله تعـالی پـور د بنده په پور قياس کړی. نو قياس د رسول الله ﷺ په عمل مشروع شو.

له آثارو څخه دلايل

عمر بن الخطابؓ په خپل ليک کې ابو موسی اشعري رضي الله عنه ته داسې ليکلي: «... الْفَهْمَ الْفَهْمَ فِيمَا يَخْتَلِجُ فِي صَدْرِكَ مِمَّا لَمْ يَبْلُغْكَ فِي الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ فَتَعَرَّفِ الأَمْثَالَ وَالأَشْبَاهَ ثُمَّ قِسِ الأُمُورَ عِنْدَ ذَلِكَ وَاعْمِدْ إِلَى أَحَبِّهَا إِلَى اللَّهِ وَأَشْبَهِهَا فِيمَا تَرَى»[1] **ژباړه:** که د هغه څه پـه اړه ستا په زړه کې شک پيدا شو چې حکم يې په کتاب او سنت کې نشته، نو له خپلې پـوهې نـه کار اخله، يو بل ته ورته مسألې ولټوه او سره پرتله يې کړه. هر نظر چې درتـه د اللهﷻ پـه وړاندې غوره او حق ته نژدې ښکاره شو پر هغې عمل وکړه.

له اجماع څخه دلايل

ښکاره ده چې اصحابو رضی الله عنهم قياس منلی او پـه ډېـرو مـسايلو کـې يـې وربانـدې عمل کړی. پـر قيـاس د عمـل کولـو موضـوع د هغـوی تـر منـځ مـشهوره وه او هيڅـا يـې مخالفت ندی کړی چې دا د قياس پر حجيت د هغوی اجماع بلل کيږي.

مثالونه يې په دې ډول دي:

اصحابو رضي الله عنهم د مسلمانانو د خلافت لپاره ځکه ابوبکر زيات مستحق وګڼلو چـې د پيغمبر عليه السلام په ژوند کې د لمانځه د امامـت لپـاره تـر نـورو زيـات مـستحق ګڼـل شوی و، نو د دولت د چارو امامت د لمانځه پر امامت قياس شو.

عمر بن الخطابؓ ابو موسی اشعريؓ ته په قياس کولو امر کړی.

عليؓ په قتل کې د شريک تولي قصاصول په غلا کې د شريک تولي پـه لاس غوڅولـو قياس کړی[2].

د قياس ارکان

قياس څلور رکنه لري او په دې ډول دي: اصل، فرع، حکم او علت.

---

(۱) سنن دارقطنی برقم (۱٥) و السنن الکبری للبيقهی برقم (٤٠٨٤٤).

(۲) أخرجه عبد الرزاق في المصنف في كتاب العقول ، برقم (١٨٠٧٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل

د اصولو په اصطلاح کې هغې پېښې ته چې په حکم کې يې نص يا اجماع راغلې وي، د قياس اصل ويل کېږي چې "مقيس عليه" هم ورته وايي. يعنې هغه مسأله چې نور ورباندې قياس کېږي، حکم يې بايد په نص يا اجماع او يا هم په دواړو ثابت وي.

فرع

فرع هغې پېښې ته وايي چې د حکم په اړه يې په نص او اجماع کې څه نه وي راغلي او د حکم د معلومولو لپاره په بله پېښه قياس کېږي. فرعې ته "مقيس" هم ويل کېږي.

د بېلګې په توګه مونږ د يوې نوې پېښې د حکم په اړه په نصوصو يعنې قرآن او سنت کې پلټنه وکړه خو د نوموړې پېښې حکم مو ونه موند. البته همدې پېښې ته ورته يوه بله پېښه مو پيدا کړه چې حکم يې په نص يا اجماع کې موجود و. دغه مهال موږ نوې پېښه چې حکم يې په نص او اجماع کې نشته پر هغې پېښې قياس کړه چې حکم يې په نص کې موجود وو. نوې پېښې ته فرع ويل کېږي او پخوانۍ پېښه چې په نص کې حکم لري "اصل" بلل کېږي.

حکم

حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ويل کېږي چې له مکلفو وګړو څخه د کوم کار کول يا نه کول غواړي يا يې مباح کوي يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

وجوب، ندب، اباحت، کراهت، تحريم، صحت، فساد او داسې نور د حکم ډولونه دي. يعني د وجوب، حرمت، کراهت او بل هغه حکم، چې په نص يا اجماع سره په اصل کې ثابت شوی هغې فرعې ته هم ورکول کېږي چې د نص حکم پکې موجود نه دی.

علت

علت هغه ښکاره او معلوم صفت ته ويل کېږي چې د همدې صفت د شتون له امله شارع حکم کړی وي.

په مقيس عليه کې هغه علت چې شارع يې له امله حکم کړی وي، که په فرع کې موجود شي نو دواړه يو حکم لري، ځکه چې علت د حکم معيار دی او په دواړو کې يو شان موجود دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علت مثال

عباده بن صامت رضی الله عنه روایت کوي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِﷺ «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ»[1].

رسول اللهﷺ فرمايلي: سره زر په سرو زرو، سپین زر په سپینو زرو، غنم په غنمو، وربشې په وربشو، خرما په خرما او مالګه په مالګه یو برابر او لاس په لاس پلورل کېږي، او کله چې جنسونه مختلف شي، نو بیا مو چې څنګه خوښه وي هغسی یې پلورئ، خو چې لاس په لاس وي.

دې مبارک حدیث دا څرګنده کړې چې په دې بیان شويو شیانو کې سود کېږي، پوښتنه داده چې آیا په جوارو او وریجو کې سود کیږي که نه؟

که وروستیو څلورو شیانو ته ځیر شو نو وینو چې پیمانه او د جنس یووالی علت دی او دا علت په غنمو او وریجو کې هم شته، نو د غنمو او وریجو حکم هم د نوموړو څلورو شیانو په څېر دی. د نوموړو څلورو شیانو حکم دا وو چې یو پر بل یې بدلول په نېټه او زیاتوالي حرام وو.

په دې مسأله کې غنم، وربشې، جوار او مالګه اصل دي او هر یو له نوموړو توکو څخه د اصل کېدو وړتیا لري.

همدا راز جوار او وریجې فرع دي.

حکم یې په نېټې او زیاتوالي سره ددې شیانو د خرڅولو حراموالی او علت یې پیمانه او د جنس یووالی دی.

پوښتنې:

۱- د قیاس لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او دوه مثالونه یې بیان کړئ.

۲- د قیاس د حجیت په اړه د دلایلو په رڼا کې وغږیږئ.

۳- د قیاس ارکان تعریف کړئ او یو مثال یې هم ووایاست.

---

(۱) أخرجه مسلم ، باب الصرف و بيع الذهب بالورق نقدا ، الرقم (٤١٤٧).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دېرشم لوست:

اختلافي دلایل [۱]

اختلافي هغو دلایلو تـه ویـل کېږي چې فقهـاوو د هغې پـه حجیـت او دلیـل ګڼلـو کـې اختلاف کړی وي. اختلافي دلایل په لنډ ډول داسې یادوو:

۱- استحسان

۲- د صحابي مذهب

۳- مرسله مصالح

۴- استصحاب

۵- عرف

لومړی- استحسان

استحسان په لغت کې ښه ګڼلو ته وایي.

د استحسان د اصطلاحي تعریف په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی. حنفیانو استحسان پـه دوو جلا معناګانو استعمال کړی:

۱- خفي قیاس چې د جلي قیاس په مقابل کې وکارول شي.

۲- هغه ځانګړی دلیل چې د ښکاره قیاس په مقابل کـې واقع شـي او لـه عمـومي قاعـدې څخه کوم شی استثناء کړي. دا ځانګړی دلیل کله نص، کله اجماع او کله هم یو ضـرورت وي.

د استحسان مثالونه

۱- حنفي فقهاوو ویلي: که وقف کوونکی یوه کرنیزه ځمکه وقف کړي نـو د اوبـو خـور او تګ راتګ حق هم له یادولو پرته د استحسان په بنسټ په وقف کې داخلیږي. د قیـاس غوښتنه داده چې د بیعې په څېر دلته هم له یادولو پرته دا شیان په وقف کـې داخـل نـشي. ځکه چې ځمکه او د تګ راتګ حق دواړه جلا شیان دي.

استحسان غوښتنه کوي: د ځمکې د وقف کولو موخه داده چې له هغې ګټه واخیستل شـي او د تګ راتګ له حق پرته له ځمکې ګټه نشي اخیستل کېدای، نو د تګ راتګ حـق لـه یادولو پرته په وقف کې داسې شاملیږي، څنګه چې په اجاره کـې لـه یـادولو پرتـه شـامل ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول بيعې باندې د وقف قياس کول ښکاره او جلي قياس دی او پر اجارې يې قياس کول خفي قياس دی، خو دلته خفي قياس په جلي قياس ځکه غوره وګڼل شو چې د خفي قياس دليل قوي دی.

۲- په معاملاتو کې يوه عامه قاعده ده چې د معدوم يا ناپيدا شوي څيز پلورل په دې بنسټ ناروا دي چې رسول الله ﷺ فرمايلي: **«وَلاَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ»**[(۱)]. خو ددې سره سره د سَلَمَ بيع روا ده، ځکه چې رسول الله ﷺ د سَلَمَ بيع روا ګڼلې[(۲)].

په فقه کې يوه منل شوې قاعده ده چې امانت ساتونکی ضامن نه ګڼل کيږي، خو مشترک اجير سره له دې، چې د امانت ساتونکی دی، له دې قاعدې څخه مستثنی دی.

دا ځکه چې د امانت په ساتلو کې خلک کمی کوي او خلک امانت ساتلو ته اړتيا لري. نو له دې کبله مستأجر ضامن ګڼل کيږي. البته که مال د کوم اسماني آفت په واسطه لکه د اورلګيدنې يا زلزلې په واسطه له منځه ولاړ شي نو مستأجر ضامن نه ګڼل کيږي.

شافعي فقهاء استحسان داسې تعريفوي: استحسان د مجتهد هغه نظر ته وايي چې پر نص، اجماع او قياس د استدلال کولو پرته يې د خپل عقل پر بنسټ ورکوي.

ددوی په وړاندې په استحسان عمل کول ناروا دي.

فعاليت

د استحسان په اړه د حنفي او شافعي فقهاوو تعريفونه سره پرتله کړئ او دا روښانه کړئ چې ددوی تر منځ اختلاف حقيقي دی که لفظي؟

دويم- د صحابي مذهب

د اصولو د عالمانو په وړاندې صحابي هغه چاته ويل کيږي چې له رسول الله ﷺ سره مخامخ شوی وي، پر هغه يې ايمان راوړی وي، له هغه څخه يې زده کړه کړې وي او دومره اوږده ملګرتيا يې ورسره کړې وي چې د عرف له مخې د ملګري نوم ورته ورکړی شي.

---

(۱) أخرجه أبو داود في سننه، باب في الرجل يبيع ما ليس عنده رقم الحديث: (۳۵۰۵).

(۲) أخرج البخاري في صحيحه، باب السلم في وزن معلوم، رقم الحديث (۲۱۲۵)، عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: قدم النبي صلى الله عليه و سلم المدينة وهم يسلفون بالتمر السنتين والثلاث فقال (من أسلف في شيء ففي كيل معلوم إلى أجل معلوم).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محدثينو له نظره صحابي هغه چا ته ويل کيږي چې د پيغمبر عليه السلام سره مسلمان مخامخ شوی وي او مسلمان مړ شوی وي.

په دې بحث کې له صحابي څخه د اصوليانو صحابي مقصد دی.

د صحابي مذهب څه معنا؟

له دې ټکي څخه مقصد د صحابي هغه فتوا او يا هغه شرعي حکم دی چې په کومه قضيه کې يې د نص او اجماع د نه شتون په صورت کې ورکړې وي.

د صحابي د مذهب حجيت

اصوليانو په دې اتفاق کړی چې د يوه صحابي مذهب پر بل صحابي حجت نه ګڼل کيږي. همدا راز اصوليانو په دې هم اتفاق کړی چې که صحابي له اهل کتابو څخه په روايت کولو مشهور نه و نو په غير اجتهادي مسايلو کې يې نظر حجت او دليل دی. په همدې توګه په هغه مسأله کې هم د صحابي قول حجت دی چې نورو اصحابو ورسره اختلاف نه وي کړی، خو که اصحابو په کومه اجتهادي مسأله کې سره اختلاف کړی وي نو علما پدې اړه بيا جلا نظرونه لري چې مهم يې دوه نظره دي:

لومړی: امام ابوحنيفه، امام مالک او په يو روايت کې امام احمد او نور پدې نظر دي چې د صحابي مذهب په مطلق ډول حجت دی.

دويم: امام شافعي، په يو روايت کې احمد، له حنفي فقهاوو څخه کرخي او نور په دې نظر دي چې د صحابي مذهب حجت نه دی. ځکه حجيت يو قوي دليل ته اړتيا لري او دلته قوي دليل نشته.

پوښتنې:

۱- د حنفيانو او شافعيانو له نظره د يو مثال په ترڅ کې استحسان تعريف کړئ.

۲- د اصوليانو او محدثينو له نظره صحابي چا ته ويل کيږي؟

۳- د صحابي د مذهب په اړه د علماوو نظريات په هر اړخيز ډول بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافي دلايل (۲)

دريم: مرسله مصالح

د مرسله مصالحو تعريف

«**المصلحة**» په لغت کې ګټې او سم ته وايي او د فساد ضد دی. « **المرســـلة**» پرېښودل شوي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې مرسله مصالح هغو ګټو او مصلحتونو ته وايي چې شريعت نه معتبر ګڼلي وي او نه يې رد کړي وي.

دوی ته مرسله يا پرېښودل شوي، ځکه وايي چې په کولو يا نه کولو يې شرعي دليل وجود نه لري.

د مرسله مصلحت مثال:

د زندان جوړول، د پيسو چاپول او د قرآن کريم راټولول د مرسله مصالحو مثالونه دي.

د مصالحو ډولونه

مصالح په درې ډوله دي.

أ. معتبر مصلحتونه: هغه مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل معتبر ګڼلي وي، لکه: په قصاص سره د انسانانو د ژوند ساتنه. دا مصلحت د قرآن کريم دې آيت معتبر ګڼلی دی: ﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ [البقرة: ۱۷۹]

ب. مردود مصلحت: دا هغه ګټې او مصلحتونه دي چې کوم شرعي دليل بې اعتباره ګڼلی وي، لکه د شرابو او قمار ګټې چې د قرآن کريم دې آيت بې اعتباره ګڼلې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ [المائدة: ۹۰]

ج. پرېښودل شوي يا مرسله مصالح: ددې مصلحتونو په اړه مو لږ مخکې رڼا واچوله.

څلورم: استصحاب

استصحاب په لغت کې ملګرتيا او يوځای والي ته وايي.

د اصولو د عالمانو په اصطلاح کې د يو شي تر هغې پر پخواني حالت پرېښودلو ته وايي څو يې د بدلون لپاره دليل پيدا شي.

د استصحاب مثال

څوک چې اودس وکړي او بيا وروسته د اودس په ماتېدلو کې شکي وي، نو دا شخص اودس لرونکی شمېرل کيږي. همدا راز که له يو مجتهد نه د يو عمل په اړه پوښتنه وشي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو مجتهد له پلټنې وروسته ددې عمل د کولو يا نه کولو په اړه کوم شرعي دليل پيدا نه کړي نو په رواوالي به يې حکم کوي. ځکه چې اصل په شيانو کې اباحت دى. الله ﷻ لومړى ټول شيان مباح پيدا کړي او ددې خبرې دليل د قرآن کريم دا آيت دى: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ [البقرة: ۲۹]

مقلوب يا سرچپه استصحاب: دې ته وايي چې يو شى په تېره زمانه کې هم په هغه حالت وګڼل شي په کوم چې په حاضر وخت کې دى.

مثال

که چېرې د ژرندې اجاره اخيستونکى او اجاره ورکوونکى د تېرې شوې زمانې په اړه په ژرنده کې د اوبو د شتون په اړه اختلاف وکړي او شاهدان نه وي، نو ژرنده به وکتل شي. که چېرې په ژرنده کې اوبه وې، نو پخوانى وخت به په اوسني وخت قياس شي او د اوبو شتون به په تېره شوې زمانه کې هم ثابت شي. خو که چېرې په ژرنده کې اوبه نه وې نو په تېره شوې زمانه کې به هم د اوبو په نشتوالي حکم وشى، دې ته سرچپه استصحاب وايي او د شرعي حکم د پېژندلو لپاره د مجتهد وروستۍ وسيله همدا ده.

پنځم: عرف

د عرف تعريف: عرف په لغت کې آشنا او ښېګڼې ته ويل کيږي.

عرف په اصطلاح کې هغې وينا، عمل او يا پرېښودلو ته وايي چې خلکو ښه ګڼلى وي او ورباندې عمل کوي. عرف ته عادت هم ويل کيږي.

د عملي عرف مثال هغه خرخول او اخيستل دي چې له وينا کولو پرته په چوپه خوله تر سره کيږي.

د قولي عرف مثال د «ولد» ټکى دى چې له جينکو پرته يوازې هلکانو ته کارول کېږي، په داسې حال کې چې دا ټکى دواړو ته شامل دى. همدا راز د عرف له مخې خلک کب ته غوښه نه وايي حال دا چې کب هم يو ډول غوښه ده.

عرف داسې يوه کړنه ده چې په رامنځته کولو او ښه ګڼلو کې يې د ټولنې عام او خاص خلک لاس لري، خو اجماع بيا هغه څه دي چې يوازې مجتهدين پرې اتفاق کوي او په رامنځته کولو کې يې عام خلک کومه ونډه نه لري.

د عرف ډولونه

عرف په دوه ډوله دى: صحيح عرف او فاسد عرف.

صحيح عرف: صحيح عرف هغه ته ويل کيږي چې د کوم شرعي دليل مخالف نه وي. حلال نه حراموي او حرام نه حلالوي. لکه د استصناع عقد يا مهر په مؤجل او معجل ډولونو وېشل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاسد عرف: فاسد عرف هغه عرف ته ویل کیږي چې حلال حرام کړي او یا حرام حلال کړي، لکه په غمونو او ښادیو کې یو لړ ناروا دودونه او رواجونه او د سود خوړلو او جوارۍ کولو رواج کېدل.

د عرف حکم

مجتهد باید د شرعي حکمونو په راویستلو کې صحیح عرف په پام کې ونیسي. همدا راز قاضي باید د پرېکړې په مهال عرف له پامه ونه غورځوي.

عرف د زماني په تېرېدو سره بدلون مومي. ډېر ځلې د زماني تېرېدل او د عرف بدلون ددې لامل شو چې د امام ابوحنیفه او د هغه د شاګردانو تر منځ اختلاف رامنځته شي. همدا راز امام شافعي، چې کله له بغداد څخه مصر ته ولاړ، نو د مصر د عرف د بدلون پر بنسټ امام شافعي د ډېرو مسایلو په اړه خپل نظر بدل کړ. له همدې امله امام شافعي دوه مذهبه لري چې د نوي او زوړ مذهب په نامه یادیږي.

امام مالک بیا ډېر احکام د مدینې د خلکو د عمل په بنسټ بنا کړي.

د فاسد عرف په اړه باید وویل شي چې دې ډول عرف ته ارزښت ورکول روا نه دي. ځکه چې فاسد عرف د شرعي دلیل سره ټکر لري.

پوښتنې:

۱- د مصلحت لغوي او اصطلاحي تعریف له یو مثال سره بیان کړئ.

۲- د مصلحت ډولونه له مثالونو سره بیان کړئ.

۳- د یو مثال په ترڅ کې د استصحاب لغوي او اصطلاحي تعریف روښانه کړئ.

۴- سرچپه یا مقلوب استصحاب تعریف او مثال یې بیان کړئ.

۵- د استصحاب حجیت بیان کړئ او هم ووایاست چې استصحاب د شرعي دلایلو تر منځ په کومه درجه کې قرار لري؟

۶- د عرف لغوي او اصطلاحي تعریف وکړئ او د قول او عمل پر بنسټ یې ډولونه د مثال سره بیان کړئ.

۷- د صحت او فساد پر بنسټ د عرف ډولونه بیان او حکم یې روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نصوصو څخه د استدلال طريقې

قرآن کريم او نبوي احاديث په عربي ژبه دي. موږ هغه وخت پـه سـمه او بـشپړه توګـه د قرآن او سنت په حکمونو پوهېـدلای شـو چې د عربـي ژبـې پـه اصـولو او د اسـتدلال پـه طريقو پوه شو. له همدې امله د اصولو علماوو د عربي ژبې د جملو د معناګـانو او دلالتونـو په اړه پراخې پلټنې کړي. ددې پلټنو په بنسټ يـې داسـې قواعـد او اصـول رامنځتـه کـړي چې پر مټ يې د شرعي نصوصو سمه پوهه تر لاسه کېدای شي.

په دې لوستونو کې به په همدې قواعدو بحث وکړو

خاص او د هغه دلالت

د خاص تعريف: خاص په لغت کې يوازې او ځانګړي ته وايي او د اصولو د عالمـانو پـه اصطلاح کې هر هغه لفظ چې يوازې په يوه معنا، پرته لـه دې چـې افـرادو تـه يـې وکتـل شي، دلالت وکړي، خاص بلل کېږي.

د تعريف تشريح: که لفظ په يو شخص باندې دلالت وکړي لکه احمد او يا په نـوع کـې په يو فرد باندې دلالت وکړي، لکه سړی او يـا پـه جنس کـې پـه يـو فـرد بانـدې دلالـت وکړی، لکه انسان يا هم په ګڼو ټاکلو افرادو باندې دلالت وکـړي، لکـه درې او لـس، نـو خاص بلل کيږي.

خاص لکه څنګه چې په ذواتو، لکه احمد او موټر دلالت کوي، همداسې په معناګانو لکـه پوهه، صبر او رښتينولی هم دلالت کوي.

د خاص ضد عام بلل کيږي چې بيان به يې وروسته راشي.

د خاص مثالونه

د قسم په کفاره کې الله ﷻ فرمايي: ﴿ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ﴾ [المائدة: ۸۹]

۱- په دې آيت کې د ثلاثة لفظ خاص دی، په قطعـي ډول پخپلـه معنا دلالـت کـوي او د زياتوالي او کموالي احتمال نه لري. نو آيت دا معنا ورکوي: چا چې غلام د آزادولو لپـاره ونه موند يوازې درې ورځې روژه نيول پرې واجب دي او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- رسول اللهﷺ فرمايي: «فِيْ لَا يَرِثُ الْقَاتِلُ شَيْئاً». دې حديث د پسونو د زکات نصاب څلوېښت وټاکه او دا يې هم ووېل چې په څلوېښتو پسونو کې يو پسه زکات کېږي. څرنګه چې دا دواړه لفظونه (څلوېښت او يو)خاص دي، نو هيڅ زياتوالی او کموالی پکې نشي کېدای.

خو که داسې دليل را پيدا شي چې د خاص د تأويل غوښتنه کوي، نو په خاص کې به تأويل کېږي، لکه حنفي فقهاوو چې وېلي: په دې حديث کې مقصد پسه او يا د هغه قيمت دی، نو د دواړو ورکول صحيح دي.

د خاص حکم: کله چې په يو نص کې خاص لفظ راشي، نو په قطعي ډول پخپله معنا دلالت کوي، مګر دا چې يو دليل د تأويل يا بلې معنا غوښتنه وکړي.

مطلق، مقيد، أمر او نهی د خاص ډولونه دي.

مطلق

مطلق هغه لفظ دی چې په غير مقيد فرد باندې دلالت کوي، لکه سړی او مرغه.

د مطلق حکم

تر هغې چې د مطلق د مقيد کېدو لپاره دليل موجود نشي، مطلق پخپل اطلاق باندې پاتې کېږي. د بېلګې په ډول د اللهﷻ په دې وينا کې: ﴿وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّا﴾ [المجادلة: ۳] د رقبه لفظ مطلق دی او د ايمان قيد پکې نشته، په دې بنسټ د خطا قتل په اړه د قرآن ددې آيت ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ۹۲] له امله به نومورې مطلقه رقبه د ايمان په شرط نه مقيده کېږي.

مقيد

مقيد هغه لفظ ته وايي چې په مقيد فرد باندې دلالت وکړي، لکه مسلمان سړی او سپين مرغه.

د مقيد حکم

مقيد چې په کوم شي دلالت کوي په هغه عمل کول واجب دي. د بېلګې په ډول د النساء سورت پدې آيت کې: ﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ [النساء:۹۲] د خطا قتل په کفاره کې د مؤمن غلام ازادول فرض شوي. په دې آيت ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ کې غلام د ايمان په صفت سره مقيد شوی ځکه نو د کافر غلام په ازادولو سره کفاره نه ادا کېږي او بايد چې په مقيد باندې عمل وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

أمر

له چا څخه د يو كار د كولو غوښتل پـه داسې بڼـه چې غوښـتونكى ځـان لـوړ وګڼـي، د اصولو په اصطلاح كې امر بلل كېږي. په دې بنسټ التماس او دعـا امـر نـه بلـل كېـږي، ځكه چې التماس د دوو هم رتبه كسانو تر منځ صورت مومي او دعا له لـوړ رتبـه شـخص څخه د ټيټ رتبه شخص غوښتنې ته وايي، ځكه نو يو هم امر نه ګڼل كيږي.

د امر حكم

امر د خاص يو ډول دى او تر څو چې اړوونكې نـښه موجـوده نـشي پـه وجـوب دلالـت كوي، نو د الله ﷻ دا وينا چې: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ﴾ [الجمعة: ٩] د آذان پر مهال د جمعې لمانځه تـه پـه بيړې كولـو حكـم كوي.

خو كه داسې نښه او قرينه وموندل شي چې لـه خپلې معنـا څخـه د امـر د اړولـو غوښـتنه كوي، نو د امر معنا به هماغه وي چې قرينه يې غوښتنه كوي، لكه د الله پاك دا وينـا چـې فرمايي: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ﴾ [الجمعة: ١٠] د جمعې له لمانځه وروسته په ځمكه كې ګرځېدل او د حـلال رزق پلټنه د الله پاك په پيرزوينه يـو مباح كار دى. كه چېرې دا امر د وجوب لپاره وګڼل شي، نـو اباحـت بـه پـه تكليـف بـدل شي او په آيت كې ياده شوې د الله ﷻ پېرزوينه به بې معنـا پـاتې شـي. پـه حقيقـت كـې د پېرزوينې يادونه هغه اړوونكې قرينه ده چې امر يې له وجوب څخه اباحت ته اړولى.

نهي

څوك له يوو كار څخه په داسې بڼه منع كول چې منع كوونكى ځان لوړ وګڼـي دا منـع د اصولو په اصطلاح كې نهي بلل كېږي.

د نهي حكم

كوم شى چې د نهي په واسطه په مطلق ډول منع شي، ځـان سـاتل تـرې واجـب او ترسـره كول يې حرام دي، ځكه چې نهي د خاص له ډولونو څخه ده او يوازې په تحـريم دلالـت كوي. لكه د الله ﷻ دا وينا: ﴿وَلاَ تُنكِحُواْ الْمُشِرِكِينَ حَتَّى يُؤْمِنُواْ﴾ [البقرة: ٢٢١] چې له مـشرك سړي سره د واده كولو په حرمت دلالت كوي. همدا راز د قرآن كـريم دا آيـت: ﴿وَلاَ يَحِلُّ

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿لَكُمْ أَن تَأْخُذُواْ مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا﴾ [البقرة: ٢٢٩] له مېرمنې څخه د مهر د بېرته اخيستلو په حرمت دلالت کوي.

که چېرې داسې قرينه وموندل شي چې نهي له خپلې ټاکلې معنا (منع کول) څخه واړوي، نو د نهي معنا له قرينې سره سم بدلون مومي، لکه د قرآن کريم دا آيت چې فرمايي: ﴿رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا﴾ [آل عمران:٨] په دې آيت کې نهي د دعا په معنا ده، ځکه دلته له لوړ رتبه څخه د ټيټ رتبه غوښتنه ده او غوښتونکی ځان ټيټ بولي.

عام او د هغه دلالت

د عام تعريف: عام هغه لفظ ته وايي چې د اصلي لغوي معنا له مخې په ډېرو افرادو باندې په شامل ډول (په يو وخت)دلالت وکړي.

عام لفظونه: د اصولو علماوو له پلټنې وروسته هغه لفظونه او عبارتونه په ډاګه کړي چې د اصلي وضعي معنا له مخې په عموم دلالت کوي. مهم يې په لاندې توګه تشريح کوو:

١- د کل او جميع لفظ: رسول اللهﷺ فرمايي: (كُلُكُمْ رَاعٍ وَكُلُكُمْ مَسْؤُوْلُ عَنْ رَعْيَتِهِ)

همدا راز الله پاک فرمايي: ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً﴾ [البقرة: ٢٩]

٢- هغه مفرد چې د جنس په تعريفي « الف، لام» سره معرفه شوی وي، لکه د قرآن کريم دا آيت: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ﴾ [النور: ٢].

٣- هغه جمع چې د جنس په تعريفي «الف، لام» سره معرفه شوې وي، لکه د بقرة سورت دا آيت: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلاَثَةَ قُرُوءٍ﴾ .

۴- د (ما) او (من) ټکي لکه د قرآن کريم په دې آيت کې: ﴿وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَئًا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ﴾ [النساء: ٩٢] په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاء ذَلِكُمْ أَن تَبْتَغُواْ بِأَمْوَالِكُم﴾ [النساء: ٢٤]

۵- نکره چې د نفي په سياق کې راشي، لکه د رسول اللهﷺ دا وينا: «لَا ضَرَرَ وَ لَاضِرَارَ»[1].
په همدې ډول د قرآن کريم دا آيت: ﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ [البقرة: ١٥٦].

---

(١)- أخرج البيهقي في السنن الكبرى عن عمرو ابن يحيى المازنى عن أبيه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال لا ضرر ولاضرار ج ٦ ص ١٥٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عام حكم

فقهاء په دې متفق دي چې عام خپلو ټولو افرادو ته ورشاملېږي. كه د ځينو افرادو په تخصيص دليل ونه موندل شي، نو په ټولو افرادو د عام حكم تطبيقېږی. همدا رنګه فقهاء په دې هم يو دي چې كه د عام ځينې افراد د كوم دليل له مخې خاص شي، نو په پاتې افرادو يې دلالت ظني ګرځي او په بل ظني دليل يې تخصيص روا دی.

له تخصيص نه وړاندې د عام په دلالت كې د فقهاوو اختلاف دی چې آيا قطعي دی كه ظني؟ هم دا چې په ظني دليل تخصيص كېدای شي او كه نه؟

د حنفي عالمانو په شمول د فقهاوو يوه ډله وايي: هغه عام چې تخصيص شوی نه وي، دلالت يې قطعي دی، نو په ظني دليل يې تخصيص روا نه دی. له همدې امله په قرآن كريم كې راغلی عام په احادو حديثونو نه تخصيص كيږي، ځكه چې تخصيص د نسخې يو ډول دی او د قرآن نسخ په آحادو حديثونو روا نه ده.

د شافعي عالمانو په شمول د فقهاوو يوه بله ډله په دې نظر ده چې عام له تخصيص وړاندې او وروسته په دواړو حالتونو كې ظني الدلالت دی. ځكه نو په دواړو حالتونو كې يې په ظني دليل تخصيص كول روا دي.

په همدې بنسټ چې له تخصيص وړاندې د عام په دلالت كې اختلاف دی. فقهاوو په يو شمېر زياتو مسألو كې اختلاف كړی. د يوې ډلې په نظر په قرآن كې ټول راغلي عام الفاظ قطعي الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيصول روا نه دي. د بلې ډلې په نظر نوموړي الفاظ ظني الدلالت دي او په آحادو حديثونو يې تخصيص جايز دی.

پوښتنې:

۱- د خاص لغوي او اصطلاحي تعريف وواياست او د خاص العين، خاص النوع او خاص الجنس لپاره مثالونه وړاندې كړئ.

۲- د خاص حكم بيان كړئ.

۳- د لاندې اصطلاحاتو معنا او حكم د يو مثال سره روښانه كړئ.

مطلق، مقيد، امر او نهي.

۴- عام تعريف كړئ او هم د عام څلور الفاظ د مثال سره بيان كړئ.

۵- د عام حكم څه دی؟ددې اختلاف په اړه د فقهاوو نظريات بيان كړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۱)

الله ﷻ انسان پیدا کړ او د شریعت په رالېږلو یې د ژوند نظام، حلال او حرام ورته روښانه کړل، تر څو په عدالت پرېکړه وکړي. اسلامي شریعت په حقیقت کې د شرعي احکامو ټولګه ده. نو راځئ چې لومړی په دې ځان وپوهوو چې حکم څه ته وایي او کوم کوم ډولونه لري؟

د حکم تعریف

حکم په لغت کې منعې ته وایي او قاضي ته ځکه حاکم ویل کیږي چې خلک له ظلم څخه منعه کوي.

د اصولیانو تعریف: حکم د الله تعالی هغه خطاب ته ویل کېږي چې له مکلفو وګړو د کوم کار کول یا نه کول غواړي، یا یې مباح کوي، یا کوم شیز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

د تعریف شننه

د الله ﷻ خطاب: خطاب په لغت کې د دوو کسانو تر منځ خبرو ته وایي چې د یو بل پوهولو لپاره ترسره کیږي. دلته ورڅخه مقصد همدا دی. د (الله ﷻ) په لفظ سره د بل چا سره خبرې له دې تعریف څخه وځي.

د مکلفینو کړه وړه: هغه عقیده، وینا او عمل چې له مکلف مسلمان څخه صادرېږي.

مکلف: بالغ، عاقل چې په خبرو پوهیږي.

غوښتنه: د امر په ټکو د څه کولو غوښتل او د نهي په ټکو منع کول.

اباحت یا اختیار ورکول: د یو کار کول او نه کول، یو ډول ګڼل.

د حکم مثالونه

۱- د کولو غوښتنه: الله ﷻ فرمایي: ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ [المائدة: ۱] په دې خطاب کې د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده چې د مکلفینو فعل دی.

۲- د نه کولو غوښتنه: الله پاک فرمایي: ﴿لَا يَسْخَرْ قَومٌ مِّن قَوْمٍ﴾ [الحجرات: ۱۱] په دې خطاب کې له ملنډو وهلو څخه د خلکو منع کول دي چې دا هم د مکلفینو فعل دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- اختیار ورکول: ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾ [الممتحنة:۱۰]، په دې خطاب کې د مسلمانو ښځو د نکاح کولو په اړه مکلفینو ته اختیار ورکول دي.

۴- **وضعي حکم:** رسول الله ﷺ فرمايلی: «لايَرِثُ الْقَاتِلْ»[۱] د پيغمبر عليه السلام دا حديث چې په حقيقت کې د الله ﷻ له خوا وحې ده، د قتل په هکله دی. په دې حديث کې د مورث قتلول له ميراث څخه د قاتل مانع ګاکل شوی دی، او مانع ګاکل وضعي حکم دی.

د فقهاوو په وړاندې حکم د الله تعالی د هغه خطاب اثر دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول يا نه کول ورڅخه غواړي، يا يې مباح کوي، يا کوم څيز د بل کار لپاره شرط، سبب، مانع او... ګرځوي.

په لومړي مثال ﴿أَوْفُواْ بِالْعُقُودِ﴾ کې د اصوليانو په وړاندې حکم د ژمنو د پوره کولو غوښتنه ده او د فقهاوو په وړاندې د ژمنو د پوره کولو وجوب دی، ځکه غوښتنه واجبول دي چې اثر يې وجوب دی. همدا راز په دويم مثال کې حکم د ملنهو وهلو منع کول دي چې اثر يې حرمت دی. په دريم مثال کې حکم د نکاح اباحت دی چې اثر يې د نکاح مباح کېدل دي. په څلورم مثال کې قتل له ميراث څخه د محروميت سبب ګرځول دي چې اثر يې له ميراث څخه عملاً محروميدل دي.

يادونه

هغه څه چې په قرآن ثابت دي هغه په مستقيمه توګه د الله تعالی د خطاب اثر دی، او هغه څه چې په سنتو، اجماع او قياس ثابت دي هغه هم د الله تعالی د خطاب اثر ګڼل کيږي، ځکه د سنتو، اجماع او قياس ثبوت هم په قرآن راغلی، نو په حقيقت کې حاکم يوازې الله تعالی دی. او موږ سنت، اجماع او قياس ځکه منو چې الله ﷻ يې د منلو امر کړی او هغه څه چې ددوی په وسيله ثابتيږي له قرآن څخه سرچينه اخلي.

د شرعي حکم ډولونه

شرعي حکمونه په دوه ډوله دي:

تکليفي حکمونه او وضعي حکمونه.

---

(۱) أخرجه الترمذي في سننه، باب إبطال ميراث القاتل، وصححه الألباني، (دار إحياء التراث العربي ـ بيروت) ج٤ ص ٤٢٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکليفي حکم

د تکليفي حکم تعريف: تکليفي حکم د الله تعالی هغه خطاب دی چې د مکلفو وګړو په کړو وړو پورې اړه لري، د څه کول، نه کول ورڅخه غواړي، يا يې مباح کوي.

د تکليفي حکم ډولونه

د تکليفي حکم د ډولونو په اړه د فقهاوو تر منځ اختلاف دی.

جمهور علماء وايي چې تکليفي حکم دا پنځه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، مکروه او حرام.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله په دې نظر دي چې تکليفي حکم اووه ډولونه لري: فرض، واجب، مندوب، مباح، تنزيهي مکروه، تحريمي مکروه او حرام.

اوس به ددې ډولونو په تفصيلاتو خبرې وکړو.

واجب

د واجبو تعريف: د لغت له مخې واجب د لازم په معنا دی. د پرېوتونکي په معنا هم راځي، لکه چې د دېوال د راپرېوتو پر مهال وايي: وجب الحايط.

واجب په اصطلاح کې هغه عمل ته وايي چې کوونکی يې د ثواب او پرېښودونکی يې د سزا وړ ګرځي. د جمهورو په وړاندې واجب او فرض دواړه يوه معنا او يو حکم لري.

زموږ د حنفي مذهب عالمان رحمهم الله دليل ته په کتو سره د فرض او واجبو تر منځ توپير کوي. که چېرې دليل ظني وي، لکه: د قربانۍ ثبوت چې په آحاد حديث شوی، نو فعل واجب ګڼل کېږي او که چېرې دليل قطعي وي، لکه د لمانځه فرضيت چې په قرآني آيتونو ثابت شوی، نو عمل فرض ګڼل کېږي. ددې توپير په اساس د حنفيانو په وړاندې واجب له فرضو څخه ټيټه درجه لري. له همدې امله د واجبو د پرېښودونکي سزا د فرضو له پرېښودونکي څخه کمه ده. همدا راز له فرضو څخه منکر کافر ګڼل کېږي، خو له واجبو څخه منکر کافر نه ګڼل کېږي.

پوښتنې:

۱- د فقهاوو او اصوليانو له نظره د شرعي حکم لغوي او اصطلاحي تعريف وکړئ.

۲- د جمهورو او حنفيانو له نظره د تکليفي حکم تعريف او ډولونه بيان کړئ.

۳- د واجب لغوي او اصطلاحي تعريف بيان او د حنفيانو په وړاندې د واجبو او فرضو توپير روښانه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم (۲)

مندوب

د مندوب تعریف: ندب په لغت کې د یوو مهم کار لپاره بللو ته وایي.

مندوب په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کېږي چې کوونکي ته یې ثواب شته، خو پرېښودونکي ته یې عقاب نشته. د مندوب ځینې ډولونه داسې دي چې په پرېښودلو یې بنده ملامت ګڼل کیږي.

مندوب ته سنت، مستحب، نفل، تطوع، احسان او فضیلت هم ویل کېږي. دا ټول لفظونه د معنا په لحاظ سره نژدې دي او هغه عمل ته ویل کیږي چې کول یې غوره خو اجباري نه وي.

مندوب ګڼې درجې لري

د مندوب لوړه درجه سنت مؤکد دی. سنت مؤکد هغه عمل ته ویل کېږي چې رسول الله ﷺ ورباندې همیشه والی کړی وي او ډېر لږ یې پریښې وي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته سنت چې پرېښودونکی یې ملامت ګڼل کیږي.

په دې پسې د غیر مؤکدو سنتو درجه ده. دا هغه سنت دي چې رسول الله ﷺ ترسره کړي، خو دوام یې ورباندې نه وي کړی، لکه د مازدیګر له لمانځه مخکې څلور رکعته نفل لمونځ ادا کول.

په دې پسې د هغو سنتو درجه ده چې د فضیلت، ادب او زوایدو سنتو په نامه یادېږي، لکه د ژوند په عامو چارو کې د پیغمبر علیه السلام د عاداتو او هغو کارونو پیروي کول چې له هغه مبارک شخه د یو انسان په توګه صادر شوي وي. مثالونه یې په خوراك، څښاك او ویده کېدو کې د رسول الله ﷺ پیروي کول دي.

مکروه

د مکروه تعریف

مکروه په لغت کې بد ګڼل شوي ته وایي.

مکروه په اصطلاح کې هغه عمل ته ویل کیږي چې پرېښودونکي ته یې ثواب شته، خو کوونکي یې د سزا وړ نه ګرځي.

د حنفیانو پر وړاندې مکروه په دوه ډوله دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنزيهي مكروه: هغه مكروه ته ويل كېږي چې پرېښودونكي ته يې ثـواب وي او كـوونكي ته يې سزا نه وي، لكه د جمهورو د تعريف په څېر.

د بېلګې په ډول په ولاړه اوبه څښل تنزيهي مكروه دي ځكه چې د ابوسعيد خدري رضي الله عنه پـه روايت كې رسول الله ﷺ په ولاړه د اوبو څښل منع كړي[1].

تحريمي مكروه: تحريمي مكروه هغې عمل تـه ويـل كېږي چې پـه ظني دليـل ورڅخه خلكك منع شوي وي.

د حنفيانو په وړاندې دا مكروه د واجب په مقابل كې قـرار لـري. لـه حـرام څخه پـه ټيټه درجه كې راځي او منكر يې نه كافر كېږي.

مثال يې د چا په بيعې باندې بيع كول او د چا پـه خطبې (مركـې) بانـدې مركـه كـول دي ځكه چې رسول الله ﷺ فرمـايي: «وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ»[2]

دا حديث خبر واحد دى نو ظني دليل دى.

حرام

د حرامو تعريف

حرام په لغت كې ممنوع ته وايي او د جمهورو په اصطلاح كې هغه عمل تـه ويـل كېږي چې پرېښودونكي ته يې ثواب او كـوونكى يـې د سـزا وړ ګرځـي. حنفيـانو هـم د حرامـو تعريف همداسې كړى، خو يو شرط يې ور زيات كړى او هغه دا چې حرام بـه پـه قطعـي دليل ثابت وي.

د حرامو مثالونه خورا زيات دي، لكه د شرك حراموالى، د زنا، سود او نورو حراموالى.

وضعي حكم

د وضعي حكم تعريف

د الله پاك خطاب چې يو شى د بل شي لپاره سبب، شرط او يا مانع وګرځوي.

ددې مقصد دا دى چې الله پاك موږ تـه حكمونـه رالېږلـي او د حكـم د ثبوت لپاره يـې دلايل ټاكلي. د بېلګې په ډول يو حكم د خپل سـبب پـه پيـدا كېـدو، د شـرطونو پـه پـوره

---

(١)أخرجه مسلم في كتاب الأشربة ، باب في الشرب قائما برقم (٢٠٢٥).

(٢) أخرجه البخاري في باب لا يبيع على بيع أخيه برقم : (٢٠٣٣).

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو او د مانع په له منځه تلو، منځته راځي. همدا راز د سبب او شرط په له منځه تلـو او د مانع په پيدا کېدو له منځه ځي.
دې ته وضعي حکم ځکه وايي چې د شارع له خوا کېښودل شوی. دا شـارع دی چې د لاس پرې کولو لپاره يې غلا کول سبب ګڼلی، د لمانځه د صحت لپـاره يـې اودس شـرط ګڼلی او د مورث وژل يې د ميراث د اخيستلو مانع ګرځولي.
وضعي حکم درېو ډولو ته وېشل شوی: سبب، شرط او مانع.

سبب

په هر هغه شي باندې، چې بل شي ته رسېدل کېږي، سبب نوميږي.
سبب په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په موجود کېدو يـې حکـم موجـوديږي او په له منځه تلو يې حکم له منځه ځي.
د مثال په توګه د روژې د مياشتې په ليدل کېـدو د روژې نيـول واجبيـږي، الله ﷻ فرمـايي: ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ [البقرة: ١٨٥].

شرط

د شرط تعريف
شرط هغه شي ته ويل کېږي چې له وجود پرته يې شی نه بـشپړيږي او د شـي پـه حقيقـت کې داخل هم نه وي.
شرط په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په له منځه تلو يې حکم لـه منځـه ځـي، خو په موجود کېدو يې حکم هرو مرو منځته نه راځي.
د شرط مثال: اودس کول د لمانځه لپاره شـرط دی. الله ﷻ فرمـايي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ [المائدة: ٦]. که چېرې اودس نه وي لمونځ نه کېږي خو د اودس د شـتون سـره هـرو مـرو لمونځ نه موجوديږي.

مانع

د مانع تعريف:
د دوو شيانو تر منځ پردې ته مانع ويل کېږي.
مانع په اصطلاح کې هغه شي ته ويل کېږي چې په شتون يې حکم منځ ته نه شي راتـلای.
يعنې کله کله د حکم سببونه پوره وي او بايد حکم موجـود شـي خـو د يـو مـانع لـه امله حکم منځته نه راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېلګې په ډول که پلار خپل ځوی ووژني، نو قصاص کېږي پرې نه، ځکه دلته يـو مـانع منځته راغلی او هغه د پلارولۍ اړيکه ده، چې د قصاص مانع ګرځي.

فعاليت

د ليکل شوي مثال په څېر راتلونکي هر يو حکم ته دوه مثالونه وليکئ:

مثال: فرض: ۱ـ په يوه ورځ کې پنځه وخته لمونځ فرض دی.

۲ ـ هغه څوک چې د حج کولو توان لري، ادا کول يې ورباندې فرض دي.

فرض: ۱ ـ

۲ ـ

واجب: ۱ ـ

۲ ـ

تنزيهي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

تحريمي مکروه: ۱ ـ

۲ ـ

حرام: ۱ ـ

۲ ـ

پوښتنې:

۱- د ندب لغوي او اصطلاحي معنا روښانه کړئ.

۲- د مندوب درجې بيان کړئ.

۳- د حنفيانو په وړاندې د تحريمي او تنزيهي مکروه تر منځ څه توپير دی؟

۴- د جمهورو او حنفيانو له نظره د حرام تعريف روښانه کړئ.

۵- وضعي حکم څه ته وايي؟ ولې ورته وضعي وايي او ډولونه يې کوم دي؟

۶- د سبب، شرط او مانع لغوي او اصطلاحي تعريفونه د مثال سره بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتوا

د فتوا تعریف

د فتوا ټکی د (أفتاه فی الأمر) څخه اخیستل شوی. معنا یې ده: چاره یې ورته بیان او روښانه کړه، فتوا هغه نظر ته وایي چې فقیه یې وړاندې کوي.

د فتوا اصطلاحي تعریف: یو چا ته د پېښې شوې مسألې په اړه د دلیل پر بنسټ د الله ﷻ حکم څرګندولو ته فتوا وایي.

مفتي: هغه عالم ته وایي چې خلکو ته د پېښو شویو مسألو په اړه شرعي حکم بیانوي.

مستفتي: د یوې پېښې په اړه د شرعي حکم پوښتونکي ته وایي.

د فتوا اهمیت او ارزښت

افتا خورا ارزښت لرونکی او د درناوۍ وړ منصب دی. له همدې کبله الله پاک په قرآن کریم کې د فتوا ورکولو دنده خپل ځان ته منسوبه کړې او فرمایي: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ﴾ [النساء: ۱۷۶]

په لومړیو کې ددې دندې ترسره کول د خواږه پېغمبرﷺ دنده وه. هغه علیه السلام به د الله پاک له وحې سره سم خلکو ته فتوا ورکوله او په خورا روښانه او لنډ ډول به یې خلکو ته د هغوی پوښتنې ځوابولې.

مفتي د رسول اللهﷺ په مقام کې قرار لري. رسول اللهﷺ په دې اړه فرمایي: «إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَاراً وَ لَا دِرْهَماً إِنَّمَا وَرَّثُوْا الْعِلْمِ »[1]، بې شکه علماء د انبیاوو وارثان دي او انبیاوو دینار او درهم په میراث نه دي پرېښي، بلکې یوازې علم یې په میراث پرېښی.

مفتي د احکامو په بیانولو کې د رسول اللهﷺ استازی دی. رسول اللهﷺ فرمایي: «أَلاَ لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ مِنْكُمُ الْغَائِبَ»[2]، خبر اوسئ! حاضر دې غایب ته (خبره) ورسوي.

څرنګه چې مفتي د الله پاک احکام خلکو ته بیانوي، نو دا دنده ستر مسؤلیت هم دی. الله ﷻ د هغه چا لپاره چې له خپله ځانه په الله ﷻ پسې خبرې تړي د سخت عذاب وعده کړې او دا کار یې یو ډول شرک بللی. الله ﷻ فرمایي: ﴿ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ [الأعراف: ۳۳]. **ژباړه:** ای محمده! دوی ته ووایه زما رب چې کوم شیان حرام

---

(۱) أخرجه أبو داود في كتاب العلم، باب في فضل العلم

(۲) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: رب مبلغ أوعني من سامع، ومسلم في كتاب القسامة والمحاربين ، باب تغليظ تحريم الدماء والأعراض والأموال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي، هغه دادي: د بې حیایۍ چارې که ښکاره وي او که پټې ګناه او د حق پر خلاف تېرى او دا چې له الله ﷻ سره تاسې کوم څوک شریک کړئ چې د هغه لپاره یې کوم سند نه دى نازل کړى او دا چې د الله ﷻ په نوم داسې کومه خبره وکړئ چې د هغې په باب تاسې معلومات ونه لرئ چې هغه په حقیقت کې کړې ده.

رسول الله ﷺ په دې اړه فرمايلي: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ»[1]

چاته چې په ناپوهۍ فتوا ورکړل شوه ګناه يې په هغه چا ده چې فتوا يې ورکړې.

سلفو صالحینو به تل کوښښ کاوه چې د شرعي مسایلو پوښتونکي نورو ته ولیږي او د سختې اړتیا پرته به يې فتوا ورکولو ته زړه نه ښه کاوه. هغوى به له علم پرته له فتوا ورکولو څخه خلک زیات وېرول.

د فتوا ورکولو حکم

فتوا ورکول پنځه حالتونه لرى:

۱- هغه مهال د فتوا ورکول واجب دي چې مفتي د فتوا په مسأله پوه وي، ځواب ویلو ته اړتیا هم وي، پر حکم د عمل کولو وخت هم رسېدلى وي او په سیمه کې بل مفتي هم نه وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول ددې آیت پر بنسټ واجب دي: ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾ [آل عمران: ۱۸۷]. **ژباړه:** دغو اهل کتابو ته هغه کلکه وعده وریاده کړه چې الله ﷻ ورڅخه اخیستې وه چې تاسې به د کتاب لارښوونې په خلکو کې هرو مرو خوروئ او هغه به نه پټوئ ، خو هغو کتاب شاته وغورځاو او هغه يې په لږه بیه وپلوره، څومره ناکاره راکړه ورکړه ده چې دوى يې کوي.

د رسول الله ﷺ دا وینا هم ددې غوښتنه کوي: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أَلْجَمَهُ اللهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[2]، له چا څخه چې د يو علم په هکله پوښتنه وشوه، او ده هغه پټ کړ، نو د قیامت په ورځ به د اور په قیضه قیضه کړاى شي.

۲- کله چې مفتي د فتوا ورکولو وړ وي، خو په سیمه کې بل مفتي شتون ولري او هم د فتوا ورکولو اړتیا شدیده نه وي، نو فتوا ورکول مستحب دي.

۳- فتوا ورکول هغه مهال حرام دي چې ځواب ورکوونکى په شرعي حکم پوه نه وي، که څه هم فتوا يې له شریعت سره برابره وي. یا د فتوا ورکولو مقصد دنیوي ګټې او یا هم د نفس غوښتنه وي.

---

(۱) أخرجه أبوداود، باب التوقي من الفتيا (دار الكتاب العربي ، بيروت)، ج ۳ ص ۳۵۹.

(۲) أخرجه أبوداود في كتاب العلم، باب كراهية منع العلم والترمذي في أبواب العلم،باب ما جاء في كتمان العلم، وقال حديث حسن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴- که پوښتنه دداسې مسألې په اړه وي چې پېښه شوې نه وي او فرضي بڼه ولري نو پداسې موضوعاتو کې فتوا ورکول مکروه دي. سلفو صالحينو په داسې موضوعاتو کې بحث کول بد ګڼل او ويل به يې: پرې يې ږدی تر څو پېښې شي.

۵- فتوا ورکول هغه وخت مباح ګڼل کيږي چې مفتي د فتوا وړ وي، موضوع هم داسې وي چې پېښېدل يې شوني وي خو د فتوا د ځواب لپاره وخت زيات وي. په داسې حالاتو کې فتوا ورکول روا دي.

د مفتي شرطونه

څرنګه چې مفتي د الله ﷻ او رسول ﷺ حکم خلکو ته بيانوي نو بايد لاندې شرطونه پکې پوره وي:

۱- مفتي بايد مسلمان، بالغ، عاقل او عادل وي. پر دې شرطونو باندې د علماوو اجماع ده. کافر، مرتد او هغه څوک، چې د ايمان ماتوونکی عمل يې ترسره کړی وي، د فتوا ورکولو وړ نه دی. همدا راز کوچنی، ليونی، اعتقادي فاسق، عملي او قولي فاسق د فتوا ورکولو وړ نه بلل کيږي.

۲- مفتي بايد په ور وړاندې شوې مسأله علم ولري، د هغې په هکله له شرعي دلايلو څخه خبر وي، د پخوانيو علماوو نظريات، په دې هکله بايد ورته معلوم وي، څو د اجماع په خلاف فتوا ورنکړي.

۳- مفتي بايد د فقهې په اصولو عالم او د متفق عليها او اختلافي دلايلو او په ځانګړي ډول د قياس په اړه هم علم ولري.

۴- مفتي بايد به عربي ژبه، نحوې او صرف عالم وي، ځکه د فتوا مأخذونه په عربي ژبه دي، نو د عربي له پوهې پرته په سمه توګه شرعي حکم ته رسېدل ناشوني دي.

۵- مفتي بايد د اسلامي شريعت په مقاصدو پوه وي او د خلکو د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په اړه معلومات ولري، ځکه ځينې احکام د مصلحتونو، حالاتو او دودونو په بدلون، بدلون مومي.

۶- مفتی بايد د ور وړاندې شوې مسألې په ټولو اړخونو ځان پوه کړي، د پوښتل شوې صورت څخه هر اړخيز تصور ولري، څو د هغه سره مناسب حکم اظهار کړی شي.

پوښتنې:

فتوا، مفتي او مستفتي چا ته ويل کيږي؟

د فتوا د ارزښت او اهميت په اړه معلومات ورکړئ.

په بيلابيلو وختونو کې د فتوا ورکولو په اړه رڼا واچوئ.

د مفتي شرطونه کوم کوم دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ . ش

اسلامي ښوونه او روزنه - دولسم ټولګی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولي کور د توري
هر بچی يي قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پاميريان، نورستانيان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ايماق، هم پشه يان
دا هيواد به تل ځليږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کي د آسيا به
لکه زړه وي جاويدان
نوم د حق مو دی رهبر
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

اسلامي ښوونه او روزنه

دولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هـ .ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: اسلامي ښوونه او روزنه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د اسلامي زده کړو برخې د درسي کتابونو مؤلفین

اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ دیپارټمنت غړي

ټولګی: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی ریاست

خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي

د چاپ ځای: کابل

چاپخونه:

بریښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې یې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته یې ژوند رابښلی، او د لوست او لیک له نعمت څخه یې برخمن کړي یو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پیغام ورته (لوستل) و، درود وایو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمریز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونیز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدینو شوراګانې د هېواد د پوهنیز نظام شپږګوني بنسټیز عناصر بلل کیږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختیا او پرمختیا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونیز نظام کې د ودې او پراختیا په لور بنسټیزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونیز نصاب اصلاح او پراختیا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړیتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځیو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونیزو تأسیساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کیفیت او توزیع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور یو، چې د باکیفیته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنیو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونیز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو څخه په درناوي هیله کوم، چې د هېواد بچیانو ته دې د درسي کتابونو په تدریس، او د محتوا په لېږدولو کې، هیڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د یوه فعال او په دیني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زیار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، په دې نیت لوست پیل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د یوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځیرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدریس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونیز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې یې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، مننه کوم، او د لوی خدای ﷻ له درباره څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بریا غواړم.

د معیاري او پرمختللي ښوونیز نظام او د داسې ودان افغانستان په هیله چې وګړي یې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر

دکتور محمد میرویس بلخي

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library